

Міністерство освіти і науки України  
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка



# СЛОБОЖАНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

*Серія: Філологія*

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 5, 2024



Видавничий дім  
«Гельветика»  
2024

Засновник – Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка  
Журнал «Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія» засновано в 2023 році, виходить 4 рази на рік

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України  
з питань телебачення і радіомовлення № 479 від 29.02.2024 року

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 768 від 20 червня 2023 року (додаток 3)  
Галузь знань: освіта/педагогіка, гуманітарні науки  
Спеціальності: 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями), 035 – Філологія  
Друкується згідно з рішенням вченої ради  
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка  
(Протокол № 8 від 25.03.2024 р.)

**Головний редактор:**

**Семенов О. М.** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови і літератури  
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

**Члени редакційної колегії:**

**Архангельська А. М.** – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри славістики Університету  
імені Ф. Палацького в Оломоуці

**Барановська Л. В.** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освіти дорослих Українського  
державного університету імені Михайла Драгоманова

**Бідюк Н. М.** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іншомовної освіти і міжкультурної  
комунікації Хмельницького національного університету

**Герман В. В.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури Сумського  
державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

**Горболов Л. М.** – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови і літератури  
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

**Григоренко Т. В.** – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри української мови та методики  
її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

**Данилюк С. С.** – доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов Черкаського національного  
університету імені Богдана Хмельницького

**Загнітко А. П.** – доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, професор кафедри  
загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології, декан факультету філології, психології  
та іноземних мов Донецького національного університету імені Василя Стуса

**Капранов Я. В.** – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри теорії і практики перекладу з англійської  
мови Київського національного лінгвістичного університету

**Коваль В. О.** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української мови та методики її навчання  
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

**Козлова В. В.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики  
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

**Кравець Л. В.** – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри філології Закарпатського угорського  
інституту імені Ференца Ракоці II

**Кульбабська О. В.** – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри сучасної української мови  
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

**Морська Л. І.** – доктор педагогічних наук, професор, професор Інституту Педагогіки Жешувського університету

**Подосиннікова Г. І.** – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології та лінгводидактики  
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

**Рудь О. М.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури Сумського  
державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

**Сидоренко В. В.** – доктор педагогічних наук, професор, директор Білоцерківського інституту неперервної  
професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України

**Струк А. В.** – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри початкової освіти Прикарпатського  
національного університету імені Василя Стефаника

**Хижняк І. А.** – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкової, технологічної та професійної  
освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

**Цюняк О. П.** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти Прикарпатського  
національного університету імені Василя Стефаника

**Шарова Т. М.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач сектору науково-методичного забезпечення  
роботи з обдарованою молоддю відділу роботи з обдарованою молоддю ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення  
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

# ЗМІСТ

## РОЗДІЛ 1 МОВОЗНАВСТВО

<b>Bondarenko Victor Oleksandrovysh, Davydova Tetiana Vasylivna</b> Social and socio-linguistic aspects of adaptation of Ukrainian war refugees in Canada.....	5
<b>Бузько Світлана Андріївна</b> Поповнення словникового складу української мови неологізмами сучасного воєнного періоду.....	11
<b>Danylyuk Serhiy Semenovich</b> Typology of English electronic texts of linguists' personal web pages.....	16
<b>Загнітко Анатолій Панасович, Троян Анастасія Вячеславівна</b> Особливості сучасного електронного спілкування: вербальні та невербальні ресурси.....	23
<b>Кульбабська Олена Валентинівна</b> Функційно-змістова еквівалентність різноструктурних синтаксичних одиниць у перекладних художніх текстах.....	28
<b>Ліпич Вікторія Миколаївна, Павлик Неля Віленівна</b> Прагмалінгвістичні параметри публіцистичного дискурсу .....	34
<b>Мизин Тетяна Олексіївна</b> Лексеми «tourist / турист» в англійській та українській національно-мовних картинах світу.....	39
<b>Рудь Ольга Миколаївна</b> Функціонування складних іменників у поетичних текстах Анатолія Гризуна .....	44

## РОЗДІЛ 2 ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

<b>Горболіс Лариса Михайлівна</b> Григорій Квітка-Оснoв'яненко – письменник та історик українського театру.....	49
--	----

## РОЗДІЛ 3 МЕТОДИКА

<b>Семенов Олена Миколаївна, Ольховик Марина Володимирівна</b> Формування культури роботи майбутніх учителів української мови і літератури з інтернет-текстом.....	54
---	----

# CONTENT

## SECTION 1 LINGUISTICS

<b>Bondarenko Victor Oleksandrovyeh, Davydova Tetiana Vasylivna</b> Social and socio-linguistic aspects of adaptation of Ukrainian war refugees in Canada.....	5
<b>Buzko Svitlana</b> Enrichment of the vocabulary of the Ukrainian language with neologisms of the modern war period.....	11
<b>Danylyuk Serhiy Semenovych</b> Typology of English electronic texts of linguists' personal web pages.....	16
<b>Zagnitko Anatoly, Troyan Anastasia</b> Features of modern electronic communication: verbal and non-verbal resources.....	23
<b>Kulbabska Olena</b> Functional and Content Equivalence of Different Structural Syntactic Units in Translated Literary Texts.....	28
<b>Lipych Viktoriia, Pavlik Nelya</b> Pragmalinguistic parametrs of publicistic discourse.....	34
<b>Myzyn Tetiana</b> Lexemes “tourist / турист” in English and Ukrainian national language pictures of the world .....	39
<b>Rud Olha</b> Functioning of complex nouns in poetic texts of Anatoliy Hryzun.....	44

## SECTION 2 LITERARY STUDY

<b>Horbolis Larysa</b> Hryhoriy Kvitka-Osnovianenko is a writer and historian of Ukrainian theater.....	49
--	----

## SECTION 3 METHODOLOGY

<b>Semeng Olena, Olkhovyk Maryna</b> Formation of the culture of work of future teachers of the Ukrainian language and literature with the internet text.....	54
--	----

# РОЗДІЛ 1 МОВОЗНАВСТВО

UDC 811.111'27

DOI <https://doi.org/10.32782/philspu/2024.5.1>

## SOCIAL AND SOCIO-LINGUISTIC ASPECTS OF ADAPTATION OF UKRAINIAN WAR REFUGEES IN CANADA

**Bondarenko Victor Oleksandrovych,**  
PhD,

Senior Lecturer at the English Philology and Linguadidactics Department,  
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

ORCID ID: 0000-0001-7784-5691

Researcher ID: JZE-3961-2024

**Davydova Tetiana Vasylivna,**  
PhD,

Associate Professor at the English Philology and Linguadidactics Department,  
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

ORCID ID: 0000-0001-5815-8503

*The article outlines up-to-date social and sociolinguistic aspects of adaptation of Ukrainian war refugees in Canada. With the beginning of the military aggression and the invasion of Russian invaders into the territory of Ukraine, a large part of the local population left their homes and went to other countries. The process of adaptation and socialization of newly arrived Ukrainians is the subject of study not only of sociology, but also of psychology, sociolinguistics and other related disciplines. In our research, we make an attempt to describe the general conditions, realities and socialization trends of different age groups of Ukrainian war refugees who found refuge in Canada.*

*Our special attention is being paid to the processes of interaction between the English and Ukrainian languages from the point of view of their coexistence and mutual influence in various spheres of socio-cultural communication. As a result of the conducted research, we conclude that the processes of mutual influence of the two languages in various spheres of communication are inevitable, since the socialization of the newly arrived Ukrainians takes place in an immediate contact with speakers of English both on the everyday level and during cooperation in professional spheres. In addition, there is a mutual influence of the two languages on each other: the Ukrainians are forced to master at least basic spoken English, since a full-fledged life in an English-speaking environment is impossible without it, while the Canadians, mostly representatives of the previous waves of Ukrainian immigration, and not only, being in close contact with Ukrainian-speaking participants in the communication process, feel the significant influence of the Ukrainian language, especially in the field of professional cooperation.*

*From the point of view of social aspects of the newly arrived Ukrainians' adaptation, the following should be noted: psychological support of the war victims, creation of the necessary conditions for their involvement in new communities for full communication and life, as well as provision of all necessary social guarantees, which is a basic condition for their well-being and full socialization in the new society.*

**Key words:** sociolinguistics, Ukrainian war refugees, adaptation, socialization, coexistence of languages, mutual influence of languages, everyday communication, professional communication, social standards, English-speaking environment, Ukrainian-speaking communities, Ukrainian diaspora of Canada.

**Бондаренко Віктор, Давидова Тетяна. Соціальні та соціолінгвістичні аспекти адаптації українських біженців війни в Канаді**

*У статті окреслено найбільш актуальні соціальні та соціолінгвістичні аспекти адаптації українських біженців війни в Канаді. З початком військової агресії і вторгнення російських загарбників на територію України велика частина місцевого населення покинули домівки й відбули до інших країн. Процес адаптації та соціалізації новоприбулих українців є предметом вивчення не лише соціології, а й психології, соціолінгвістики і інших суміжних дисциплін. У нашому дослідженні ми зробили спробу описати загальні умови, реалії та тенденції соціалізації різних вікових груп українських біженців війни, що знайшли притулок у Канаді.*

*Нашу особливу увагу привернули процеси взаємодії англійської та української мов з погляду їх співіснування та взаємовпливу в різних сферах соціокультурної комунікації. За результатами проведеного дослідження ми встановили, що процеси взаємовпливу двох мов у різних сферах комунікації є неминучими, оскільки соціалізація новоприбулих українців відбувається в тісному контакті з носіями англійської мови як на щоденному побутовому рівні, так і під час спілкування у професійних сферах. Крім того, наявний двосторонній вплив двох мов однієї на іншу: українці вимушені опанувати хоча б базову розмовну англійську, оскільки повноцінне життя в англійськомовному середовищі неможливе без неї, тоді як канадці, здебільшого*

*представники попередніх хвиль української іміграції, і не тільки, перебуваючи в тісному контакті з україномовними учасниками процесу комунікації, відчують суттєвий вплив української мови, особливо у сфері професійної співпраці.*

*До соціальних аспектів адаптації новоприбулих українців доцільно віднести такі: психологічна підтримка постраждалих від війни, створення відповідних умов їх залучення в нові спільноти для повноцінного спілкування та життя, а також забезпечення всіх необхідних соціальних гарантій, що є базовою умовою їх добробуту та повної соціалізації в новому суспільстві.*

**Ключові слова:** *соціолінгвістика, українські біженці війни, адаптація, соціалізація, співіснування мов, взаємовплив мов, побутова комунікація, професійна комунікація, соціальні стандарти, англомовне середовище, україномовні спільноти, українська діаспора Канади.*

**Introduction.** Since the modern world is going through the stage of overwhelming integration for the purpose to create “a global village”, languages themselves, likewise the processes of interference within them, are in the vanguard of the current innovative tendencies reflecting the genuine sociolinguistic situation of today. Alongside the extensive migration of the population, increasing international cooperation and enlarging cross-cultural bonds, the processes of co-existence and co-influences of languages within a definite territory prove to become more and more flexible. Such a situation is inescapably leading to the loss of the originality or authenticity of the native language in its native territory, on the one hand, while, on the other one, there is an evident adaptation of a “strange” language, brought here by migrants or just by occasional speakers participating in the daily and professional interaction.

**Materials and methods.** In the focus of our present study is the modern language situation of Canada determined by the significant number of the war refugees from the territories of Ukraine affected by the Russian invasion. In other words, we are aiming at tracing the linguistically relevant mechanisms of co-existence and co-influence of English and Ukrainian in Canada, while our ultimate goal is to determine the paramount social and sociolinguistic processes affecting both languages under the influence of each other and studying social processes of adaptation of the war refugees in the new society. Meanwhile, we pursue the description of those processes not only from the linguistic point of view, but also through their social interpretation and significance. Moreover, modern linguistic science witnesses a huge bulk of researches devoted to the questions of co-influence between English and Ukrainian in Canada on lexical, syntactic and phonetic levels and in this concern there are works by Kh. Hudyma [5], D. Struk [9], W. Isajiw [7], while some works by K. Petrychenko [1] and S. Romaniuk [2] are solely dedicated to the sociolinguistic research of the problem. By this work we are actually making an attempt to view in more thorough way the social and socio-linguistic mechanisms of the immediate contact between these two languages.

**Discussion.** A long and multi-wave process of immigration of Ukrainians to Canada started at the end of the XIX century and it has been in progress up today. Moreover, it is acquiring high actuality at the moment as due to the full-scale invasion of Russia a big number of Ukrainians, fleeing the war, go to many countries around the world and Canada is one of the top countries accepting the numerous Ukrainian refugees. Such a geopolitical situation conditions not only social aspects of adaptation and accommodation of the Ukrainians in the new coun-

try, but also brings in various issues concerning their verbal communication, consequently, the languages are being involved. Therefore, the up-to-date comprehensive analysis of the socio-linguistic aspects of life of the Ukrainian immigrants in Canada must be in the spotlight of the current scientific researches. The major attention must be paid to the study of how hard or easily the newcomers adapt to the life in Canada and if English is an obstacle on the way to achieve the set goals, and at the same time to figure out if their native language somehow facilitates their adaptation period, including their geographic distribution, demographics, employment and economic profiles.

The first Ukrainians arrived in Canada in 1891, with 150,000 estimated to have landed between 1891 and 1914 and most Ukrainians from this period settled in Manitoba, Saskatchewan and Alberta, where they could obtain farmland; others settled in towns across Canada to work in industrial occupations. By the end and after the First World War, Canada witnessed a large wave of Ukrainian arrivals when Ukraine became part of the Soviet Union. Most arrived as refugees who settled in established Ukrainian communities, particularly in Manitoba, Saskatchewan, Alberta and southern Ontario [3, p. 18]. At the end of the Second World War, a third wave of Ukrainians arrived in Canada and by 1952 approximately 30,000 Ukrainians landed in Canada, primarily as refugees [4, p. 376]. Shortly after the dissolution of the Soviet Union in 1991, about 112,000 immigrants arrived in Canada from Ukraine by 2016 [4, p. 377] and another 14,000 arrived between 2017 and 2021 [6].

As the 2016 Census of Canada data prove, about 1.36 million people, or close to 4% of the Canadian population, reported at least one of their ethnic origins as Ukrainian. Among this 4%, about 20% reported Ukrainian as their only ethnic origin, 29% reported one other ethnic origin in addition to Ukrainian, and 51% reported two or more other ethnic origins. Among Ukrainians reporting multiple ethnic origins, the most common other ethnic origins were British, Polish, German and other European origins, as well as “Canadian.” Individuals reporting Ukrainian as their sole ethnic origin were more likely to have Ukrainian as their mother tongue (27%) compared with those reporting multiple ethnic origins (2%). About 2% of Ukrainian-Canadians spoke Ukrainian most often at home, and this rate was higher among those reporting sole ethnic origin (8%) than those reporting multiple ethnic origins (0.5%) [8]. Regarding the household composition, there is a slightly lower proportion of Ukrainian-Canadian multigenerational households (4%) and a slightly higher proportion of couples with children (46%) compared with the national population (6% and 42%, respectively). There are larger disparities between Ukrainian-Canadians with a single ethnic origin

and those with multiple ethnic origins. The households of Ukrainian-Canadians with a single ethnic origin are less likely to consist of couples with children (29%) than those of Ukrainian-Canadians with multiple ethnic origins (50%), likely reflecting the group difference in age structure [8].

The massive influx of the Ukrainians into Canada started immediately after the beginning of the invasion of Russia and the number of arrivals comes up to approximately 950 thousand by now. The majority of refugees entered Canada through Canada-Ukraine authorization for emergency travel (CUAET), which was launched by the Canadian government as the quick response to help thousands of Ukrainian nationals and their family members find safety in Canada. By the way, Canada was the first to introduce special measures to facilitate the application process for temporary and permanent residence for Ukrainian nationals and to prioritize the processing of applications and immigration documents for Ukrainians. On the arrival in Canada the existing Ukrainian-Canadian communities are playing an important role in helping with the settlement of Ukrainians displaced by the Russian invasion.

The more refugees arrive and start assimilating to new surroundings the more topicality acquires the language question concerning the level of proficiency of the Ukrainians in English since their socialization in Canada presupposes employment as well as a full-value interaction in different spheres of the English-speaking communities. Some sources report that the predominant number of the war refugees from Ukraine have a very poor command of the English language and only some individuals demonstrate intermediate or higher levels with some possessing the language proficiency certificates. First of all, the situation like this complicates the process of employment for the adults or schooling for the younger people and very often makes it almost impossible, moreover, the social opportunities of these “non-speakers” of English are rather limited, what, in its turn, worsens the process of socialization in general [1; 6].

As the main bulk of the refugees arriving in Canada are females with children of different ages, the primary issue is to provide the latter with the adequate and quality schooling in order not to lose the link with their education back home and the new realities of studies in Canada. As this new wave of newcomers arrives, educators are highlighting what is needed to support refugee students to continue school successfully in Canada. Some researchers claim that schools have the potential to be healing spaces for refugee students [6] and the general approach of the majority of educational establishments of Canada hosting newly arriving schoolers is just creating warm welcoming atmosphere to help them feel at home and quickly immerse into the studying process.

The first extremely necessary and beneficial step taken by many educators is seeking out settlement service experts. Across Canada there has been introduced the Settlement Worker in Schools (SWIS) program supporting families new to Canada. The program offers assistance with enrolling children into Canadian schools, interpreting or translating during meetings with school officials, some even help with interpreting for the children with poor command

of English during the initial stages of their schooling. The main aim of the program is to make bridge between school and family, to create the atmosphere of close cooperation and at the same time help both a child and his family to integrate into the system of Canadian schools.

In many cases schools start with organizing various extra-curricular activities thematically close to both Canadian and Ukrainian children, for instance, preparation for Easter celebration or Christmas. The students are encouraged to participate in baking Easter bread or painting the Easter eggs during after-class programs and according to some observers, the welcoming environment in terms of language and culture brings relief in students as well as in their parents who realize that their children attend the school that can ensure not only education of their offsprings but can also support them in terms of language and culture.

Meanwhile the language question remains still unsolved for many Ukrainian students no matter that they had been learning English at schools or with private tutors in their home country. The English language spoken in Canada differs greatly from what they were taught and it takes them a certain period to get accustomed to the pronunciation and general clichés typical for particularly Canadian speech. To simplify this obstacle and create the most favourable atmosphere for the Ukrainian students the hosting schools and educational boards make an attempt to match recent newcomers with Ukrainian-speaking Canadian peers who help guide them through their classes and encourage friendship, so that they can spend more time together and overcome the language barrier and culture shock. In addition, many kindergartens and schools introduce English-Ukrainian bilingual programs as the integral part of the curriculum and it enables the refugee students to considerably reduce the transitioning period and catch up with the educational process.

At present phase there is an urgent need of bilingual teachers, counsellors and mentors, especially for the after-school programs, where children can fill up the gaps of the studied material in personal interaction with teachers. At the same time the after-school programs are excellent opportunity for the children to get acquainted more closely, share interests and hobbies and practice the language. Surprising it may seem, but some observers draw attention to the fact that there is a certain interaction of two languages between Canadian and Ukrainian children, when the Ukrainians need and try to pick up as much as possible of English and the Canadian children unintentionally learn some Ukrainian words or phrases being in the immediate contact with their Ukrainian-speaking friends [10, p. 4]. In some Ukrainian families that came to Canada and settled there long ago Ukrainian is still the language of “home communication”, while English or French is the language of their professional activity and education. As the reality proves, the representatives of the young generation among the immigrants sooner or later demonstrate the decreasing interest in speaking their native language and fully assimilate to English. Despite this, many parents try to do their best to preserve at least basic knowledge of Ukrainian in their

children and send them to Sunday schools, Ukrainian-speaking events and camps, encourage their membership in Ukrainian churches, institutions or organizations. As the years pass, less and less interest of the Ukrainian youth to keep the national identity through the language, culture and lifestyle is being shown and the majority of them assimilate to everything Canadian to such an extent that they are completely unrecognizable among the natives.

So, the new wave of comers, the wave of refugees, plays into the hands of many pro-Ukrainian parents who do not give up the idea of preserving the Ukrainian language in their children. That is why the majority of the Ukrainian families are eagerly welcoming the refugee children providing in such a way the desired language environment for their own younger ones. Many of them host the newcomers in their homes, others enroll their children into the after-school programs or attend the adaptation centers where the bigger part is the native Ukrainians. Many Canada-based Ukrainian communities, mainly existing at the Ukrainian church parishes, have worked out the schedules of the events for helping the arrivals to immerse into the new surroundings and make their period of adaptation as short as possible [10]. The families of the Ukrainian immigrants, which have already settled in Canada and lived there for a certain period of time, are the most active organizers and participants of such events as many consider it to be advantageous both for their own children in the way of learning Ukrainian and for the refugee children in the way of their socialization.

Beyond helping with language challenges the cooperation of the Canadian educators, teachers, tutors, counsellors, mentors and students with the Ukrainian children and their parents, the majority of them are arriving with their mothers though, also offers social and psychological guidance on hardships newcomers had been facing before arriving in Canada, learns their current needs and aims, shares culturally relevant information and helps all to unite and co-exist as members of the same community. Almost all the participants of this cooperation have a specific goal – to create the conditions, in which the newcomers can assimilate to the new reality and new society in the best possible way and can preserve their national identity, while the hosting side can be enriched by the experiences the guesting side has brought.

As this wave of newcomers is the war refugees' wave, the psychologically-oriented issues are inevitable in the processes of their initial adaptation and further socialization. With war and other armed conflicts, countless numbers of highly emotional and traumatic situations have been experienced by ordinary citizens and military personnel who are trying to protect themselves and others, escape their country, or looking for safety inside of a war zone. These highly emotional and traumatic experiences may include forced separation from loved ones, unplanned relocation, witnessing decimation of homes and communities, experiencing life-threatening food insecurity, serious injury, violence, threat of death, and witnessing death of loved ones and others.

Children of young age and teenagers involved into such situation in many cases need urgent psychological

counselling before their war-induced trauma has become serious personal and social problems. Consequently, there are programs of psychological guidance provided by qualified counsellors who help to recognize trauma, find the ways how to support it and how to have a trauma-informed practice at school or in other children's groups. Their service and support comes as the first stage of adaptation of the arrivals, before their introduction to groups of peers, schools and communities. In the regard of this many psychological services of Canada joined the national-wide program Mental Health and Psychosocial Support (MHPSS) uncovering key concepts related to the context of refugee resettlement service delivery. The program dwells upon the unique traumas and adversity that impact the health and wellbeing of newcomers during forced migration and resettlement and addresses special considerations faced by vulnerable individuals. It is aimed at front-line and management staff of organizations who are interested in exploring best and promising practices related to mental health and psychosocial support programming in the context of refugee services.

In the concern of the current situation the following strategies of the psychological guidance and support have been worked out:

- 1) identification of the core concepts related to MHPSS pertaining to the resettlement context;
- 2) comprehension of the impact of pre- and post-migration traumas on the health and wellbeing of forced migrants;
- 3) development of the individual schemes of psychological guidance of trauma-informed and culturally responsive practices of the refugees;
- 4) creation of the favourable climate for the refugees in terms of their health, comfort and general wellbeing.

These strategies are being successfully realized owing to the common efforts of the specialists within psychological services, their professional competence and thorough coordination of their endeavours aimed at the support and adaptation of those war-affected individuals, who cannot cope with their mental traumas by themselves and seek not only appropriate assistance, but also a place of new settlement.

Describing the comprehensive picture of the social aspects of adaptation of Ukrainians in Canadian communities, it would be reasonable to bring some light on the problems the newcomers face, except the language and psychological issues, we have been dealing with above. In the whole range of the socially-associated hardships the adult arrivals go through, the question of employment is of primary consideration. The Canada's job market has considerably shrunk since the beginning of the massive influx of the Ukrainian war refugees just after February 2022 [10]. Some experts estimate as many as 200 thousand arrivals having come to Canada since the outset of war and it is significantly affecting the economics of the country. Meanwhile, many of the refugees meet the reality they did not expect or were not ready for: the employment options, accommodation or income do not come up their expectations [1; 10].



Canada has long been a choice destination for newcomers seeking a better life in a prosperous nation, but the conditions in some busiest areas, like GTA (Greater Toronto Area), Vancouver, Montreal, Calgary or Province of Ontario along with soaring costs are making it unbearably hard to get by. Newcomers are in the circle of problems, starting with housing costs, when even smaller Canadian cities are facing tight rental supply as higher interest rates have discouraged would-be buyers, creating fierce competition for rental units. The average cost of rent in Canada hit a record C\$2,149 in September 2023, up more than 11% from a year prior, according to the research organization Urbanation [10]. In GTA, it was C\$2,614, which represents almost the entire pretax income of a person working full-time for minimum wage. Some families try to survive in such a complicated situation with housing through a share-rent method – when 2 or more families rent a house together sharing the rental costs in even parts and this method seems to be affordable only when at least one member of each family works full-time.

At the same time other expenses are also rising: the grocery costs increased 5.8% annually in September, while gas prices jumped 7.5% and the job-finding opportunities are gradually decreasing due to the increasing number of the working individuals not only among the refugees from Ukraine, but also because of the numerous immigrants from almost all over the world, as Canada has always been one of the top destinations among seekers of the better life. Under the circumstances some refugees from Ukraine, having disappointed, start looking for other options outside Canada. The recent reports claim that more and more immigrants to Canada are facing worsening housing affordability, a strained health-care system and underemployment as well as other social issues. It also highlighted how disillusionment among immigrants can slow down progress even in the country that has always set records in gaining of population. A new survey by Environics Institute showed

waning public support for high levels of immigration due to concerns of housing affordability and availability [2]. While there is a growing degree of dissatisfaction among the newcomers, the Canadian government are on the verge of the new challenges too, as the country has been competing in a global race for skilled workers over the past decade. According to Bloomberg, the lack of enthusiasm for staying in Canada, which led to the desire of many newcomers to leave the country, is demonstrated through a sharp drop in immigrants choosing to become Canadians. The proportion of permanent residents who took up citizenship within 10 years of arrival dropped by 40% between 2001 and 2021 [1].

**Results.** Thus, regarding the general social and socio-linguistic aspects of adaptation of the Ukrainian war refugees in Canada, a strong accent should be made on the three major factors: 1) the level of the English language proficiency of newcomers and their social opportunities due to it; 2) the social adaptability of the refugees in the new surroundings with a regard to their war-induced traumas and the psychological support as the facilitating mechanism to increase that adaptability; 3) the socially-related conditions of refugees' employment, housing and general solvency as the indispensable background of their well-being. All three are closely connected and interdependent, so working together they significantly alleviate the process of socialization of a newcomer in Canada, while the insufficiency of one of them can prevent the whole process, what is being observed in many cases at present. The sociologists, as well as sociolinguists, make attempts to classify these three factors according to their dominance over one another, but as the reality proves, only integrity and cohesion of them, alongside with a number of other components of socialization, can create all the necessary conditions for an immigrant to adapt in new surroundings, gain a certain social status and become a personality within the new society.

#### Bibliography:

1. Bloomberg. URL: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj1sIef>.
2. Environics. URL: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi-lerS>.
3. Gerus O., Rea J. Les Ukrainiens au Canada Societe historique du Canada, Brochure No. 10. Ottawa. 2015. 24 p.
4. Hou, F., & Yan, X. Immigrants from post-Soviet states: Socioeconomic characteristics and integration outcomes in Canada. In M. Denisenko, S. Strozza & M. Light (Eds.), Migration from the newly independent states (pp. 373–391). URL: [https://doi.org/10.1007/978-3-030-36075-7\\_17](https://doi.org/10.1007/978-3-030-36075-7_17).
5. Hudyma Kh. (2011). Ukrainian Language in Canada: From Prosperity to Extinction // Working Papers of Linguistic Circle of University of Victoria. University of Saskatchewan Press. 2011. P. 181–189.
6. Immigration, Refugees and Citizenship Canada (2022). Permanent residents – Monthly updates. URL: <https://open.canada.ca/data/en/dataset/f7e5498e-0ad8-4417-85c9-9b8aff9b9eda/resource/d1c1f4f3-2d7f-4e02-9a79-7af98209c2f3>.
7. Isajiw W. Adaptation and Integration of new Immigrants: The Fourth wave of Immigration from Ukraine in Canada, 1991–2001 // The Call of the Homeland: Diaspora Nationalism, Past and Present. Brill, Leiden Boston, 2010. P. 289–347.
8. Петриченко К. Українська освіта у Канаді [Електронний ресурс] / Катерина Петриченко. URL: <http://www.ualogs.kiev.ua/fulltext.html?id=515>.
9. Романюк С. Формування мовної свідомості українців у діаспорі / Світлана Романюк // Український вимір: міжнародний збірник інформаційних освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2005. Вип. 4. Кн. 2. С. 68–78.
10. Statistics Canada. Ethnic origin reference guide, Census of Population 2017. URL: <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2016/ref/guides/008/98-500-x2016008-eng.pdf>.

11. Struk D. *Between Ukish and Oblivion: The Ukrainian Language in Canada Today. First Wave Emigrants: The First Fifty Years of Ukrainian Settlement in Australia*. N.Y.: Nova Science Publishers. 2000. P. 67–74.
12. Urbanation. URL: <https://www.urbanation.ca/>.

#### References:

1. Bloomberg (2023). URL: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj1sIef>.
2. Environics (2023). URL: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi-lerS>.
3. Gerus, O., Rea, J. (2015). *Les Ukrainiens au Canada Societe historique du Canada, Brochure No. 10*. Ottawa. 2015. 24 p.
4. Hou, F., & Yan, X. (2022). Immigrants from post-Soviet states: Socioeconomic characteristics and integration outcomes in Canada. In M. Denisenko, S. Strozza & M. Light (Eds.). *Migration from the newly independent states* (pp. 373–391). URL: [https://doi.org/10.1007/978-3-030-36075-7\\_17](https://doi.org/10.1007/978-3-030-36075-7_17).
5. Hudyma, Kh. (2011). *Ukrainian Language in Canada: From Prosperity to Extinction // Working Papers of Linguistic Circle of University of Victoria*. University of Saskatchewan Press. 2011. P. 181–189.
6. Immigration, Refugees and Citizenship Canada. (2022). *Permanent residents – Monthly updates*. URL: <https://open.canada.ca/data/en/dataset/f7e5498e-0ad8-4417-85c9-9b8aff9b9eda/resource/d1c1f4f3-2d7f-4e02-9a79-7af98209c2f3>.
7. Isajiw, W. (2010). *Adaptation and Integration of new Immigrants: The Fourth wave of Immigration from Ukraine in Canada, 1991–2001 // The Call of the Homeland: Diaspora Nationalism, Past and Present*. Brill, Leiden Boston, 2010. P. 289–347.
8. Petrychenko, K. (2015). *Ukrainska osvita u Kanadi [Elektronniy resurs] / Kateryna Petrychenko*. URL: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=515> [in Ukrainian].
9. Romaniuk, S. (2005). *Formuvannya movnoi svidomosti ukraintsiv u diaspora / Svitlana Romaniuk // Ukrainskiy vymir: mizhnarodniy zbirnyk informatsiynykh, osvitynykh, naukovykh, metodychnykh statei i materialiv z Ukrainy ta diaspori*. Nizhyn: Vydavnytstvo NDU im. M. Hoholya, 2005. Issue 4. Book 2. P. 68–78 [in Ukrainian].
10. Statistics Canada (2017). *Ethnic origin reference guide, Census of Population 2017*. URL: <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2016/ref/guides/008/98-500-x2016008-eng.pdf>.
11. Struk, D. (2000). *Between Ukish and Oblivion: The Ukrainian Language in Canada Today. First Wave Emigrants: The First Fifty Years of Ukrainian Settlement in Australia*. N.Y.: Nova Science Publishers. 2000. P. 67–74.
12. Urbanation (2023). URL: <https://www.urbanation.ca/>.

## ПОПОВНЕННЯ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НЕОЛОГІЗМАМИ СУЧАСНОГО ВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Бузько Світлана Андріївна,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Криворізького державного педагогічного університету

ORCID ID: 0000-0001-8392-5049

У статті здійснено лексико-семантичний і структурно-словотвірний аналіз неологізмів української мови, які з'явилися в період сучасної російсько-української війни та функціонують переважно в інтернет-просторі. Неологізми розглядаються як слова чи їх окремі значення, що з'явилися в мові на сучасному етапі її розвитку і новизна яких усвідомлюється мовцями (загальномовні неологізми) або були вжиті тільки в якомусь акті мовлення, тексті чи творі певного автора (стилістичні або індивідуально-авторські неологізми). Доведено, що найпродуктивнішими для неологізмів сучасного воєнного періоду є морфологічні способи словотворення, зокрема суфіксальний, конфіксальний, осново- та словоскладання. З'ясовано, що значна частина лексичних інновацій утворена за допомогою контамінації, тобто шляхом накладання структурних елементів однієї лексеми на іншу. Виявлено, що одним із продуктивних способів творення неологем сучасного періоду виявився також лексико-семантичний спосіб – переосмислення значення наявних у мові слів. У статті підтверджено думку про те, що нова лексика певного історичного періоду завжди відбиває інформацію про особливості політичного, економічного, культурного життя суспільства в цю епоху. І чим важливішим, почасти – трагічнішим є період становлення й розвитку суспільства, тим активніше мова реагує появою нових слів, які забезпечують як потреби суспільства, так і потреби самої мови. Крім цього, доведено, що трагічні суспільні події останніх років зумовили появу великої кількості неологізмів, які продовжують з'являтися переважно в сучасному інтернет-просторі, входити до системи української мови, поповнюючи її лексичний склад; проте деякі нові слова залишаються оказіональними елементами мовлення окремих мовців.

**Ключові слова:** неологізм, лексична інновація, неологічна лексема, російсько-українська війна, спосіб словотворення.

**Buzko Svitlana. Enrichment of the vocabulary of the Ukrainian language with neologisms of the modern war period**

The article deals with lexical-semantic and structural-word-forming analysis of neologisms of the Ukrainian language which appear during the modern Russian-Ukrainian war and function mainly in the Internet space. Neologisms are considered as words or some their meanings that appeared in the language at the modern stage of its development and the novelty of which is realized by speakers (common neologisms) or were used only in a speech act, a text or a certain author's work (stylistic or individually-author's neologisms). The author proves that the most productive methods of word formation for neologisms of the modern war period are the morphological ones, in particular suffixation, confixation, compounding. It was found that a significant part of lexical innovations was formed by contamination which means the superimposition of lexeme's structural elements on another lexeme. It was revealed that one of the productive methods of creating neolexemes of the modern period was the lexical-semantic method – reinterpretation of the meanings of the words. The article confirms the opinion that the new vocabulary of a certain historical period always reflects information about the features of the political, economic, and cultural life of society in this era. And the more important, sometimes more tragic the period of the formation and development of society is, the more actively the language reacts with the appearance of new words that provide both the needs of society and the needs of the language itself. In addition, it has been proven that the tragic social events of recent years caused the appearance of a large number of neologisms, which continue to appear mainly in the modern Internet space, to be included in the system of the Ukrainian language, replenishing its vocabulary; however, some new words remain occasional elements of individual speakers' speech.

**Key words:** neologism, lexical innovation, neological lexeme, Russian-Ukrainian war, method of word formation.

**Вступ.** Сучасна російсько-українська війна спричинила значні зміни в усіх сферах життя суспільства. Не винятком у цьому аспекті стала мова як суспільне явище. Загальновідомо, що функціонування мови значною мірою зумовлюється станом суспільства, яке так чи інакше впливає на розвиток мови. Трагічні події останніх років, пов'язані з російською імперською політикою геноциду стосовно українського народу, стали поштовхом до появи нових слів у лексичній системі української мови. За спостереженнями дослідників, соціальна обумовленість лінгвальних змін пов'язана переважно з комунікативною функцією мови, яка завжди прагне реалізувати свої можливості в забезпеченні потреб суспільства у спілкуванні, що й обумов-

лює пошук найбільш раціональних засобів номінації [5, с. 9]. Нова лексика певного історичного періоду завжди відбиває інформацію про особливості політичного, економічного, культурного життя суспільства в цю епоху. І чим важливішим, почасти – трагічнішим є період становлення й розвитку суспільства, тим активніше мова реагує появою нових слів, які забезпечують як потреби суспільства, так і потреби самої мови.

Неологізми в системі сучасної української мови досліджували Г. Віняр, Г. Вокальчук, В. Герман, С. Карпільська, Ж. Колоїз, О. Сербенська, О. Стишов, Л. Струганець та ін. Неологізми в соціальних мережах описала О. Дзюбіна, фразеологічні неологізми в сучасному українському медіапросторі – Л. Пашин-

ська. Останнім часом у коло зацікавлень лінгвістів усе частіше потрапляють неологізми, які виникають у ході сучасної російсько-української війни; дослідженню цих лексичних новацій присвятили свої розвідки, зокрема, такі науковці, як О. Кирилюк, Г. Вусик, В. Даниленко, Н. Павлик та ін.

**Мета** нашого дослідження – здійснити лексико-семантичний і структурно-словотвірний аналіз неологізмів української мови, які з'явилися в період сучасної російсько-української війни та функціонують переважно в інтернет-просторі, з урахуванням частиномовної належності зафіксованих неологічних лексем.

Як відомо, жива мова перебуває в безперервному русі та розвитку, тому з кожним роком її словниковий склад змінюється. Зазвичай поява значної кількості неологізмів протягом короткого часу буває спричинена певними потрясіннями в суспільстві. Наприклад, у період Майдану в українській мові з'явилися слова *майданівець*, *євромайдан*, *єврореволюція*, *автомайдан*, *антимайдан*, *тітушка* тощо. Безсумнівно, початок повномасштабної війни 24 лютого 2022 року став неабияким потрясінням для всього українського суспільства, що, з-поміж усього іншого, зумовило появу великої кількості неологізмів.

Під неологізмом (від грец. *neos* – «молодий, новий» і *logos* – «судження, вислів») більшість мовознавців традиційно розуміє слово чи його окреме значення, що з'явилося в мові на сучасному етапі її розвитку і новизна якого усвідомлюється мовцями (загальнономовний неологізм), а також слово, яке було вжите тільки в якомусь акті мовлення, тексті чи мові певного автора (стилістичний або індивідуально-авторський неологізм). Під час свого функціонування неологізм може бути прийнятим суспільством і закріпитися в мовній системі, однак процес цей тривалий і непростий. Зазвичай спочатку нові слова з'являються в мовленні письменників, журналістів, науковців, які доносять їх до широкого загалу. Якщо неологізм сприймається й починає використовуватися більшою частиною суспільства, то він поступово переходить до розряду загальноновживаної лексики.

За спостереженнями дослідників, найпродуктивнішими для неологізмів сучасного воєнного періоду є морфологічні способи словотворення дієслів і віддієслівних іменників [1, с. 56]. Здебільшого ці лексичні інновації утворено суфіксальним або ж конфіксальним способом словотвору. Значна частина цих новотворів походить від назв сучасної зброї, напр.: *байрактар-и-ти* / *за-байрактар-и-ти* (< *байрактар* – турецький ударний оперативно-тактичний середньовисотний безпілотний літальний апарат (БПЛА) з великою тривалістю польоту); *енло-ї-ти* / *за-енло-ї-ти* (< *NLAW* – шведсько-британський протитанковий комплекс малої дальності), *джавелін-и-ти* / *за-джавелін-и-ти* (< *FGM-148 JAVELIN*, укр. «Джавелін» – переносний протитанковий ракетний комплекс (ТПРК) американського виробництва); *стінгер-и-ти* / *за-стінгер-и-ти* (< *FIM-92 STINGER*, укр. «Стінгер» – переносний зенітно-ракетний комплекс класу «земля – повітря»

американського виробництва з інфрачервоною головою самонаведення); *хаймарс-и-ти* / *за-хаймарс-и-ти* (< *M-141 HIMARS*, укр. «Хаймарс» – американська реактивна артилерійська система). Усі наведені лексеми мають значення «нищити / знищити ворога військовою зброєю». За спостереженнями дослідників, військові терміни та похідні від них у наш час активно використовуються в мовленні не лише військових, але й значної кількості пересічних українців, а також поступово адаптуються до української мовної системи [7, с. 61].

Твірними базами багатьох подібних неологізмів-дієслів послуговували інші поширені в мовленні військових лексеми, почасти сленгові, напр.: *за-трьохсот-и-ти* (< *трьохсотий*, тобто поранений у бою, яких серед військових прийнято називати «вантаж 300») – «поранити в бою»; *за-двохсот-и-ти* (< *двохсотий*, тобто загиблий у бою, яких у середовищі військових називають «вантаж 200») – «знешкодити, тобто вбити в бою». Із подібним значенням («знешкодити, ліквідувати, тобто вбити ворога») в українських ЗМІ вживаються дієслова *за-могила-и-ти* (< *могила* – місце поховання померлих), *за-баран-и-ти* (< *баран*) та *за-кобзон-и-ти* (< *Кобзон*, тобто дієслово походить від прізвища померлого російського співака Йосипа Кобзона). Напр.: *Підійшли бійці ЗСУ, п'ятьох з восьми закобзонили, а трьох узяли в полон* [URL: <https://t.me/s/ukrnastup?before=9568>].

Деякі з подібних неологізмів мають відверте іронічне забарвлення й певне стилістичне навантаження: *макрон-и-ти*, *шольц-и-ти* (URL: [https://siver.com.ua/news/budut\\_makroniti\\_i\\_sholciti/2022-06-14-30953](https://siver.com.ua/news/budut_makroniti_i_sholciti/2022-06-14-30953)). Обидва дієслова походять від прізвищ сучасних європейських лідерів – президента Франції Еммануеля Макрона та федерального канцлера Німеччини Олафа Шольца, які тривалий час офіційно висловлювали стурбованість російською агресією проти України, однак суттєво нічим не допомагали; саме із цим пов'язане значення цих неологізмів – «виявляти стурбованість і занепокоєння, проте насправді нічого не робити, аби суттєво вплинути на ситуацію».

Тлумачення деяких неологізмів пов'язане з реаліями нинішньої російсько-української війни, значення цих слів зрозуміле тим, хто безпосередньо пережив(-ав) трагічні події від кінця лютого 2022 р. Значна частина цих новотворів походить від прізвищ відомих осіб. Напр.: *кім-и-ти* – «зберігати спокій і оптимізм» (дієслово походить від прізвища *Кім* (Віталій Олександрович) – голова Миколаївської обласної державної адміністрації, який у перші місяці повномасштабної війни часто записував відеозвернення до співвітчизників із метою підтримки, збереження спокою та оптимізму); *арестов-и-ти* – «зберігати спокій» (твірною базою послуговувало прізвище *Арестович* (Олексій Миколайович) – відомий український блогер, політичний і військовий оглядач, який на початок повномасштабного вторгнення Росії на територію української держави був позаштатним радником Офісу Президента України; протягом перших місяців війни О. Арестович майже щодня проводив брифінги та стріми, під час яких намагався заспокоїти

українців та знизити рівень їхньої тривожності); *притул-и-ти* – «жертвувати кошти на допомогу українській армії» (походить від прізвища *Притула* (Сергій Дмитрович) – відомий український телеведучий, громадський і політичний діяч, волонтер, засновник благодійного фонду, значна частина коштів якого йде на допомогу армії).

Доволі поширеними в новітньому українськомовному інтернет-просторі стали також такі дієслівні новотвори сучасного воєнного періоду: *донат-и-ти* (< *донат* – добровільне пожертвування або ж подарунок у вигляді грошей, речей, послуг тощо), *на-волонтер-и-ти* – «знайти щось потрібне, інколи ціною тяжких зусиль» (походить від іменника *волонтер*, яким прийнято позначати добровольців, які надають допомогу тим, хто цього потребує); *україн-и-ти* – давати жорстку відповідь (< *Україна*); *чорноба-ї-ти* – припуститися тих самих помилок (походить від назви села *Чорнобайка* в Херсонській області, де розташовано аеродром, на якому російська армія багаторазово й систематично зазнавала втрат); *шойгу-ва-ти* – «вдавати, що все добре, коли насправді це не так» (походить від прізвища міністра оборони Російської Федерації *Шойгу* Сергія Кужугетовича, який в офіційних зверненнях до так званого російського народу приховував реальний стан речей і втрати Росії в цій війні); *кадир-и-ти* – «видавати бажане за дійсне, значно перебільшувати» (твірною базою послугувало прізвище *Кадиоров* (Рамзан Ахматович, голова Чеченської республіки, відомий своєю пропутінською політикою; кадировські війська в російсько-українській війні, зокрема, відзначилися тим, що намагалися створити образ непереможної армії, тоді як насправді все виявилось зовсім по-іншому).

Більшість із названих лексем уживається в сучасному інтернет-просторі також із префіксом *від-*: *відбайрактарити*, *відчорнобайти*, *відджавелнитити*, *відбандерити* тощо, напр.: *Наші арміїці добряче «відчорнобайли» більшість рашистських підрозділів* [URL: <https://tsn.ua/ato/spalena-tehnika-okupanta-nahreschatiku-mayzhe-vsya-ruhalas-na-kiyiv-ta-taka-zhna-fronti-z-yavlyayetsya-schodnya-2141110.htm>]; *Орки чорнобайли, а ЗСУ їх відбандерили* [URL: [https://24tv.ua/education/neologizmi-viyni-yaki-slova-zyavilisypislya-24-lyutogo-2022\\_n2273888](https://24tv.ua/education/neologizmi-viyni-yaki-slova-zyavilisypislya-24-lyutogo-2022_n2273888)]. За цією ж аналогією, хоча подеколи й за допомогою інших префіксів, згодом було утворено оказіональні неологізми *від-ірпен-и-ти*, *на-гостомел-и-ти*, *від-ізом-и-ти*, *за-буч-и-ти*, які мають тотожне значення «дати відсіч ворогові». Їх утворено від назв звільнених від російської окупації українських населених пунктів *Ірпін*, *Гостомель*, *Ізом*, *Буча* [URL: <https://chasdiy.org/news/chornobaity-arestovlennianahostomelyty-novi-slova-iaki-prynesla-nam-viina.html>]. Погоджуємося з тими дослідниками, які вважають, що деякі українські географічні назви в ході війни набули додаткового (емоційно-експресивного) значення, пов'язаного з активними бойовими діями.

Доволі значна кількість з-поміж неологізмів сучасного воєнного періоду – це іменникові лексеми (подеколи віддієслівні), утворені переважно суфіксаль-

ним способом, напр.: *арестовл-енн-я* (< *Арестович*, *арестовити*) – заспокоїливі повідомлення, які мають знизити ступінь тривожності; *моб-ік* (< *мобілізувати*, *мобілізація*) – мобілізований цивільний; *пушкін-іст* (< *Пушкін*) – людина, яка любить і цінує російську культуру, а також агітує, щоб в українській топоніміці, у шкільних програмах і підручниках були наявні імена російських діячів так званої російської культури; *ухил-янт* (< *ухилитися*) – той, хто ухиляється від мобілізації; *раш-к-а* (< *раша*, англ. *Russia*) – Російська Федерація; *раш-изм* (< *раша*, англ. *Russia*) – політична ідеологія та соціальна практика так званої Росії початку ХХІ ст., що базується на неприйнятті культури інших народів, здебільшого тих, що були у складі СРСР.

Останній приклад (*рашизм*) викликає алюзії щодо іншого іменника *фашизм*, отже, на нашу думку, в цьому випадку можемо говорити також про такий оказіональний спосіб словотвору, як контамінація, під яким розуміють своєрідне накладання структурних елементів однієї лексеми на іншу, напр.: *могилізація* (< *могила* + *мобілізація*), *Толстоевський* (< *Толстой* + *Достоевський*) [URL: <https://theukrainians.org/slova-viyni/>]. За спостереженнями дослідників, «словотвірна контамінація є результатом лінгвокреативної діяльності, сутність якої полягає у свідомому схрещуванні двох номенів через їхню структурну чи семантичну тотожність. Накладання твірних основ не залежить від місця й характеру накладених елементів і зумовлюється асоціативними зв'язками або структурною подібністю твірних основ» [9, с. 176]. Напр.: *лугандон* (*Луганськ* + *Донецьк*, *Донбас*), *бомбас* (*бомбити* + *Донбас*), *спецдефекація* (*спецоперація* + *дефекація*).

У деяких випадках одна з лексем, які беруть участь у процесі контамінації, є стилістично зниженою, емоційно забарвленою або такою, що переважно негативно сприймається більшою частиною суспільства, напр.: *сракета* (< *срака* + *ракета*), *госдура* (рос. *госдума* + *дура*), *федерашка* (< *федерація* + *рашка*), *російська недерація* (*російська федерація* + *недерастія*), *спецдефекація* (< *спецоперація* + *дефекація*), *спецобсерация* (< *спецоперація* + *обсерти*), *дегенерали* (*дегенерати* + *генерали*) і под. [URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/33750/1/172-185.pdf>].

Подеколи неологізми, утворені способом контамінації, мають відверто гумористичне забарвлення, що свідчить про таку рису українського менталітету, як здатність не втрачати почуття гумору навіть у найтяжчих ситуаціях. Так, на YouTube-каналі українського актора й пародиста Юрія Великого у мовленні комічного персонажа «дяді Сірожі» ми помітили такі оказіональні неологізми – назви страв: *макадрони* (< *макарони* + *дрони*), *гаубіці* (< *голубці* + *гаубиці*), *буряктар* (< *буряк* + *тартар*, у слухачів виникають асоціації з назвою військової зброї «Байрактар») [URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1pVBaVhSpVQ&t=254s>].

Досить поширеним є також спосіб осново- та словоскладання, тобто поєднання в одній лексемі двох основ або слів, результатом чого є складні слова, напр.: *байден-о-терапия* (< *Байден* + *терапия* – здатність

схилити опонента на свій бік, походить від прізвища американського президента Джо Байдена, який від початку повномасштабного російського вторгнення підтримував Україну й намагався схилити до цього лідерів інших країн); *бандер-о-мобіль* (< *Бандера* + *автомобіль* – українські броньовані автомобілі, само-тужки оснащені активістами під час воєнних дій на сході України з 2014 р.); *бандер-о-смуги* (*Бандера-смуги*) (< *Бандера* + *смуги* – саморобна запалювальна легко-займиста суміш, відома також під назвою «коктейль Молотова»); *літак-о-пад* (< *літак* + *падати* – збивання російських літаків силами протиповітряної оборони України); *бульбафюрер* (< *бульба* + *фюрер* президент Білорусі О. Лукашенко); *літак-о-пад* (< *літак* + *падати* – нищення російських військових літаків силами протиповітряної оборони України). Деякі з цих неолексем є яскравим свідченням рішучості й безком-промисності українців у питанні нищення ворога, напр.: *рус-о-різ* (< *руський* + *різати* – FPV-дрон для ліквідації / знешкодження / знищення ворога), *виродк-о-вози* (< *виродок* + *возити* – російська військова техніка, призначена для пересування військ) [URL: [https://www.instagram.com/s\\_sternenko/](https://www.instagram.com/s_sternenko/)].

Дослідники відзначають досить велику кількість складних слів, утворених за допомогою префіксоїда *кібер-*, що вказує на зв'язок цих неологізмів із кібер-нетикою – наукою про загальні принципи керування, напр.: *кібервійна*, *кібератаки* (хакерські атаки на різноманітні інформаційні системи з метою виведення їх із ладу); *кібервійська*, *кіберкозаци*, *кіберпартизани* (українські ІТ-спеціалісти, що допомагають нейтралізувати ворога в інформаційному просторі) [2, с. 12].

У низці лексем було засвідчено лексико-синтаксичний спосіб творення. Напр., іронічно-саркастична лексема *аналоговнет* походить від поширеної заяви російських пропагандистів «аналогов нет» про наявність будь-якого російського продукту, що, на думку росіян, не має аналогів у світі чи інших країнах. Цим же способом було утворено прислівник *затридні* (< *за три дні*) в значенні «ніколи», поява якого пов'язана з нереалізованими планами Росії та її диктатора Путіна взяти Київ протягом трьох днів; а також лексеми *боневтік* (< *бо не втік*; так іронічно називали тих, хто не встиг виїхати за кордон до початку повномасштабного вторгнення Росії на українську територію) та *дебахнуло* (< *де бахнуло*; про тих, хто може завдати шкоди собі чи іншим своєю надмірною цікавістю).

Подеколи лексико-синтаксичний спосіб ускладнюється суфіксацією, напр.: *іхтамнетити* – «знищувати ворога» (твірною основою цього неологізму став модифікований вислів «нас там нет» (пор.: «их там нет») російських пропагандистів, які намагалися запевнити, що не мають ніякого відношення до анексії Криму й інших військових злочинів).

#### Література:

1. Вусик Г. Л., Павлик Н. В. Неологізми як мовне відображення російсько-української війни 2022 року. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 23. Том 1. С. 52–57.

Іншим доволі продуктивним способом творення неологізмів війни виявився лексико-семантичний спосіб – переосмислення значень наявних у мовній системі слів. Напр.: *балалайка* (*летюча*), *мопед* (*повітряний*) – іранський дрон-камікадзе; *Даука* – кулемет Дегтярьова – Шпагіна; *дискотека* – бойові дії; *муха* – ручний протитанковий гранатомет (РПГ); *покемон* – кулемет Калашникова модернізований (рос. ПКМ); *пташка* – український дрон (вертоліт, літак); *сапог* – станковий протитанковий гранатомет (СПГ); *бандероль* – мертвий окупант у чорному пластиковому пакеті, які використовуються для транспортування трупів; *зеленка* – лісисто місцевість, зручна для засідок і вогневих позицій; *нуль* – територія, де відбуваються бойові зіткнення з ворогом; *бавовна* – так українці почали іронічно називати вибухи в Росії після того, як росіяни почали активно вживати слово «хлопок» замість «вибух»; зміна наголосу й дослівний переклад українською (рос. *хлопок* – укр. *бавовна*) стали мотивом для появи цієї лексичної інновації [URL: <https://theukrainians.org/slova-vijny/>].

Отже, можемо зробити висновок, що війна принесла не тільки страждання, але й зумовила появу великої кількості неологізмів. За нашими спостереженнями, найпродуктивнішими для неологізмів сучасного воєнного періоду виявилися морфологічні способи словотворення переважно дієслів і віддієслівних іменників (суфіксальний, конфіксальний способи, а також осново- та словоскладання). Твірними базами зафіксованих нами лексичних інновацій послуговували, зокрема, назви сучасної військової зброї, прізвища публічних осіб, українські топонімічні назви тих населених пунктів, де велися чи ведуться активні бойові дії, та інші поширені переважно в мовленні військових лексеми, подеколи сленгові. Значна частина описаних неологізмів утворена способом контамінації; здебільшого ці неолексеми мають відверте іронічно-саркастичне забарвлення та надають мовленню експресивності й емоційності. Крім цього, нами були зафіксовані неологічні лексеми, утворені лексико-синтаксичним і лексико-семантичним способами. Нові слова, пов'язані з трагічними подіями нинішньої російсько-української війни, продовжують з'являтися в сучасному українськомовному інтернет-просторі, входити до системи української мови, поповнюючи її лексичний склад. Проте значна частина цих лексичних інновацій залишається на периферії мовної системи окремими елементами мовлення окремих мовців.

Безперечно, пропонується стаття окреслює далеко не всі аспекти порушеної проблеми. Зокрема, подальшого наукового висвітлення потребує питання функціонування неологічних лексем в усних і писемних текстах різних мовних стилів, а також зв'язок лексичних інновацій нинішнього воєнного періоду з динамічними процесами в лексико-семантичній системі сучасної української мови.

2. Гладченко А. М., Комарова О. С. Неологізація лексики у період російсько-української війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Том 34 (73). № 1. Ч. 1. С. 7–13.
3. Гмиря Л., Заскалета В. Морфологічні та дериваційні особливості неологізмів воєнного часу. *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство*. 2023. Вип. 60. Том 1. С. 159–165.
4. Городиловська Г. П. Метафоризація як лексико-семантичний спосіб творення воєнних неологізмів. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2023. № 207. С. 54–61.
5. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2022. № 2 (32). С. 9–13.
6. Даниленко В. Неологізми в мережових виданнях України доби незалежності. *Український інформаційний простір*. 2023. № 1 (11). С. 149–162. URL: <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/279624/274204>.
7. Демешко І. М. Лексико-словотвірні інновації в медіадискурсі періоду війни. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Випуск 2 (205). Кропивницький : Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 58–63.
8. Кирилюк О. Л. «Вогнехреще» або неологізми як відображення військового протистояння. *Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : Лисенко В. Ф., 2015. Вип. 137. С. 52–56.
9. Шевчук Л. В. Словотвірна контамінація як вияв лінгвокреативності на феномен війни (на матеріалі медіатекстів). *Записки з українського мовознавства*. 2022. № 9. С. 172–185.

#### References:

1. Vusyk, H. L. & Pavlyk, N. V. (2022). Neolohizmy yak movne vidobrazhennia rosiisko-ukrainskoi viiny 2022 roku [Neologisms as a linguistic reflection of the Russian-Ukrainian war of 2022]. *Zakarpatski filolohichni studii*. 23 (1), 52–57. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.9> [in Ukrainian].
2. Hladchenko, A. M. & Komarova, O. S. (2023). Neolohizatsiia leksyky u period rosiisko-ukrainskoi viiny [Neologization of vocabulary during the Russian-Ukrainian war]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka*. 34 (73), 1 (1), 7–13. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/02> [in Ukrainian].
3. Hmyria, L. & Zaskaleta, V. (2023). Morfolohichni ta deryvatsiini osoblyvosti neolohizmiv voiennoho chasu [Morphological and derivational features of wartime neologisms]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Movoznavstvo. Literaturyoznavstvo*. 60 (1), 159–165. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-1-22> [in Ukrainian].
4. Horodylovska, H. P. (2023). Metaforyzatsiia yak leksyko-semantychnyi sposib tvorennia voiennykh neolohizmiv [Metaphorization as a lexical-semantic way of creating military neologisms]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky*. 207, 54–61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-207-8> [in Ukrainian].
5. Hrytsenko, S. (2022). Movni innovatsii rosiisko-ukrainskoi viiny 2022 roku [Linguistic innovations of the Russian-Ukrainian war of 2022]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Literaturyoznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka*. 2 (32), 9–13. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2022.32.02> [in Ukrainian].
6. Danylenko, V. (2023). Neolohizmy v merezhevykh vydanniakh Ukrainy doby nezalezhnosti. *Ukrainskyi informatsiinyi prostir*. 1 (11), 149–162. Retrieved from <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/279624>.
7. Demeshko, I.M. (2023). Leksyko-slovotvirni innovatsii v mediadyskursi periodu viiny [Lexical and word-forming innovations in media discourse during the war period]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky*. 2 (205), 58–63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-205-8> [in Ukrainian].
8. Kyryliuk, O.L. (2015). “Vohnekhreshche” або neolohizmy yak vidobrazhennia viiskovoho protystoiannia [“Vohnekhreshche” or neologisms as a reflection of military confrontation]. *Naukovi zapysky KDPU. Serii: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*. 137, 52–56.
9. Shevchuk, L.V. (2022). Slovotvirna kontaminatsiia yak vyjav linhvokreatyvnosti na fenomen viiny (na materialy mediatekstiv) [Word-forming contamination as a manifestation of linguistic creativity on the phenomenon of war (on the material of media texts)]. *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva*. 29, 172–185 DOI: <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2022.29.262402> [in Ukrainian].

## TYOLOGY OF ENGLISH ELECTRONIC TEXTS OF LINGUISTS' PERSONAL WEB PAGES

**Danylyuk Serhiy Semenovich,**

PhD in Philology, Doctor in Pedagogy, Professor,  
Professor at the Foreign Languages Department  
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy  
ORCID ID: 0000-0002-0656-2413  
Scopus Author ID: 57762856000  
Researcher ID: B-4009-2014

*The typology of English electronic texts of linguists' personal web pages is suggested in the paper. This typology was built taking into account a number of the following criteria: 1) according to the addresser orientation; 2) according to the functioning in various spheres of communication; 3) according to the type of presentation; 4) according to the primary/secondary source of information; 5) according to the pragmatic orientation. Within each criterion, appropriate types of English electronic texts of linguists' personal web pages are distinguished. According to the addresser orientation, there are collective and individual English electronic texts of linguists' personal web pages. On the other hand, English electronic texts of linguists' personal web pages are scientific and information-and-reference texts based on their functioning in various spheres of communication. Consequently, according to the type of presentation, English electronic texts of linguists' personal web pages are divided into narrative texts, reflection texts, and definition texts. In their turn, according to the primary/secondary source of information, English electronic texts of linguists' personal web pages can be both primary and secondary texts. Finally, according to the pragmatic orientation, English electronic texts of linguists' personal web pages are divided into texts aimed at informing, texts aimed at ascertaining and polemical-and-hypothetical texts. It is noted that the texts aimed at ascertaining are represented by such subtypes as texts stating the theoretical propositions of the scientific research and texts stating the results of experiments. Accordingly, polemical-and-hypothetical texts are divided into hypothetical and discussive-and-polemical texts.*

**Key words:** *electronic text, personal web page, linguist, addresser, addressee, communication, presentation, source of information, pragmatic orientation.*

### **Данилюк Сергій. Типологія англomовних електронних текстів персональних вебсторінок лінгвістів**

*У статті запропоновано типологію англomовних електронних текстів персональних вебсторінок лінгвістів. Цю типологію побудовано з урахуванням низки таких критеріїв: 1) за орієнтацією на адресанта; 2) за функціонуванням у різних сферах комунікації; 3) за типом викладу; 4) за первинністю / вторинністю джерела інформації; 5) за прагматичною спрямованістю. У межах кожного критерію виокремлено відповідні типи англomовних електронних текстів персональних вебсторінок лінгвістів. За орієнтацією на адресанта існують колективні й індивідуальні англomовні електронні тексти персональних вебсторінок лінгвістів. Натомість за функціонуванням у різних сферах комунікації англomовні електронні тексти персональних вебсторінок лінгвістів є науковими й інформаційно-довідковими текстами. А за типом викладу англomовні електронні тексти персональних вебсторінок лінгвістів поділяються на оповідні тексти, тексти-роздуми й тексти-дефініції. За первинністю / вторинністю джерела інформації, англomовні електронні тексти персональних вебсторінок лінгвістів можуть бути як первинними, так і вторинними текстами. Насамкінець, за прагматичною спрямованістю англomовні електронні тексти персональних вебсторінок лінгвістів поділяються на тексти, спрямовані на інформування, тексти, спрямовані на констатування, й полеміко-гіпотетичні тексти. Зазначено, що тексти, спрямовані на констатування, представлено такими підтипами, як тексти, що констатують теоретичні положення наукового дослідження, та тексти, що констатують результати експериментів. Зі свого боку, полеміко-гіпотетичні тексти розподілено на гіпотетичні й дискусивно-полемічні тексти.*

**Ключові слова:** *електронний текст, персональна вебсторінка, лінгвіст, адресант, адресат, комунікація, виклад, джерело інформації, прагматична спрямованість.*

**Introduction.** The development of modern means and types of communication at the border of the 20<sup>th</sup> and the 21<sup>st</sup> centuries, the emergence of the computer environment caused the emergence of new means of communication and information. The World Wide Web Internet has become such a global means of mass communication and information that radically differs from the previous ones in the form of presentation of material, presentation of information, which accordingly affects its perception.

One of the most popular and easy-to-use information tools is a website of the World Wide Web (WWW).

Websites have so-called personal pages. Such personal web pages contain personal information about individuals or provide information about specific institutions, etc., as well as report on the professional activities of these individuals or institutions. The analyzed linguists' English web pages are a new type of modern professional communication, which significantly expands its possibilities. It was on web pages that electronic texts appeared and became widespread as a type of a written text.

**Discussion.** In the conditions of the emergence of the World Wide Web as the most modern means of communication, and, accordingly, the emergence of electronic



texts as a new type of written communication, the need to build a typology of electronic texts, in particular, English electronic texts of linguists' personal web pages, received an impetus. The study of various electronic texts contained in linguists' personal web pages allows us to propose the following typology of them (see Fig. 1).

**According to the addresser orientation**, scientific electronic texts of linguists' personal web pages belong to the group of both *collective* and *individual* ones. Noting that scientific electronic texts can be collective, we mean that among the entire corpus of analyzed scientific electronic texts, cases were recorded when such texts were not created by a single author, but by a group of authors. In their turn, the vast majority of information-and-reference electronic texts are *individual* ones.

An example of a collective scientific electronic text is an excerpt from the English scientific electronic text hidden under the hyperlink *Popularization Discourse and Knowledge about the Genome* [24] at Professor Teun A. van Dijk's personal web page [4]. In its turn, the hyperlink *Popularization Discourse and Knowledge about the Genome*, under which this passage is hidden, is a part of the wider hyperlink *Unpublished recent work* [25].

By looking at the information about the authors, which is given immediately after its title, we come to the conclusion that this text is co-authored. This text is Teun A. van Dijk's and Helena Calsamiglia's joint work. Another evidence that the given electronic text is a collective one is the use of the plural personal pronoun *we* (*we examine some properties of* [...]; *we analyze some semantic aspects of* [...]; *we especially found that* [...]; *we surmise that* [...]; *we are specifically also interested in* [...]). This pronoun indicates that the electronic text was created by a scientist not alone, but in co-authorship. Opinions in the text are presented

on behalf of not only the researcher himself, but also his colleagues who participated in writing the scientific text.

An example of an individual scientific electronic text is an excerpt from the English electronic text "Language as a dynamical system" [21] located at Professor Jeffrey Elman's (University of California) personal web page [22]. The fact that in this electronic text, unlike in the previous example, the singular personal pronoun *I* (*I raise the more general warning that*...; *I will suggest in this chapter that*...; *I believe this is a view which*...; *In the view I will outline, representations are*...; *I am not arguing that*...; *I suggest that*...; *I begin by summarizing some of the central characteristics of*...; *I shall describe a connectionist model; I will discuss some of the results*...) is used allows us to claim that the analyzed text is individual. Opinions in it are expressed exclusively on behalf of the scientist himself.

A similar use of the singular personal pronoun *I*, as well as the possessive pronoun *my*, is also recorded in information-and-reference electronic texts. Let us cite, for example, an excerpt from the English electronic text of Professor Martin Ball's personal web page [12], located under the heading "Biographical Information". In this information-and-reference electronic text, the scientist also widely uses the singular personal pronoun *I* (*I studied Linguistics and English Literature at* [...]; *I was appointed as Senior Lecturer in Linguistics and Phonetics at* [...]; *I founded the journal Clinical Linguistics and Phonetics; I am co-Editor of this journal with Dr TWPowell; I obtained* [...]; *I was Founder Editor of the Journal of Celtic Linguistics; I am currently on the Editorial Boards of Advances in Speech-Language Pathology, Journal of Celtic Linguistics and Journal of Celtic Language Learning; I took up a post a* [...]; *I taught on both the Speech and Language Therapy degree and the Linguistic Science degree; I was promoted*

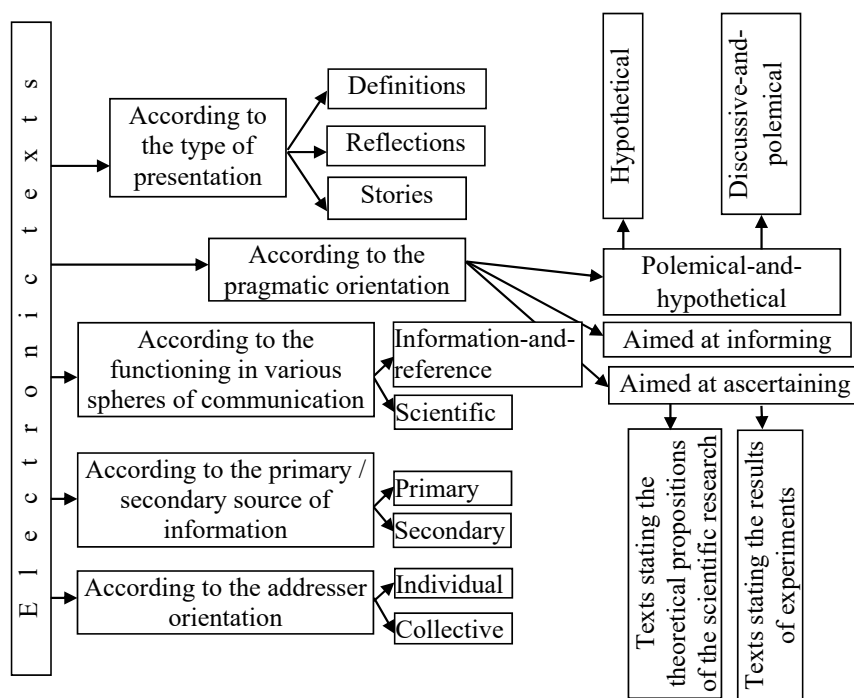


Fig. 1. Typology of English-language texts of personal web pages of linguists

to Reader in 1993 and to full Professor in 1997; *I* joined U.L. Lafayette in August 2000; *I* have published widely on both clinical linguistic issues, and Celtic linguistics; *I* have also presented at many conferences; *I* was elected President of the International Clinical Phonetics and Linguistics Association, and the possessive pronoun *my* (*my* B.A.; *my* Ph.D.; *my* current publications list is available here). The existence of the mentioned pronouns in the text without any mention of the addresser's co-authors emphasizes the fact that the provided information-and-reference electronic text is an individual one.

**According to the functioning in various spheres of communication**, electronic texts of linguists' personal web pages are *scientific* and *information-and-reference* ones. As an example of a scientific text, let's analyze an excerpt from the English electronic text "Text Grammar Revisited" located at Professor Robert de Beaugrand's (Federal University of the State of Paraíba, Brazil) personal web page [13] under the hyperlink Text Grammar Revisited [16]. This text functions in a scientific environment and contains information that the linguist aims to convey to other addressees. In particular, there is information in the text about three steps necessary to solve the problem of sentence interpretation in linguistic research (*For the purposes of the present paper, I shall highlight just three of these steps. In the first step, notwithstanding its already quoted status as "the ideal type of syntagm", Saussure (1916/1966, 106) did not accept the "widely held theory making sentences the concrete units of language", because the "totality of sentences that could be uttered" would reveal "immense diversity"; and "in no way do they resemble each other" (1916/1966, 106); [...] Our second step was in some ways the dialectical antithesis of the first. Reflecting his own training in fieldwork, Bloomfield counselled "the linguist" to "observe all speech forms impartially" (1933, 22). [...] Our third step might resemble a dialectical antithesis to the other two. Far from seeing only "immense diversity" in the "totality of sentences that could be uttered" (Saussure), Chomsky (1957, 48, 54) proposed a "grammar" to "reconstruct formal relations among utterances in terms" of "structure" and to "generate exactly the grammatical sentences"). Taking into account the transmission of academic information in the given electronic text, we claim that it belongs to scientific ones.*

Accordingly, the English electronic text of Professor Noam Chomsky's (Massachusetts Institute of Technology, Massachusetts, USA) personal web page [17], located under the hyperlink Biography [18], belongs to information-and-reference ones. We note this, paying attention to the fact that the mentioned electronic text, which is distributed in the information environment and performs a reference function, contains biographical information about the linguist. So, in particular, the electronic text provides information about: a) the scientist's date and place of birth (*December 7, 1928 in Philadelphia, Pennsylvania*); b) the educational institutions he graduated from (*the University of Pennsylvania*); c) the societies a member of which the linguist was (*a Junior Fellow of the Harvard University Society of Fellows*); d) the obtained scientific

degrees (*PhD*); e) the time and the place of their receipt (*the University of Pennsylvania [...] in 1955*); f) the scientist's field of specialization (*PhD in linguistics*); g) the topic of his doctoral dissertation (*"Transformational Analysis"*); h) the written scientific works (*Syntactic Structure; The Logical Structure of Linguistic Theory; Aspects of the Theory of Syntax; Cartesian Linguistics; Sound Pattern of English (with Morris Halle); Language and Mind [...]*).

The text also includes information about the linguist's professional activities, in particular, about: a) the place of work (indicating the years) (*the Massachusetts Institute of Technology in 1955; during the years 1958 to 1959 [...] at the Institute for Advanced Study at Princeton, NJ; in 1961 [...] in the Department of Modern Languages and Linguistics (now the Department of Linguistics and Philosophy)*); b) the positions held by the scientist (*[...] full professor; [...] the Ferrari P. Ward Professorship; [...] Institute Professor*); c) the delivered lectures (indicating the place and date) (*In the spring of 1969 [...] the John Locke Lectures at Oxford; in January 1970 [...] the Bertrand Russell Memorial Lecture at Cambridge University; in 1972, the Nehru Memorial Lecture in New Delhi, in 1977, the Huizinga Lecture in Leiden*); d) the fields of science from which the lectures were delivered (*[...] linguistics, philosophy, intellectual history, contemporary issues, international affairs and U.S. foreign policy*); e) the establishments of higher education that awarded the linguist honorary titles (*[...] University of London, University of Chicago, Loyola University of Chicago, Swarthmore College, Delhi University, Bard College [...]*); f) his membership in scientific establishments (*[...] the American Academy of Arts and Sciences and the National Academy of Science. [...] other professional and learned societies in the United States and abroad*).

Having familiarized himself/herself with the biographical information presented in the given electronic text, the addressee can learn about certain facts of the particular linguist's life and professional activities, as well as form a personal opinion about the level of his/her professional experience.

Taking into account the criterion "**the type of presentation**", scientific electronic texts are divided into: *narrative texts; reflection texts; definition texts*. In their turn, information-and-reference electronic texts are mainly *narrative* ones. The criterion for selecting such types is the nature of relations between units that make up the form of context-variable division: temporal, spatial and causal [1; 2; 3].

Focusing on the classification of electronic texts by the type of presentation, we note that each of the texts, preferably, but not necessarily, contains not one separate type (narrative, reflection, definition), but a complex of types of presentation: narrative + reflection, narrative + definition, etc. As a rule, a change in the type of presentation in scientific electronic texts occurs together with a change in the semantically complete part, which is the basic concept of our research. The criterion for selecting each of the mentioned types of presentation is its functional-and-communicative relevance.

Let's consider, for example, an excerpt from the English scientific electronic text "Hypertextual reading: What's the difference?" at Professor David Miall's personal web page [5]. This electronic text is hidden under the hyperlink *Hypertextual reading: What's the difference?* [6]. This hyperlink is a part of the more general hyperlink *Online Essays* [7], which, in its turn, is a part of the hyperlink *Reader Response Research* [8]. In the given passage, which consists of three semantically complete parts, united within one paragraph, two main types of presentation are simultaneously combined: narrative and reflection ones.

The story is presented in two semantically complete parts. The first semantically complete part-narrative contains a statement of fact about the changes in the learning process caused by the emergence of hypertext and hypermedia ([...] *in prospect are radical changes in learning [...]*), which will require a different approach to this process both from teachers ([...] *the introduction of the computer will force teachers to rethink their practices [...]*) and students ([...] *students will be empowered to learn in new ways [...]*). The second semantically complete part-narrative deals with three aspects of the investigated problem ([...] *(1) an assessment of the commitment to the topographical nature of the medium emphasised by most hypertext proponents (Bolter, Moulthrop, etc.); (2) the rhetoric of empowerment in the light of current hypertext design, particularly hypertext fiction; and (3) discontinuities between hypertext models of reading and much previous understanding of reading.*

In its turn, the reflection is presented in a semantically complete part, which contains a number of problematic questions that are directly indicated by interrogative sentences (*Given what we know about reading and writing, and the psychological processes that support them, how effectively does hypertext electronically embody those processes? To what extent does hypertext change these processes, or promote some component process to a more prominent role? The question is how well do we currently understand those underlying processes*). It is these interrogative sentences that are markers of the thoughtful nature of the described semantically complete part, since, reflecting on the questions, the linguist tries to give answers to them.

It is quite justified to use the following semantically complete part of the sentence: *Until we have some convincing answers to this question the impact of hypertext on reading or writing must be unpredictable: we cannot be sure whether we are supercharging the process or throwing a monkey-wrench into it*. It is this sentence that prompts the addressee to think in order to reach certain own conclusions about the indicated problematic issues.

However, the situation when electronic texts contain only one type of presentation is not excluded. Let's consider, for example, an excerpt from the English scientific electronic text hidden under the hyperlink *Popularization Discourse and Knowledge about the Genome* [24] at Professor Teun A. van Dijk's personal web page [4]. In its turn, the hyperlink *Popularization Discourse and Knowledge about the Genome*, under which this passage is hidden,

is a part of the wider hyperlink *Unpublished recent work* [25]. The mentioned passage contains a narrative presented in a semantically complete part, where it is said about: a) the aspects of the linguistic research ([...] *properties of the interface between meaning and knowledge in popularization discourse [...]* *the sequencing of the human genome; [...]* *semantic aspects of 42 texts in El País [...]* *denominations, explanations and the description of new objects; [...]* *the strategies of specialized journalists for the management of knowledge [...]*); b) the obtained results ([...] *descriptions of new objects tend to be organized by a limited number of fundamental categories, such as Location, Composition, Size, Quantity, Appearance and Functions*).

Certain assumptions are also made (*We surmise that these meaning categories correspond to underlying cognitive categories that organize the schematic structure of knowledge about things*).

An example of a definition text is an excerpt from the English scientific electronic text "What is a text?" at Professor Robert de Beaugrand's personal web page [13]. This electronic text is hidden under the hyperlink *What is a text?* [15], which, in its turn, is a part of the more general hyperlink *Text Linguistics* [14]. The given passage contains definitions of the text. So, in particular, the text is defined as: a) a communicative event (*A text (with a small 't') is a COMMUNICATIVE EVENT that contributes to a discourse, which is a set or sequence of mutually relevant texts. Whatever is found to be intended and accepted as a text IS a text. The text is defined by its natural occurrence in a context of communication and not by its forms or features, which can show tremendous variation.*); b) an authentic recorded product (*A Text (with a capital 't') is the AUTHENTIC RECORDED PRODUCT of such a communicative event, usually in writing, but also in such media as pictures, graphics, soundtrack, videos and so on. This second definition includes what is commonly called a 'text', namely a piece of writing in hard-copy, such as a friendly letter, an essay, or a book. But modern media and technology, especially the computer, have sharpened public awareness of other modes of Text, and other means of access, as when you 'download a file' from the Internet*).

Information-and-reference electronic texts of linguists' personal web pages **according to the primary / secondary source of information** belong to *primary* ones. In their turn, scientific electronic texts are both *primary* and *secondary* ones (abstracts, theses, etc.).

Let's consider, for example, the English scientific electronic text *Semiotic aspects of social transformation and learning* [10] at Professor Norman Fairclough's personal web page [11]. This electronic text is an example of combining in one text both the article itself (primary text) and its annotation (secondary text). This secondary text, limited to the first paragraph, gives the content of the primary text in a compressed form (*This paper has the character of a theoretical reflection on semiotic aspects of social transformation and learning in response to the empirical research presented in preceding papers. Its particular focus will be one gap in my work in Critical Discourse Analysis which a number of contributors have pointed out: it has*

not addressed questions of learning. So my objective will be to incorporate a view of learning into the version of *Critical Discourse Analysis* [...]. I shall approach the question of learning indirectly, in terms of the more general and in a sense more fundamental question of the “performativity” of texts [...]; I shall use the term ‘semiosis’ rather than ‘discourse’ to refer in a general way to language and other semiotic modes such as visual image, and the term “text” for semiotic elements of social events, be they written, spoken, or combine different semiotic modes as in the case of television texts). Having familiarized himself/herself with this secondary text, the addressee can get an idea about the problems of the primary text and not read the text itself, if the information contained in it is not of interest. The rest of the electronic text is, in fact, the primary text.

**According to the pragmatic orientation**, scientific electronic texts of linguists’ personal web pages are divided into: 1) texts aimed at informing; 2) texts aimed at ascertaining; 3) polemical-and-hypothetical texts.

The main pragmatic goal of the addressee of **texts aimed at informing**, which are exclusively informative in nature, is to objectively inform the addressee about the scientific life, the content of this or that article. Texts of this type usually include: a) materials of symposia, conferences, seminars; b) chronicle of scientific life, reviews; c) summary.

As an example of an electronic text aimed at informing, let’s consider an excerpt from the English scientific electronic text at Professor James F. Allen’s (University of Rochester) personal web page [23]. The defining feature of the mentioned electronic text is that it consists of two communicative blocks (information-and-reference and scientific).

In the part of the electronic text, which belongs to the information-and-reference block, information is provided about: a) the scientist’s year of birth (*b. 1950*); b) the year and the place of obtaining a scientific degree by the linguist (with its indication) (*Ph.D. (1979) University of Toronto*); c) the positions held by James F. Allen at the University of Rochester (with the time period) (*Assistant Professor (79–84), Associate Professor (84–87), Department Chair (87–90), Professor (87–present), Dessauer Chair (92–present); University of Rochester*); d) the publications, the editor of which the scientist is (*Computational Linguistics (83–93); Presidential Young Investigator (84–89)*); e) the scientific works written by the linguist (*Natural Language Understanding, Benjamin Cummings (87), 2<sup>nd</sup> edition (1995); Reasoning About Plans, Morgan Kaufmann (91); Readings in Planning, Morgan Kaufmann (90)*).

In the part of the electronic text, which belongs to the scientific block, it is reported about: a) the linguist’s field of scientific interests (*natural language understanding, discourse, knowledge representation, common-sense reasoning and planning*); b) the research project managed by the linguist (*These areas of research are combined in the TRAINS project, a long term effort co-directed with Len Schubert. The TRAINS system is an intelligent planning assistant that can converse in spoken natural language with a person to create, discuss and evaluate various plans involving freight shipments by train*).

The scientific block contains information about: a) the two main areas of James F. Allen’s scientific research (*In particular, Allen’s research breaks down into two main subareas, broadly classified as research in discourse and research in plan reasoning*); b) the essence of the first area (*The research in discourse is focused on two-person extended dialogs in which the speakers have specific tasks to accomplish. An emphasis in this work is the representation and use of the context of the dialog to solve problems in semantic interpretations and the recognition of the intentions underlying the speakers’ utterances. Work in this area has included developing the first computational model of speech acts, the development of a multi-level plan-based analysis involving discourse-level plans as well as domain-level plans, and the development of several different discourse-plan recognition algorithms. In addition, we are exploring how prosody and intonation signals discourse intentions and how this interacts with the plan-based dialog model. While it is important for work to be formally well-defined and understood, it is equally important that computational theories can lead to effective implementations. As a result, a considerable amount of effort has also been made in developing an expressive hybrid knowledge representation system that can support complex reasoning about plans and actions*); c) the essence of the second area (*The research in plan reasoning draws much of its motivation from the dialog work. In particular, the representation of plans must support a wide range of different forms of reasoning: plan construction (i.e. traditional planning), plan recognition, plan evaluation, and the communication of plans between agents. Much of our work in this area has focused on the representation of time and action, and we have reformulated the planning problem as a problem in temporal reasoning. Within this framework, we have developed a representation of plans that is temporally explicit and supports plan construction, recognition and communication. We are also exploring methods of temporal reasoning that are viable even with large data sets of temporal information*).

The information given in the electronic texts of each of the mentioned communication blocks enables the addressee to familiarize himself/herself with the linguist’s biography, his professional activities, the direction of scientific research, etc. and to satisfy the information request by obtaining the necessary information with the help of the given text.

As for the **texts aimed at ascertaining**, the purpose of the addressee of such texts is to introduce the addressee to the course of scientific experiments, to get acquainted with the results of the experiment (positive or negative). The mentioned texts are represented by the following subtypes: 1) *texts stating the theoretical provisions of the scientific research*; 2) *texts stating the results of experiments*.

**Texts stating the theoretical provisions of the scientific research** provide the addressee with familiarization with certain theoretical postulates, which has the attraction of the maximum number of scientists to the side of the presented theory as its goal. As an example of an electronic text stating theoretical propositions, let’s consider an excerpt

from the English scientific electronic text “Text Grammar Revisited” located under the hyperlink [Text Grammar Revisited](#) [16] at Professor Robert de Beaugrand’s personal web page [13]. This electronic text outlines the main theoretical positions that define each of the three steps that must be taken to solve the problem of sentence analysis as the main object of linguistic research: (*For the purposes of the present paper, I shall highlight just three of these steps. In the first step, notwithstanding its already quoted status as “the ideal type of syntagm”, Saussure (1916/1966, 106) did not accept the “widely held theory making sentences the concrete units of language”, because the “totality of sentences that could be uttered” would reveal “immense diversity”; and “in no way do they resemble each other” (1916/1966, 106). [...] Our second step was in some ways the dialectical antithesis of the first. Reflecting his own training in field-work, Bloomfield counselled “the linguist” to “observe all speech forms impartially” (1933, 22). This counsel led him to define the sentence as an observable entity, namely: “a linguistic form” that is “spoken alone” and “not included in any larger (complex) linguistic form” (1933, 170, 179). [...] Our third step might resemble a dialectical antithesis to the other two. Far from seeing only “immense diversity” in the “totality of sentences that could be uttered” (Saussure), Chomsky (1957, 48, 54) proposed a “grammar” to “reconstruct formal relations among utterances in terms” of “structure” and to “generate exactly the grammatical sentences”). Due to the coverage of these three steps in the electronic text mentioned above, the theoretical essence of the problem posed in the research is revealed.*

**Texts stating the results of experiments**, revealing the essence of conducted scientific experiments, are largely supported by graphs, diagrams, and drawings that are informative. We will give an example of an electronic text stating the results of experiments. It is an excerpt from the English scientific electronic text *Critical Discourse Analysis and Citizenship* [9] at Professor Norman Fairclough’s personal web page [11]. In the mentioned electronic text, propositions obtained as a result of an experimental study of citizenship as a communicative phenomenon are proposed (*From our experience of attending the participatory events, our experience of talking to people in the interviews, and our initial analysis of the texts and transcripts from these, we suggest there are four practical and fundamental strands for our empirical analysis of citizenship as a communicative achievement [...]. They are intended, in combination, to offer a coherent practical and theoretical framework for the analysis [...]. As the arrows indicate, these four analytic strands are clearly inter-related and complementary. Moreover, “subject positioning” is located in the centre of the diagram in order to keep in mind the intended focus of this empirical analysis of citizenship, and therefore the common focus of these strands*). In the text, the scientist emphasizes the experimentally proven existence of four fundamental practical aspects of the empirical study of citizenship as a communicative phenomenon and their interrelationship, which can be verified by any addressee after directly familiarizing himself/herself with the electronic text.

***Polemical-and-hypothetical*** electronic texts present a new theory or proposition and introduce it to addressees-specialists. For the addressee, these processes lead to a number of psychological difficulties that require him/her to ensure an adequate perception of the presented information. In particular, in presenting a hypothesis it is important for the addresser to convey its essence to the addressee with the least information loss. Polemical-and-hypothetical texts, in their turn, are divided into: 1) *hypothetical*; 2) *discussive-and-polemical* (these include both purely polemical texts and reviews).

An example of a hypothetical scientific electronic text is an excerpt from the English electronic text [19] at Associate Professor Jennifer Arnold’s (Stanford University) personal web page [20]. The mentioned electronic text presents the hypothesis proposed by the scientist (*The hypothesis that I investigated with the corpus analysis was that both subjects and the focus of clefts signal that there is a high likelihood that their referents will be mentioned again in the subsequent discourse*). The essence of the expressed hypothesis is revealed in the following presentation (*In a “normal”, nonclefted utterance, the best bet for the topic of the following utterance is the topic of the current one, since speakers usually talk about the same thing for extended periods of time. On the other hand, a clefted utterance is a marked construction that the speaker may employ to indicate that the topic will shift to the referent of the focus*). Thus, after reading the given electronic text, the addressee can familiarize himself/herself with the hypothesis and agree or disagree with it, forming his/her own position.

We will also give an example of an electronic text that belongs to discussive-and-polemical texts. It is an excerpt from the English scientific electronic text “Language as a dynamical system” [21] at Professor Jeffrey Elmans’s personal web page [22]. Its first paragraph is an illustration of the discussive-and-polemical nature of the given passage. It directly points to the disagreements among the theories dealing with the problem of the creation of language by humans. However, it is also noted that there are a number of assumptions that are shared by the majority of such theories (*Despite considerable diversity among theories about how humans process language, there are a number of fundamental assumptions which are shared by most such theories*). The fact of the existence of both disagreements and common provisions actually indicates the polemics that took place between representatives of various theories proposed to solve the problem posed in the electronic text.

At the same time, the text also presents provisions that highlight two approaches to the interpretation of the brain (*So although many cognitive scientists are fond of referring to the brain as a ‘mental organ’ (e.g., Chomsky, 1975) – implying a similarity to other organs as the liver or kidneys – it is also assumed that the brain is an organ with special properties which set it apart*). These provisions, in fact, cause controversy, indirectly calling on the addressee to take part in the discussion, expressing his/her own opinion on the debatable issue.

**Results.** Thus, our systematization and construction of a typology of English electronic texts of linguists’ per-

sonal web pages was conditioned by the emergence of electronic texts as a new type of written communication, which require careful linguistic research, including the construction of their typology.

#### **Bibliography:**

1. Бехта І. (2004). Гіпертекст – альтернативна модель конвенційного тексту в постмодерністську епоху. *Мовні і концептуальні картини світу*, 11, 1, 38–41.
2. Коломієць Н. (2001). Дискурс Інтернету як різновид дискурсу. *Мовні і концептуальні картини світу*, 5, 93–97.
3. Столярова М. (2004). Електронний гіпертекст – оновлена традиція ергодичної текстуральності. *Мовні і концептуальні картини світу*, 11, 2, 169–174.

#### **References:**

1. Bekhta, I. (2004). Hypertext is an Alternative Model of Conventional Text in the Postmodern Era. *Linguistic and Conceptual Pictures of the World*, 11, 1, 38–41.
2. Kolomiets, N. (2001). Internet Discourse as a Kind of Discourse. *Linguistic and Conceptual Pictures of the World*, 5, 93–97.
3. Stolyarova, M. (2004). Electronic Hypertext is an uUpdated Tradition of Ergodic Textuality. *Linguistic and Conceptual Pictures of the World*, 11, 2, 169–174.

#### **List of Sources of Illustrative Material**

4. <http://www.discourse-in-society.org/teun.html>
5. <http://www.ualberta.ca/~dmiall/index.htm>
6. <http://www.ualberta.ca/~dmiall/reading/hypdiff.htm>
7. <http://www.ualberta.ca/~dmiall/reading/Essays.htm>
8. <http://www.ualberta.ca/~dmiall/reading/index.htm>
9. <http://www.ling.lancs.ac.uk/staff/norman/2003d.doc>
10. <http://www.ling.lancs.ac.uk/staff/norman/2003e.doc>
11. <http://www.ling.lancs.ac.uk/staff/norman/norman.htm>
12. <http://www.ucl.ac.uk/~u213ehq/linguistics/ergodic.htm>
13. <http://www.beaugrande.bizland.com>
14. <http://beaugrande.bizland.com/Course plan for Text linguistics.htm>
15. <http://beaugrande.bizland.com/Course plan for Text linguistics.htm#how>
16. <http://beaugrande.bizland.com/Revisited.htm>
17. <http://web.mit.edu/linguistics/www/chomsky.home.html>
18. <http://web.mit.edu/linguistics/www/biography/noambio.html>
19. <http://www.cis.upenn.edu/~jarnold/diss/chapter3.html>
20. <http://www-linguistics.stanford.edu/~arnold>
21. <http://crl.ucsd.edu/~elman/Papers/dynamics/dynamics.html>
22. <http://crl.ucsd.edu/~elman>
23. <http://www.cs.rochester.edu/users/faculty/james>
24. <http://www.discourse-in-society.org/Popularization Discourse.htm>
25. <http://www.discourse-in-society.org/MainPage.htm#unpublished>

## ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ЕЛЕКТРОННОГО СПІЛКУВАННЯ: ВЕРБАЛЬНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ РЕСУРСИ

**Загнітко Анатолій Панасович**,  
доктор філологічних наук, професор,  
професор кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології  
Донецького національного університету імені Василя Стуса,  
член-кореспондент НАН України  
ORCID ID: 0000-0001-7398-6091  
Researcher ID: L-9204-2018

**Троян Анастасія Вячеславівна**,  
аспірантка кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології  
Донецького національного університету імені Василя Стуса  
ORCID ID: 0000-0003-2953-5108

У статті констатовано, що сучасне електронне спілкування визначається впливом вербальних і невербальних ресурсів на сприйняття повідомлень. Вербальні ресурси, такі як слова та їх семантичні властивості, разом із неформальним стилем письма формують емоційний тон повідомлення та впливають на інтерпретацію інформації. Невербальні ресурси, зокрема емодзі, смайл, емотикон, доповнюють вербальну інформацію, передаючи емоційне забарвлення та намагаючись заповнити прогалини у зв'язку. Згідно з дослідженнями таких відомих сучасних дослідників, як І. Карпа, Н. Гудзь, М. Карпушина, С. Чемеркі, Є. Кулик, Л. Компанцева, розуміння та використання цих ресурсів є ключовим для покращення комунікаційних навичок у цифрову епоху.

Наведено дефініцію на позначення *computer-mediated communication* і виокремлено такі головні його риси: поліфонічність, анонімність і дистанційність, заміщення характером спілкування, гіпертекстовість та інтерактивність, емоційна насиченість, ненормативність учасників спілкування, прагнення до нетипової (атипової) поведінки.

Аналіз особливостей електронного спілкування сприяє глибшому розумінню сучасного комунікаційного середовища, допомагає простежити зміни, вплив на комунікантів і специфіку використання новітніх засобів для досягнення різних комунікативних інтенцій. Дослідження сприяє виявленню потреб користувачів, розробці нових технологій та інструментів, що полегшують і покращують процеси взаємодії користувачів в Інтернеті. Студіювання цієї проблеми підвищує рівень культурного розуміння, адже допомагає заглибитись у культурні відмінності спілкування між людьми з різних частин світу й особливості реалізації їх спілкування в різних соціокультурних контекстах.

Отже, аналіз особливостей електронного спілкування важливий для розвитку сучасного суспільства та для дослідження комунікаційних процесів у цифровій епохі.

**Ключові слова:** спілкування, комунікація, електронне спілкування, Інтернет, інтернет-дискурс, трансформерні нейронні мережі.

### **Zahnitko Anatolii, Troian Anastasia. Features of modern electronic communication: verbal and non-verbal resources**

The article asserts that modern electronic communication is shaped by the influence of both verbal and non-verbal resources on message perception. Verbal resources, such as words and their semantic properties, along with an informal writing style, form the emotional tone of messages and impact information interpretation. Non-verbal resources, including emojis, smileys, and emoticons, complement verbal information by conveying emotional nuances and attempting to fill gaps in communication. According to research by renowned contemporary scholars such as I. Karpa, N. Hudz, M. Karpushyna, S. Chemerki, Ye. Kulik, and L. Kompanstseva, understanding and utilizing these resources are crucial for improving communication skills in the digital era.

A definition of "computer-mediated communication" (CMC) is provided in the article, and the following main features are highlighted: polyphony, anonymity and remoteness, character replacement in communication, hypertextuality and interactivity, emotional intensity, non-normativity of communication participants, and a tendency towards atypical behavior.

Analyzing the characteristics of electronic communication contributes to a deeper understanding of the modern communication environment, helping to trace changes, influences on communicators, and the specifics of using cutting-edge tools to achieve various communicative intentions. Research aids in identifying user needs and developing new technologies or tools that facilitate and enhance user interaction on the Internet. Studying this issue enhances cultural understanding by delving into the cultural differences in communication among people from different parts of the world and the peculiarities of their communication realization in various socio-cultural contexts.

Therefore, analyzing the characteristics of electronic communication is crucial for the development of contemporary society and for investigating communication processes in the digital age.

**Key words:** communication, electronic communication, Internet, Internet discourse, transformer neural networks.

Спілкування – це процес соціальної взаємодії між людьми, що виникає на основі їхніх потреб. Основою спілкування становить обмін інформацією, думками, почуттями тощо. У «Словнику сучасної лінгвістики:

поняття і терміни» А. Загнітко подає таку дефініцію: «спілкування / комунікація (лат. *соттипісо* – «спілкуюся з кимось») – одна з двох форм діяльності (поряд із матеріальним і духовним виробництвом), у якій взаємодіють мінімум два суб'єкти, обмінюючись діями та результатами дій; соціально зумовлений процес обміну інформацією між людьми в різних сферах їхньої трудової та соціально-культурної діяльності. С. також може бути матеріальним (фізичним) і духовним (інформаційним)» [1, с. 340], а в статті І. Ковальчук «Мовна специфіка спілкування в Інтернеті» підкреслено, що спілкуванню властивий діалоговий характер, адже воно найчастіше відбувається між двома особами, рідше – між людиною та групою, ще рідше – між людиною та суспільством [2, с. 46], певною спільнотою, що може охоплювати як фахово споріднених осіб, так і цілком фахово неспоріднених. Останнє мотивує різні ситуативно орієнтовані напрями й завдання комунікації, функційне навантаження кожного їхнього складника.

Із розвитком електронного спілкування поряд із класичним розумінням терміна «спілкування» з'являється цілком новий – «спілкування онлайн». На відміну від усного й усталених моделей письмового обміну повідомленнями, репліками, спілкування в Інтернеті відбувається між кожним користувачем мережі, наче віртуальний полілог, що структурований, з одного боку, спонтанно, а з іншого – убезпечений усвідомленими моделями комунікації.

Спілкування через комп'ютерні мережі (*computer networks*) або інтерактивні мережі (*interactive networking*) з'явилося відносно нещодавно й було розроблене у Сполучених Штатах Америки наприкінці 1960-х років для полегшення передавання комп'ютерних програм і даних між віддаленими комп'ютерами в інтересах національної оборони, що убезпечувало швидкість донесення відповідної інформації та адекватного реагування на неї. На початку 70-х років минулого століття комп'ютерні мережі майже відразу стали засобом міжособистісного спілкування вчених у галузі інформатики, а згодом активізувалися як невід'ємна частина спілкування академічних і бізнес-користувачів, елітних університетів та організацій, після чого перейшло й до загального користування. Це сприяло насамперед динамічному обміну думками, можливості на досить віддаленому просторі доносити нову інформацію й отримувати належне реагування на неї, прищвидженню комунікації тощо. Першою широкомасштабною мережею віртуальної комунікації була ARPANET (*Advanced Research Projects Agency Network*), повністю спонсорована Міністерством оборони США, проте на початку 1980-х рр. була замінена мережею Інтернет, що виявилася ефективнішою, менш затратною для віртуального спілкування, формування окремих сегментів просторів віддаленого спілкування. Станом на січень 1999 р. мережа Інтернет охоплювала понад 58 000 мереж, що підтримували близько 150 мільйонів користувачів [3, с. 1], що активно розширювали власні площини реалізації з формуванням інтернет-газет (мається на увазі реалізація кожної окремої газети як функційно достат-

ньою), інтернет-радіо, інтернет-агентств та ін. (на сьогодні в активному слововжитку зафіксовано понад 900 похідних утворень із першим компонентом *інтернет*). У силу цього Інтернет забезпечив доступні умови для появи особливих віртуальних світів, мережеских спільнот, мережевої культури й мережевої мови, які є характерними для цілком нового сегмента соціальної реальності.

У своїй статті «Комунікативна діяльність у мережі Інтернет: теоретико-методологічні підходи до аналізу соціалізації студентської молоді» О. Матвієнко Інтернет визначає як мегачинник соціалізації, феномен культури, який має семіотичні, психологічні та соціально-педагогічні особливості. Зазначає, що «ресурси Інтернету є новими культурними засобами, які опосередковують життєдіяльність людини і здатні впливати не тільки на формування особистості, а й на її вищі психічні функції» [4, с. 151]. Розвиваючи заявлену тезу, можна говорити не лише про соціалізацію, а й індивідуалізацію окремої особи, яка відчуває свою комфортність, запитуваність у віртуальній комунікації.

За М. Столяровою, поняття «Інтернет» у вузькому значенні розуміється як «Всесвітня павутина» (англ. *World Wide Web*, скорочено: *WWW*; іноді всемережжа, веб), яка сполучена за допомогою та інших протоколів [5, с. 15]. У цьому випадку лексему «Інтернет» пишуть із великої літери, а в широкому значенні – це сукупність будь-яких мереж, які взаємодіють між собою, тому слово вживають із малої літери. Цілком справедливо вважають, що «Інтернет – це «синтез ідей віртуальності, гіпертексту, мультимедіа, універсальної інформаційної мережі, мережевого суспільства та нелінійного мислення» [6, с. 8], кожний із компонентів якої має власне функційне навантаження, мотивовані завдання та напрями реалізації, що останнім часом істотно розширювані, доповнювані.

Виникнення інформаційних технологій також призвело до певних змін мови, які настільки масштабні та глобальні, що деякі лінгвісти говорять про виникнення мережевої або електронної мови. З'являються такі терміни, як *e-language*, *e-talk*, *wired-style*, *geekspeak*, *netpeak*, *Internet language* та інші, що можна пояснити новим простором функціонування засобів спілкування, видозмінами можливостей, пов'язаних з активним поєднанням вербальних і невербальних ресурсів, де останні інколи перебирають чи не основну смислову вагу. Тому наразі потрібне всебічне вивчення лінгвістичних аспектів електронної комунікації [7, 213] для з'ясування його статусу, співвідносності та/або несспіввідносності з традиційними, визначення форм вияву тощо. Останнє мотивоване ще й тим, що на сьогодні сформувався особливий вид дискурсу – інтернет-дискурс. І. Карпа вважає, що інтернет-дискурс охоплює «тип спілкування у глобальній мережі Інтернет, спрямований на забезпечення інтерактивності, нелінійної комунікації, установлення та підтримки контакту, формування мовленнєвих жанрів емоційного й інформаційного обміну, здійснення впливу, переплетення комунікативних стратегій, що загалом забезпечує посилення пізнавального



потенціалу мовлення, його збереження та поновлюваність відповідно до актуалізації потреб мовця» [8, с. 5].

Електронне, інтернет-, мережеве, інтерактивне, віртуальне, онлайн- листування / спілкування, комунікація (англ. Computer-mediated communication – комунікація опосередкована комп'ютером) постають особливими формами комунікації, у процесі якої відбувається взаємодія індивідів одного з одним у мережі Інтернет і здійснюється через обмін знаковими та/або мультимедійними повідомленнями.

Основним ресурсом інтернет-спілкування є власне мережа Інтернет, через яку і в межах якої цей різновид комунікації набуває повноцінної та цілком достатньої реалізації. На думку дослідника Н. Грабара, Інтернет є особливою сферою віртуального простору, яка сприяє взаємодії «людина – комп'ютер» та надає комунікації «людина – комп'ютер – людина» вікінченості й адекватного функційного навантаження. Інтернет-мережа на сьогодні вже стала посередником у комунікації між людьми, а в новій реальності постійно виникають віртуальні спільноти, простежуваний процес їх корпорування та єднання за фаховими, соціальними, віковими, територіальними й іншими зацікавленнями. Такі угруповання набувають ознак окремого специфічного світу (почасти виокремленого й відокремленого від інших, із власними засобами ущільнення спілкування, недоступності викладеної інформації для інших і т. ін.), що є похідним від інтернет-спілкування.

Віртуальне спілкування є подібним до реального, оскільки комунікацію тут також реалізують у системі «людина – людина», проте зараз існує тенденція до спілкування у форматі «людина – робот» і «людина – штучний інтелект. Яскравим прикладом формату «людина – штучний інтелект» слугує Чат GPT – чат-бот, що був створений компанією OpenAI у жовтні 2022 року. Останній дає змогу користувачам вести діалог зі штучним інтелектом. Чат GPT може створювати текст, перекладати слова, окремі фрази й текст загалом, генерувати текст і/або тексти за чітко визначеними або передбаченими, заданими патернами, а також вирішувати більшість текстових задач. Така модель штучного інтелекту ґрунтована на трансформерних нейронних мережах, що дає змогу розуміти та генерувати тексти різними мовами, враховуючи синтаксичні й семантичні особливості, співвідносність емоційно-забарвлених і емоційно-нейтральних елементів тощо.

Трансформерні нейронні мережі (англ. Transformer neural networks) – це особливий клас нейронних мереж, який був аргументовано висвітлено й достатньо кваліфіковано у статті “Attention is All You Need”, що була оприлюднена у 2017 році. У цьому дослідженні запропоновано термін «трансформер» – модель, яка не використовує повторювальність, а натомість повністю спирається на механізм уваги для встановлення зв'язків між вхідними та вихідними даними [9, с. 2]. Вони стали одним із найважливіших проривів у глибинному машинному навчанні, особливо у сфері опрацювання природної мови (англ. Natural language processing, NLP).

Основною інновацією у трансформерних мережах є використання механізму уваги (attention mechanism), що дає змогу тій чи тій мережі звертати увагу (інколи концентрувати увагу) на різні частини вхідного сигналу під час опрацювання, що уможливило встановленій моделі обчислювати контекстуальну інформацію з усього вхідного тексту та враховувати її у власних спромогах, а не обмежуватися лише локальними залежностями.

Трансформерні мережі широко використовують у завданнях NLP, зокрема таких як машинний переклад, розпізнавання та генерація тексту, які сьогодні виявляють доволі високу продуктивність і змогу працювати з різними масивами текстів, що робить їх особливо ефективними в досягненні поставлених відповідних завдань.

Робота бота Чат GPT побудована на ґрунті досить великого масиву текстових даних, що оновлювані й опрацьовувані штучним інтелектом, тож Чат постійно поповнює базу знань через опрацювання нової інформації, отриманої від спілкування з людиною, але водночас поглибленої.

Загалом сучасній інтернетовій комунікації властиві такі риси:

- поліфонічність (спілкування об'єднує величезну кількість різних типів дискурсу);

- анонімність і дистанційність (уможливлення знеособлення та віддаленого обміну різного характеру інформацією);

- заступальний характер спілкування: щонайменше відомостей про віртуального співрозмовника ініціює особливу увагу до метатекстової інформації та її «добиудування» до необхідних висновків;

- гіпертекстовість та інтерактивність мережі: повністю змінюють або вкрай видозмінюють породження і сприйняття тексту. Наприклад, можливість гіперпосилання дає змогу читачеві не лише прямувати за авторським розгортанням тексту, а й здійснювати власну навігацію, акцентувати ті чи ті моменти, пов'язувати в його межах з іншими подібними чи відмінними даними;

- емоційна насиченість спілкування: має компенсаторний характер в умовах практично повної відсутності невербальних засобів для передавання емоцій та опису емоційних станів (комунікація досягається як за допомогою графічних вербальних засобів – використання заголовкових літер, повторень пунктуаційних знаків, смайликів тощо, так і спеціальних програмних графічних засобів, як-от «емотикони», або «емограми», або «смайли», тобто схематичне та графічне зображення або піктограми нелінгвістичного характеру, що виражають певну емоцію, додаються до будь-якого текстового повідомлення);

- розкутість, ненормативність і певна безвідповідальність учасників спілкування;

- прагнення до нетипової (атипової) поведінки: часто користувачі виявляють себе дещо з іншого боку, ніж в умовах реальної соціальної норми, програють ролі, що не реалізуються насправді, сценарії ненормативної поведінки (за Ф. Бацевичом).

Безмежний віртуальний простір Інтернету пропонує користувачеві широкий спектр майданчиків для спілкування: блоги, інформаційні сайти, електронна пошта, чати, форуми, соціальні мережі, месенджери і т. ін. Кожен із таких і подібних мережевих майданчиків відкриває різні можливості перед людиною, активізує її діяльність.

Оскільки різноманіття електронних сервісів для листування є надзвичайно великим, то С. Чванкіним було запропоновано класифікацію сервісів за способом передавання інформації:

1) електронні повідомлення, що передаються за допомогою стільникового зв'язку у стандарті GSM: SMS-повідомлення, MMS-повідомлення, голосові повідомлення;

2) передавання інформації через спеціалізовані додатки – месенджери: Messenger, Viber, Telegram, WhatsApp тощо;

3) листування, що відбувається за допомогою сервісів електронної пошти: Gmail, Ukr.net, Outlook Mail та ін.;

4) повідомлення, що передаються через соціальні мережі: Instagram, Facebook, LinkedIn тощо;

5) електронні повідомлення, що передаються з використанням інших сервісів у мережі Інтернет.

Вважаємо, що до останнього вияву доцільно віднести, наприклад, можливість передання інформації в переказах у мобільному банкінгу, чати у платформах для розміщення та продажу товарів, форуми, файлообмінники та ін. До аналізованих потрібно зарахувати також і Discord як платформу обміну миттєвими повідомленнями та цифрового поширення інформації з функціями VoIP. Користувачі можуть спілкуватися за допомогою голосових дзвінків, відеочатів, текстових повідомлень, медіа та файлів у приватних чатах або в межах спільнот, які називаються «серверами». Discord працює на Windows, macOS, Android, iOS, iPadOS, Linux та у веббраузерах. Станом на 2021 рік у сервісі зареєстровано понад 350 мільйонів корис-

тувачів і понад 150 мільйонів щомісячних активних користувачів.

За формою передавання інформації в електронному повідомленні сервіси диференційовані на текстові, графічні, звукові, відеоповідомлення, комбіновані, функційне навантаження кожного з яких можна розглядати окремо та в поєднанні. Для дослідника істотним є встановлення функційного навантаження кожного з них, водночас в інтернетових мережах вони можуть поставати в поєднанні, формуючи внутрішні синкретичні площини, де взаємозумовленість вияву кожного з елементів мотивована поставленими завданнями. У соціально-мережевій комунікації все більшої ваги та частотності набувають комбіновані електронні листи, що мотивоване змогою уміщення в них різнобічної інформації.

Отже, електронне листування (е-листування) постає досить активним у застосуванні з притаманними йому сферою поширення (інтернетові мережі, стільникові засоби та ін.), засобами актуалізації (поєднання вербальних і невербальних елементів), можливостями фрагментування та сигментування (виокремлення та відокремлення, відносного ізолювання тощо), ущільнення (максимального стиснення тексту та його заступання тими чи тими графічними, піктограмними та подібними засобами) та ін. Електронне листування прищвидшує спілкування, надаючи йому особливих динамічних рис, мобільності, постаючи одним з актуальних ресурсів соціалізації та індивідуалізації.

Перспективним є створення експериментального науково-дослідницького корпусу текстів та інших використовуваних у них засобів обміну інформації з належним відображенням авторської позиції, виконуваних ними функцій та фіксуванням співвідносності та/або неспіввідносності вебальних і невербальних елементів. У межах такого корпусу легко простежити функційну частотність піктограм, графем і т. ін., що особливо актуальним є в міжособистісній комунікації з урахуванням вікових, соціальних, територіальних, соціальних та інших характеристик особистості.

#### Література:

1. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: В 4-х т. Т. 4. Донецьк : ДонНУ, 2012. 426 с.
2. Ковальчук І. А. Мовна специфіка спілкування в Інтернеті. Магістеріум. Вип. 37: Мовознавчі студії. 2009. С. 45–48.
3. Herring S. S. Computer-Mediated Discourse. URL: <http://www.let.rug.nl/redeker/herring.pdf>.
4. Матвієнко О. В., Остапенко Г. І. Комунікативна діяльність у мережі Інтернет: теоретико-методологічні підходи до аналізу соціалізації студентської молоді. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2013. Вип. 41. С. 151–158.
5. Столярова М. О. Етикет у віртуальній англомовній комунікації (на матеріалі чатлайнових сесій) : дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2005. 209 с.
6. Гудзь Н. О. Інтернет-дискурс – невід'ємна складова сучасної комунікації. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2013. Вип. 4. С. 228–232.
7. Карпушина М., Чистякова, О. Сучасна комунікація: особливості мовлення в мережі інтернет. *Філологічний дискурс*. 2016. Вип. 4. С. 212–221. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/fild\\_2016\\_4\\_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/fild_2016_4_24).
8. Карпа І. Б. Функціональні та прагматичні характеристики інтерактивної віртуальної комунікації. Автореф. на здобуття наук. ступеня кандидата філологічних наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Херсон, 2010. 22 с.
9. Vaswani, Ashish & Shazeer, Noam & Parmar, Niki & Uszkoreit, Jakob & Jones, Llion & Gomez, Aidan & Kaiser, Lukasz & Polosukhin, Illia. (2017). Attention Is All You Need.
10. Чванкін С. А. Інформаційні технології у доказуванні в цивільному процесі: теоретичні та практичні аспекти : дис. д-ра юрид. наук. Одеса, 2021. 518 с.

#### References:

1. Zahnitko, A.P. (2012). Slovnyk suchasnoyi linhvistyky: ponyattya i termyny: V 4-ch t. T. 4. Donetsk: DonNU. 426 p.
2. Kovalchuk, I.A. (2009). Movna spetsyfika spilkuvannya v Interneti. *Magisterium*, 37, 45–48.
3. Herring, S.S. Computer-Mediated Discourse. URL: <http://www.let.rug.nl/redeker/herring.pdf>.
4. Matviyenko, O.V., & Ostapenko, H.I. (2013). – потрібно: Matviyenko, O.V., & Ostapenko, H.I. (2013). Komunikatyvna diyalnist u merezhi Internet: teoretyko-metodolohichni pidkhody do analizu sotsializatsiyi studentskoyi molodi. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 41, 151–158.
5. Stolyarova, M.O. (2005). Etyket u virtualnii anhlomovnii komunikatsii (na materialy chatlaynovykh sesiy). *Candidate's thesis*. Kyiv. 209 p.
6. Hudz, N.O. (2013). Internet-dyskurs – nevid'yemna skladova suchasnoyi komunikatsii. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*, 4, 228–232.
7. Karpushyna M., & Chystyakova, O. (2016). Suchasna komunikatsiya: osoblyvosti movlennya v merezhi internet. *Filolohichni dyskurs*, 4, 212–221. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/fild\\_2016\\_4\\_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/fild_2016_4_24).
8. Karpa, I.B. (2010). Funktsionalni ta pragmatychni kharakterystyky interaktyvnoyi virtualnoyi komunikatsii. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kherson. 22 p.
9. Vaswani, Ashish & Shazeer, Noam & Parmar, Niki & Uszkoreit, Jakob & Jones, Llion & Gomez, Aidan & Kaiser, Lukasz & Polosukhin, Illia. (2017). Attention Is All You Need.
10. Chvankin, S.A. (2021). Informatsiyini tekhnolohii u dokazuvanni v tsyvilnomu protsesi: teoretychni ta praktychni aspekty. Doctor's thesis. Odesa. 518 p.

## ФУНКЦІЙНО-ЗМІСТОВА ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ РІЗНОСТРУКТУРНИХ СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У ПЕРЕКЛАДНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

Кульбабська Олена Валентинівна,

доктор філологічних наук, професор,  
професор кафедри сучасної української мови  
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича  
ORCID ID: 0000-0002-1858-9269  
Researcher ID C-2286-2017

У статті обґрунтовано актуальність дослідження формально-семантичних співвідношень різноструктурних синтаксичних одиниць у мові оригіналу та його перекладу. Предметом наукових спостережень вибрано метатаксічні (міжмодельні, міжсхемні) кореляції простих ускладнених речень і складнопідрядних, що мають спільне референтне значення. Констатовано, що співвідносні реченнєві структури беруть участь у трансформаційних процесах згортання, конденсації, редукції. Доведено, що асиметричні прості речення (монопредикативні за будовою, але поліпропозитивні за семантикою) з'являються в мові внаслідок процесів синтаксичної деривації. Їх обов'язковим складником є вторинні утворення, що в разі трансформації можуть посідати позицію предиката в самостійному простому елементарному реченні. Зокрема, предикатну позицію забезпечують ономазіологічні параметри інфінітива, синтетичної та аналітичної форм дієприкметника, дієприслівника, девербатива, числівника з кількісно-предметним значенням, а також деяких прикметникових і прийменниково-відмінкових форм іменника. При цьому вони не входять до структурної схеми речення, а поширюють і/або ускладнюють її. На матеріалі перекладів того самого тексту різними перекладачами зроблено висновок про вдосконалення на синхронному зрізі граматичної будови української мови, збагачення її лексичних, службових та інтонаційно-комунікативних ресурсів, про ознаки розвиненості художнього стилю. Установлено, якими саме предикативними одиницями перекладач оптимально точно відтворює думку автора оригінального тексту, засвідчує комунікативну пріоритетність інформації та знання про дійсність у їхніх картинах світу. Досліджено, що вибір синтаксичної структури – простого ускладненого чи складного речень – демонструє читачам, який саме тип відношень актуальний у тому чи тому репрезентованому фрагменті вихідного тексту. Доведено, що метатаксічні співвідношення різноструктурних одиниць синтаксису засвідчують динамізм мовної системи, тобто здатність передавати однакову чи близьку семантику різними синтаксичними формами, забезпечуючи інформативну щільність перекладного тексту, його стилістичне багатство, експресивність, тенденцію до економії мовних засобів.

**Ключові слова:** оригінальний текст, паралельний переклад, метатаксічні співвідношення, синтаксична трансформація, просте неелементарне речення, складнопідрядне речення, ономазіологічні параметри, вторинна предикація, інформаційна еквівалентність, функція.

### *Kulbabska Olena. Functional and Content Equivalence of Different Structural Syntactic Units in Translated Literary Texts*

The article justifies the relevance of studying the formal-semantic relationships of different structural syntactic units in the original language and its translation. The subject of scientific observation is chosen to be metatactic (intermodel, interschematic) correlations of simple complex sentences and complex-compound sentences that have a common referential meaning. It is noted that correlational sentence structures participate in transformational processes such as folding, condensation, and reduction. It is demonstrated that asymmetric simple sentences (monopredicative in structure but polypropositional in meaning) arise in language due to processes of syntactic derivation. They necessarily include secondary formations, which in transformation may occupy the predicate position in an independent simple elementary sentence. Predicate position is ensured by onomasiological parameters of the infinitive, synthetic and analytic forms of the participial adjective, adverbial participle, deverbative, numerals with quantitative-object meaning, as well as some adjectival and prepositional-inflectional forms of the noun. They do not enter the structural scheme of the sentence but expand or complicate it. Based on translations of the same text by different translators, it is concluded that improvement in the grammatical structure of the Ukrainian language is achieved synchronously, enriching its lexical, functional, and intonation-communicative resources, indicating signs of development in literary style. It is established that the specific predicate units through which the translator accurately reproduces the author's original text reflect the communicative priority of information and knowledge in their worldviews. The choice of simple complex or complex-compound sentences demonstrates to readers which type of relationships is relevant in a particular represented fragment of the original text. It is proven that metatactic relationships of different structural units of syntax demonstrate the dynamism of the language system. They are capable of conveying similar or close semantics through various syntactic forms, ensuring informational density of the translated text, its stylistic richness, expressiveness, and tendency towards linguistic economy.

**Key words:** original text, parallel translation, metatactic relationships, syntactic transformation, simple non-elementary sentence, complex-compound sentence, onomasiological parameters, secondary predication, informational equivalence, function.

**Вступ.** Переклад художнього тексту – це вторинна або слухачами як фахівець високого рівня. Зрозуміло, мовленнєва діяльність окремої людини й водночас що така діяльність детермінована зовнішніми умовами: творчість, якою вона може звітувати перед читачами комунікативними завданнями, внутрішньою програ-

мою висловлювань, глобальними способами виконання перекладу, зорієнтованими на повноту й точність відтворення першотексту в іншомовному культурному середовищі. З іншого боку, семантико-стилістична сутність перекладного твору може бути досягнута за умови вибору перекладачем найдоцільніших мовно-виражальних засобів, розуміння семантики мовних знаків із національно-культурною інформацією, наявності фонових знань і естетичного досвіду тощо.

У цьому аспекті заслуговує поцінування думка Н. Гуйванюк про необхідність дослідження співвідношень різноструктурних синтаксичних одиниць у мові оригіналу та перекладу. Услід за Л. Теньєром, науковиця витлумачує зазначені кореляції як «метатаксічні (міжмодельні, міжсхемні) співвідношення, у яких беруть участь конструкції різної будови (різних рівнів), що мають спільне референтне значення» [4, с. 224].

Грецький термін *метатаксіс* (μετάξίς) утворено з двох основ: *meta* – «зміна, перетворення, переміщення» і *taxis* – «побудова, порядок». У сучасних граматичних працях (В. Барчук, О. Бондар, І. Вихованець, А. Загнітко, М. Мірченко, Т. Слободинська та ін.) таксіс уналежнюють до функційної категорії, зорієнтованої на денотативну ситуацію, що відображає не лише темпоральний характер подій, а й темпоральний зв'язок між подіями (таксісну ситуацію). Отже, **актуальним** видається вивчення конструкцій зі співвідносними основними та периферійними засобами вираження таксісу в простих неелементарних (поліпропозитивних) висловленнях (окремі аспекти цієї проблеми перебували в центрі уваги і представників синтаксичної наукової школи Чернівецького університету – Н. Гуйванюк, О. Кульбабаської, Л. Кучерян, О. Максим'юк, Г. Теслицької, Л. Томусяк).

**Мета** нашої статті полягає, по-перше, у дослідженні синтаксичних одиниць різних рангів, що беруть участь у синтаксичних процесах розгортання, розширення, ускладнення схеми речення або, навпаки, згортання, конденсації, спрощення, редукції, злиття; по-друге, у контрастивному аналізі синтаксичних трансформацій в оригіналі та його паралельних близькочасових перекладах українською мовою, здійснених різними авторами.

**Матеріали та методи.** Джерельною базою для встановлення зафіксованих можливостей потенційної взаємозаміни двох чи більше інформативно-ідентичних одиниць, об'єднаних спільним чи близьким граматичним значенням, але відмінних граматичною формою та відтінками семантики, слугували переклади художніх творів, здійснені протягом ХХ–ХХІ ст., зокрема: В. Скотта (перекладачі – І. Давиденко та Ю. Лісняк), Ч. Дікенса (перекладачі – В. Черняхівська й І. Пінчевський), Г. Келлер (перекладачі – М. Білорус, Ю. Некрутенко); А. Камю (перекладачі – Л. Кононович, І. Андрущенко), М. Гоголя (перекладачі – Леся Українка, М. Рильський, С. Васильченко, М. Садовський, Ст. Віль (Леся (Олекса) Гринюк, А. Хуторян, А. Харченко, А. Ніковський, Д. Ревуцький та І. Сенченко).

Для ефективного досягнення мети використано метод субституції (функційної заміни) паралельних засобів номінації того самого референта; структурний метод, представлений методиками структурно-семантичного, трансформаційного й опозиційного аналізу, описовий метод із властивими йому прийомами зовнішньої та внутрішньої інтерпретації.

**Результати.** Мікросистему співвідносних (в інших трактуваннях – паралельних, кореферентних, інформаційно еквівалентних, варіантних, синонімічних) одиниць виформовують складні речення (вихідні структури) та прості семантично неелементарні речення, що сформувалися внаслідок синтаксичної деривації (згортання) компонентів складних речень.

У формально-синтаксичній будові простих асиметричних речень функціують *ознакові слова* (вторинні утворення, що в разі трансформації можуть посідати позицію предиката-присудка в самостійному простому елементарному реченні), як-от: інфінітив, синтетичні й аналітичні форми дієприкметника, дієприслівник, девербатив, а також числівники, ужиті з кількісно-предметним значенням, деякі прикметникові й субстантивні безприймникові та прийменниково-відмінкові форми [10, с. 83; 7, с. 70–75]. Ознакові слова завдяки характерній для них вторинній предикації надають реченню додаткової пропозитивності й маркують низку ознак – динамічну (процесуальну), атрибутивну, квалітативну, квантитативну, суб'єктно-модальну, а також вторинні предикатні семантико-синтаксичні відношення предикатного або субстанційного типів, тотожні або суміжні до відношень між елементарними частинами складних речень. До того ж ознакові слова у варіантних реченневих одиницях відзначаються лексичним паралелізмом із співвідносною формою [8, с. 174–175, 183–184].

Щодо ономасіологічної сутності ознакової семантики слів української мови можемо констатувати таке: 1) дієслово завдяки центральній позиції в реченні й означенню дії, процесу та стану виконує первинну функцію ознакових слів, а прикметник, дієприкметник, дієприслівник і прислівник, перебуваючи в периферійних позиціях речення та передаючи відповідно ознаку предмета й ознаку ознаки, є носіями вторинних функцій ознакових слів; 2) дієслово є центральною частиною мови щодо інших класів ознакових слів, а прикметник, дієприкметник, інфінітив, числівник (із кількісно-предметною функцією) і прислівник – певною мірою синтаксично похідні ознакові одиниці, здатні потрапляти в позицію предиката лише за допомогою дієслівних зв'язок [9, с. 101–111].

Ознакові слова у варіантних конструкціях зазвичай не входять до структурної схеми (виняток – вокативний підмет, деякі головні члени, які мають аналітичну форму), а поширюють та/або ускладнюють її, зокрема посідають формально-синтаксичні позиції: а) *прислівних поширювачів* (об'єктних, виражених ознаковими іменниками; означальних, аполітичних та обставинних, крім просторових обставин при локативних дієсловах); б) *неприслівних поширювачів* – детермінантів, що є складниками певного класу речень, який ґрунтується

на дистрибутивних відношеннях структури; в) *поширювачів із подвійними зв'язками* – дуплексивів, подвійних присудків; г) сурядних рядів словоформ (однорідних членів речення), напівпредикативних (відокремлених) та опосередкованих (пояснювально-уточнювальних) членів речення, вставних і вставлених конструкцій [8, с. 39].

У паралельних українських перекладах того самого оригіналу зафіксовано метатаксічні співвідношення всіх зазначених вище різноструктурних одиниць зі складнопідрядними реченнями; простими реченнями з однорідними присудками; простими реченнями, поширеними обставинами способу дії, що виражені прийменниково-відмінковими формами. Установимо зв'язок між ономасіологічними параметрами різних частин мови, їхньою синтаксичною позицією, здатністю виформовувати пропозицію внаслідок трансформацій і репрезентувати метатаксічні співвідношення.

**Дієприкметник в аспекті метатаксічних співвідношень.** Потенційно предикативну функцію виконує синтетичний дієприкметник як атрибутивний поширювач у присубстантивній позиції [3, с. 287–288]. За умов трансформації він має здатність бути організуючим центром підрядної предикативної частини складнопідрядного речення означального типу, пор.: *...він [євреї] із жадібністю взявся до паруючої юшки...* (І. Давиденко) // *...він нетерпляче повернувся до поставленої для нього миски, що спокусливо парувала...* (Ю. Лісняк).

Дієприкметник у позиції подвійного присудка корелює у варіантній конструкції із сурядним рядом присудків – складеним іменним і простим дієслівним, що в семантичному плані виконують функцію предикатів якості й дії, виражаючи при цьому ознаку того самого суб'єкта (формального підмета), пор.: *Полковники підбадьорені готувалися до бою* (М. Садовський) // *Полковники були підбадьорені звісткою і готувались до бою* (Ст. Віль). Такі трансформації вможливають два чинники: 1) відповідна актуалізація дієприкметникової форми через зміну порядку слів; 2) перерозподіл комунікативних акцентів у висловленні: від тематичної позиції означального компонента *підбадьорені* (1-ше речення) до функції реми однокореневого присудка *були підбадьорені*.

Отже, активний і пасивний дієприкметник у метатаксічних співвідносних парах корелює з простим дієслівним присудком (*паруюча* // *парувала*) або складеним іменним, побудованим за моделлю «абстрактна зв'язка бути + пасивний дієприкметник» (*підбадьорені* // *були підбадьорені*).

У паралельних українських перекладах вихідного тексту прості неелементарні речення з дієприкметниковими вторинними предикатами в позиції відокремлених напівпредикативних конструкцій утворюють варіантні пари (а не парадигматичні ряди) з підрядними присубстантивними (означальними) частинами складних речень, пор.: *...перехожі тулилися та товпилися попід домами, винизаними каганцями* (М. Рильський) // *...пішоходи тулились і тиснулись попід домами, які*

*винизані були каганцями* (А. Хуторян). Семантична кореляція дієприкметникових синтаксем з означальними частинами складнопідрядних речень зумовлена чотирма основними чинниками: 1) постпозицією дієприкметників щодо означуваного іменника; 2) характером субстантивного компонента, з яким він пов'язаний (автосемантичний або синсемантичний іменник); 3) здатністю поширюватися залежними іменниками, утворюючи відокремлену напівпредикативну конструкцію; 4) комунікативною метою мовця.

У проаналізованих прикладах немає «жодної нотки, котра не звучала б якось по-своєму в природній гамі речення. Виходить, що предикативне значення кожного речення має своєрідність, що черпається із загальної скарбниці мови: кожного разу в тій скарбниці вибирається щось окреме, низка окремих у їх характерних поєднаннях значень і форм; на цій основі визрівають і новітні поєднання, оновлений зміст речень» [6, с. 9].

Темпоральність дієприкметника контекстуально зумовлена, спричинена часовим значенням дієслівного присудка в основному складі речення. Порівнюючи базовий дієслівний предикат (P<sub>1</sub>) і вторинний предикат дієприкметникового походження (P<sub>2</sub>), виокремимо такі таксісні значення в досліджуваних перекладних текстах (їх унаочнюють і метатаксічні співвідношення зі складнопідрядними означальними реченнями):

1) одночасності: *У цій країні воен і кровопролиття, оточеній (P<sub>2</sub>) ворогуючими сусідами і змученій (P<sub>2</sub>) внутрішніми розбратами, мандрівний Ізраїль не може сподіватися (P<sub>1</sub>) на відпочинок і спокій* (І. Давиденко) // *У цій країні війн і кровопролиття, яку оточують ворожі її сусіди і яку шматують внутрішні чвари, народ мандрованою по світу Ізраїлю не може сподіватися на відпочинок і спокій* (Ю. Лісняк);

2) різночасності (передування дії, означуваної P<sub>2</sub>): *...оповідала (P<sub>1</sub>) безрадісну повість зла й страждання, заподіяних (P<sub>2</sub>) жорстокими людьми* (В. Черняхівська) // *...скаржилась на муки та страждання, які її заподіяли жорстокі люди* (І. Пінчевський).

**Дієприслівник і його трансформаційний потенціал.** Функція дієприслівника – бути засобом додаткової характеристики якоїсь дії чи певного стану через указівку на іншу динамічну ознаку. У сучасній українській мові ці віддієслівні утворення, як і інфінітиви, не можуть поєднуватися із суб'єктом у називному відмінку, хоча до 70-х рр. ХХ ст. такі конструкції входили до нормативної бази (В. Статєєва), напр.: *Від сина вона одвернувшись, плечима гірко здригалась* (П. Тичина). Це дало підстави деяким мовознавцям кваліфікувати їх як «другорядні присудки» (І. Слинко, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська та ін.). До того ж у разі адвербіалізації одиничні дієприслівники посідають позицію супровідної обставини щодо дії основного предиката, тобто містять додаткові роз'яснювальні чи уточнювальні відомості про сам предмет (*Брат читає лежачи*). «Їх можна назвати (хоча це і не зовсім точно) складними, з огляду на те, що в дієприслівниках головний акт предикації, виражений дієсловом-присудком, ускладнюється другим або другими актами предикації, вираженими діє-

прикметниками і дієприслівниками» [1, с. 73], напр.: *Брат лежить і читає*. Щодо семантико-синтаксичних відношень, то дієприслівники контекстуально реалізують усі ті значення, які передають зазвичай вербумфінітні дієслова.

В. Барчук детально проаналізував специфіку темпорального зв'язку дієприслівника з базовим предикатом, що реалізується в таксисі подібно до складнопідрядних часових речень і простих речень із сурядним рядом словоформ [2], зокрема:

1) одночасність дієприслівникової недоконаної дії з основною, напр.: *Недарма, надягаючи її [свитку], почувала, що її душить щось* (А. Хуторян) // *Недарма ж ото, коли вона [перекупка] часом одягала її [свитку], то все здавалось, ніби щось її душить* (А. Харченко);

4) одночасність дієприслівникової доконаної дії (P<sub>2</sub>) з основною (P<sub>1</sub>), напр.: *Містер Бамбл сидів (P<sub>1</sub>), насупивши (P<sub>2</sub>) брови* (І. Пінчевський) // *Містер Бамбл сидів і насупив брови* (В. Черняхівська);

3) передумання доконаної дієприслівникової дії (P<sub>2</sub>) основній – дієслівній (P<sub>1</sub>), напр.: *...своєю волею піднялися (P<sub>1</sub>), без жодного заклик, тільки-но почувши (P<sub>2</sub>), до чого йдеться* (А. Ніковський) // *...самі піднялися своєю волею, без ніякого заклик, як тільки почули, в чім річ* (А. Хуторян);

2) настання дієприслівникової недоконаної дії (P<sub>2</sub>) після основної (P<sub>1</sub>), напр.: *Там, де шлях скінчився (P<sub>1</sub>), переходячи (P<sub>2</sub>) у глуху стежину, біля ніг жінки м'яко заметушився чорний пес...* (Л. Кононович) // *Там, де шлях скінчився і перейшов у глуху стежину, біля ніг жінки м'яко завертівся чорний пес...* (І. Андрущенко);

У паралельних українських перекладах того самого тексту зафіксовано заміну дієприслівників особовою формою дієслова, що паралельно з присудком основного складу речення утворює сурядні ряди словоформ із такими типами семантико-синтаксичних відношень:

1) єднальними, напр.: *Петро, поплювавши в руки, вихопив заступа...* (Д. Ревуцький) // *Петро поплював на руки і схопив заступ...* (І. Сенченко);

2) протиставно-зіставлювальними, напр.: *Він приніс пляшку, лизнувши перед тим язиком кінчик відкленої наліпки* (Л. Кононович) // *Він приніс пляшку, але спершу лизнув язиком кінчик відкленої наліпки* (І. Андрущенко);

3) приєднувальними, напр.: *Венцель, чомусь не образившись на ці слова, але навіть приємно вразившись йому, всміхнувся...* (Ю. Некрутенко) // *Венцель чомусь не образився на ці слова, ба, навіть приємно вразився йому, всміхнувся...* (М. Білорус).

Варіантні пари виформовують також напівпредикативні дієприслівникові конструкції зі значенням способу дії та девербативні прийменниково-відмінкові форми: *без + Р. в.*: *Я без подальших вагань і запитань покладаюся на твою майстерність...* (І. Давиденко) // *Я, не вагаючись і ні про що більше не допитуючись, віддаю себе в руки твого цілющого мистецтва...* (Ю. Лісняк); *з + О. в.*: *У цей час вбігла до них з радісним криком місс Неттхен...* (А. Хуторян) // *У цей час місс Неттхен вбігла до них, кричачи з радіщів...* (А. Ніковський).

Ускладнення супровідними обставинними відтинками значень, що посилюється морфологічними (вид) і словотвірними категоріями, синтаксичними (порядок слів) та лексичними засобами-конкретизаторами, є передумовою варіантності дієприслівникових компонентів і складнопідрядними реченнями різної семантики, а саме:

1) причинною, пор.: *Козаки всі стояли з понуреними головами, почувавши свою провину...* (Ст. Віль) // *Козаки всі стояли, похиливши голови, бо почували свою провину...* (М. Садовський);

2) наслідковою, пор.: *...дорога йшла поза селом, повз вітряку, повз кладовище, обминаючи яр* (А. Хуторян) // *...дорога йшла поза селом, проз вітряки, проз цвинтар, так що огинала яр* (М. Рильський);

3) цільовою, пор.: *...домагає тяжкохворому, полегшуючи його страждання й рятуючи від смерті* (Ю. Лісняк) // *...з'явилась на допомогу важкохворому, аби полегшити його страждання і врятувати від смерті* (І. Давиденко);

4) порівняльною, пор.: *...листя старого дерева сумно шелестіло під нічним вітром, мов заколисуючи мерців* (І. Пінчевський) // *...листя старого дерева стиха шелестіло в м'яких подихах вечірнього вітру, мов уколисувало воно тихою музикою мертвих* (В. Черняхівська).

Іменник у відокремленій позиції теж здатен виражати напівпредикативне значення, указуючи на ознаку предмета й водночас даючи йому іншу, конкретнішу, назву, характеристику або оцінку. За такої умови іменники в називному відмінку репрезентують вторинні предикатно-апозитивні семантико-синтаксичні відношення, а отже, утворюють варіантні пари, по-перше, з простими реченнями з невідокремленими прикладками, пор.: *Вальдемар Фіцурс, його хитрий і спритний помічник, таємно керував зібранням...* (І. Давиденко) // *Його хитрий і спритний помічник Вальдемар Фіц-Урс таємно орудував серед гостей...* (Ю. Лісняк); по-друге, співвідносяться з підрядними предикативними частинами складнопідрядного речення означального типу, пор.: *Джерело її [річки], величезний коминок, живив її далі* (Ю. Некрутенко) // *Джерелом річки був величезний камін, що безперестанно живив її* (М. Білорус).

Інфінітив як знак пропозитивної номінації. «У складі дієслівно-інфінітивної конструкції залежний інфінітив як предикативний знак має стабільну інтенцію до набуття конкретизації за допомогою особового дієслова [5, с. 57]. Напр., суб'єктний інфінітив може вказати на мету попередньої дії при дієсловах *спрямованого руху* чи *стану* (на зразок *іти, прийти, сісти, зупинитись, вийти* тощо). У цьому разі він співвідноситься з підрядною предикативною частиною складнопідрядного речення мети, пор.: *Вони [Айвенго і Ричард] прийшли розділити твою печаль* (І. Давиденко) // *Вони прийшли, щоб розділити твоє горе* (Ю. Лісняк). У периферійній обставинній функції інфінітив «розмиває» свою категорійну семантику, стаючи вторинною предикатною синтаксею або синтаксею із синкретичним значен-

ням. Це дає підстави тлумачити інфінітив як «конденсат вихідного речення».

**Девербатив як номіналізований репрезентат вихідного речення.** Незважаючи на належність девербативів до класу іменників, вони зберігають здатність бути «імпліцитними дієсловами», акумулювати «заряд присудковості», бо з'являються внаслідок переходу предикативної фрази в іменну (субстантивну) або відреченнєве іменникове словосполучення, за І. Вихованцем [3, с. 84], напр.: *Батько **приїхав** // **приїзд** батька.* «Похідний із семантико-граматичного погляду іменник у структурі мови посідає особливе значення як **засіб конденсації висловлення** (виокремлення моє. – О. К.), суть якого полягає в тому, що вторинні іменники (які ґрунтуються на дієслові, прикметникові, числівникові та прислівникові) можуть за потреби ставати семантичними еквівалентами цілих висловлень, номіналізуючи їх. У короткій і апробованій людським досвідом формі похідні іменники можуть узагальнювати серії умовиводів і компактно перетворити на тему повідомлення будь-які розгорнуті висловлення» [там само: 50].

У паралельних перекладних текстах девербативи у складі прийменниково-відмінкових конструкцій виявляють широкий діапазон метатаксічних співвідношень в обставинно-детермінантній позиції зі складнопідрядними реченнями, що маркують різні типи семантико-синтаксичних відношень, напр.:

1) часові: після + Р. в.: *Після настання темряви Бернар промкнувся поглядом у вікно, та нічого не побачив з причини занавіски* (Л. Кононович) // *Коли запала темрява, він прозирнув поглядом вікно, та нічого не побачив через фіранку* (І. Андрущенко); по + М. в.: *По виході батька свого, Оксана ще довго причепурилася...* (А. Хуторян) // *По тому, як батько вийшов з хати, вона довго ще чепурилася...* (М. Рильський); з + О. в.: *...сумніви зникли зовсім, разом з настанням ранку* (А. Харченко) // *...сумніви зникли зовсім, як тільки настав ранок* (А. Хуторян); при + М. в.: *...лише губи його ворухились ледь-ледь при вимові слів* (Ю. Некрутенко) // *...лише губи його ворухились ледь-ледь, коли він вимовляв слова* (М. Білорус, с. 34);

2) умовні: при + Д. в.: *Та ще дивніше, ще нерозгаданіше почуття зродилося б у глибині душі при спогляданні на старих отих бабів...* (А. Харченко) // *Та ще дивніше, ще нерозгаданіше почуття вродилося б у глибині душі, якби поглянути на старих баб...* (А. Хуторян);

3) причинові: О. в. (без прийм.): *Хлопчик ще дуже кволий і знесилений великою втратою крові, казав він [лікар]...* (В. Черняхівська) // *Хлопчик, сказав він, ще дуже кволий і знесилений, бо втратив багато крові...* (І. Пінчевський); через +Зн. в.: *Ми чули, що він затримався в Палестині через хворобу...* (І. Давиденко) // *Ми тут чули, що він і після відплиття англійського війська залишився в Палестині, бо хворів...* (Ю. Лісняк);

4) мети: для + Р. в.: *Я ледве встиг перехилити скляночку вина для покріплення сил після метушні з нечестивцем...* (І. Давиденко) // *Тільки-но я встиг вихилити кужлик вина, щоб покріпитися після мороки*

*з нечестивим...* (Ю. Лісняк); заради + Р. в.: *Я прийшов сюди заради порятунку свого господаря* (Ю. Лісняк) // *Я прийшов задля того, щоб урятувати свого господаря* (І. Давиденко); задля + Р. в.: *...яких тримали на Січі задля співу в церкві та вихваляння козацьких звитяг* (М. Садовський) // *...яких держали на Січі, щоб співали в церкві та славили запорізьки подвиги* (Ст. Віль); на + Зн. в.: *Я не можу відкинути закони гостинності вам на угоду* (Ю. Лісняк) // *...я не можу порушити закони гостинності, щоб догодити вам* (І. Давиденко);

5) допустові: попри + Зн. в.: *Ательстан... надумав викрасти дівчину попри її відчайдушний опір* (І. Давиденко) // *Ательстан... надумав її вкрати, хоч би як вона одчайдушно опиралася* (Ю. Лісняк);

6) займенниково-співвідносні (фразеологізованого підтипу): до + Р. в.: *Мисочки ніколи не доводилося мити, бо хлопці вискоблювали їх ложками до блиску* (І. Пінчевський) // *Мити посуд зовсім не доводилося, бо хлопці виполіровували його своїми ложками так, що він блищав, як сонце* (В. Черняхівська).

Отже, ознаки дієслова в девербативі дають йому змогу закарбувати пропозитивну семантику – подійне або процесуальне значення, ознаки іменника – вказівку на об'єкт як на особу або ж предмет дії, на її місце, час, причину, наслідок, здійснення попри перешкоду, тобто зберегти в слові категорійні характеристики джерела мотивації.

**Висновки.** 1. Результати аналізу метатаксічних співвідношень різноструктурних одиниць, що мають спільну референційно-інформаційну семантику, у перекладних текстах того самого першотвору дають підстави для висновку про вдосконалення на синхронному зрізі граматичної будови української мови, збагачення її лексичних, службових та інтонаційно-комунікативних ресурсів, про ознаки розвиненості художнього стилю.

2. Можливість виформування інформаційно еквівалентних пар у системі «просте семантично неелементарне речення // складнопідрядне речення» зумовлена екстралінгвальними чинниками (намагання якомога точніше передати сюжетно-композиційні та мовні особливості оригіналу, комунікативні компетенції та мовленнєвий досвід перекладача, усвідомлений вибір знаків номінації, пресупозиція спілкування, фактор адресата тощо). З-поміж інтралінгвальних чинників найважливішими є: а) *ономасіологічні* (уживання референційно тотожних синтаксичних дериватів, спільнокореневість первинних і похідних слів як знаків номінативної деривації); б) *синтаксичні* (здатність компонентів синтаксичної моделі речення до трансформації – згортання або розгортання, відокремлення, дублювання тощо); в) *морфологічні* (репрезентація парадигматичних і синтагматичних відношень за допомогою морфологічних форм як варіантів вираження центральних і периферійних синтаксичних позицій у реченні); г) *лексичні* (чітка відповідність лексеми в центральній, поширювальній або ускладнювальній позиціях семантичним параметрам висловлення забезпечує вільний вибір варіантної форми – морфологізованої або неморфологізованої).



3. Те, якими саме предикативними одиницями перекладач відтворює думку автора оригіналу, засвідчує комунікативну пріоритетність інформації та знання в його картині світу. Вибір синтаксичної структури – простого ускладненого чи складного речень – демонструє читачам, який саме тип відношень актуальний у тому чи тому репрезентованому фрагменті вихідного тексту, а також доводить *динамізм мовної системи*, тобто здатність передавати однаковий чи близький

зміст різними синтаксичними формами, забезпечуючи інформативну щільність перекладного тексту, його стилістичне багатство, експресивність, тенденцію до економії мовних засобів.

4. Перспективним напрямом подальших лінгвістичних студій видається вивчення модифікаційних, інтерверсивних і транспозиційних співвідношень синтаксичних одиниць у паралельних українськомовних перекладах.

#### Література:

1. Азарова Л. Є., Сосинович Е. С. Дієприслівники в українській мові: статус, функціонування : монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ, 2005. 124 с.
2. Барчук В. Граматична темпоральність: Інтервал. Час. Таксис : монографія. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 416 с.
3. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: академічна граматики української мови ; за ред. члена-кор. НАН України І. Р. Вихованця. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
4. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць : монографія. Чернівці : Рута, 1999. 336 с.
5. Казимиrowa І. А. Семантичні основи синтаксемного аналізу інфінітива у придієслівній позиції. *Мовознавство*. 1992. № 5. С. 56–60.
6. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : навч. посібн. Київ : Либідь, 1995. 312 с.
7. Кульбаська О. Вторинні предикати: лінгвальний статус, класифікація і репрезентація в сучасній українській мові. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць / Донецьк : ДонУ, 2009. Вип. 18. С. 70–75. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=8211>.
8. Кульбаська О. В. Вторинна предикація у простому реченні : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. 672 с.
9. Кульбаська О. Ономаціологічне узгодження засобів предикації в простому реченні. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. праць. Чернівці : ЧНУ, 2013. Вип. 661–662 : Слов'янська філологія. С. 101–111. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnusf\\_2013\\_661-662\\_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnusf_2013_661-662_17).
10. Мединська Н. М. Семантико-граматична диференціація ознакових слів : дис. ... докт. філол. н : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2018. 451 с.

#### References:

1. Azarova, L.Ye., & Sosynovych, E.S. (2005). *Diiepryslivnyky v ukrayinskii movi: status, funktsionuvannia* [Participles in the Ukrainian language: status, functioning]. Vinnytsia: UNIVERSUM. 124 p. [in Ukrainian].
2. Barchuk, V. (2011). *Hramatychna temporalnist: Intervaly. Chas. Taksys* [Grammatical temporality: Interval. Time. Taxics]. Ivano-Frankivsk: Simyk. 416 p. [in Ukrainian].
3. Vyhovants, I.R., & Horodenska, K.H. (2004). *Teoretychna morfolohiia ukrayinskoii movy: Akademichna hramatyka ukrayinskoii movy* [Theoretical morphology of the Ukrainian language: Academic grammar of the Ukrainian language]. Kyiv: Pulsary. 400 p. [in Ukrainian].
4. Huyvaniuk, N.V. (1999). *Formalno-semantychni spivvidnoshennia v systemi syntaktychnykh odynyts* [Formal-semantic relationships in the system of syntactic units]. Chernivtsi: Ruta. 336 p. [in Ukrainian].
5. Kazymirova, I.A. (1992). *Semantychni osnovy syntaksemnogo analizu infinytyva u prydielivnii pozytsii* [Semantic bases of syntactic analysis of the infinitive in the adverbial position]. *Movoznavstvo*, № 5, pp. 56–60 [in Ukrainian].
6. Karanska, M.U. (1995). *Syntaksis suchasnoi ukrayinskoii literaturnoi movy* [Syntax of modern Ukrainian literary language]. Kyiv: Lybid. 312 p. [in Ukrainian].
7. Kulbabska, O. (2009). *Vtorinni predykaty: lnhvalnyi status, klasifikatsiia i reprezentatsiia v suchasni ukrayinskii movi* [Secondary predicates: linguistic status, classification and representation in modern Ukrainian]. In A. Zahmitko (Ed.), *Linhvistychni studii: Zbirnyk naukovykh prats*. Donetsk: DonNU, pp. 70–75. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=8211>.
8. Kulbabska, O.V. (2011). *Vtorinna predykatsiia u prostomu rechenni* [Secondary predication in a simple sentence]. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet, 672 p. [in Ukrainian].
9. Kulbabska, O. (2013). *Onomasiolohichne uzghodzhennia zasobiv predykatsii v prostomu rechenni* [Onomasiological coordination of predication means in a simple sentence]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*, № 661–662, pp. 101–111. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnusf\\_2013\\_661-662\\_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnusf_2013_661-662_17).
10. Medynska, N.M. (2018). *Semantyko-hramatychna dyferentsiatsiia oznakovykh sliv* [Semantic-grammatical differentiation of feature words]. *Doctor's thesis*. Kyiv. 451 p. [in Ukrainian].

## ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ

**Ліпич Вікторія Миколаївна,**

кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри української мови та славістики  
Бердянського державного педагогічного університету  
ORCID ID: 0000-0002-1892-1102  
Scopus-Author ID: 58180425000  
Researcher ID: D92882019

**Павлик Неля Віленівна,**

кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри української мови та славістики  
Бердянського державного педагогічного університету  
ORCID ID: 0000-0002-2957-6973  
Scopus-Author ID: 58180290600  
Researcher ID: HNI-6943-2023

Одним із провідних напрямів комунікативно-прагматичного аналізу різних типів дискурсу є дослідження особливостей його конструювання в певній соціокомунікативній ситуації, тобто ефективне використання мовних засобів для впливу на адресата залежно від його соціальної орієнтації. Газетно-публіцистичний дискурс вважається показовим щодо впливу на масову аудиторію і на розвиток мовної системи загалом. У пропонованому дослідженні на матеріалі сучасних україномовних газетних і журнальних статей, авторських телепрограм, соціальних мереж тощо здійснена спроба опису та систематизації складників комунікативно-прагматичного плану публіцистичних текстів.

Автори наукової роботи проаналізували й узагальнили сучасні концепції щодо тлумачення публіцистичного дискурсу, схарактеризували його основні ознаки; визначили дискурсивні властивості публіцистичного мовлення; виявили і класифікували комунікативно-прагматичні компоненти медійного тексту; систематизували і формалізували прийоми мовного впливу на реципієнта в межах публіцистичного дискурсу в нерозривному зв'язку з його функціями.

У дослідженні публіцистичний дискурс дефінують як різновид інституційного дискурсу, що є інформативно зорієнтованою формою комунікативної діяльності, яка втілюється через засоби масової інформації і спрямовується на широке коло реципієнтів. Комунікативно-прагматичний підхід до вивчення аналізованого типу дискурсу дав змогу дослідникам розглядати публіцистичний текст як витвір мисленнево-творчого процесу, що полягає в усвідомленому відборі дієвих комунікативних тактик та ефективних мовних засобів, спрямованих на досягнення глобальної стратегічної мети, а саме ідеологічне переконання потенційного читача.

Грунтовне дослідження різножанрових публіцистичних текстів із позицій комунікативно-прагматичного аналізу дискурсу дало авторкам можливість систематизувати й описати такі його компоненти: комунікативно-аналітичні, комунікативно-ситуаційні, комунікативно-мотиваційні, інтенціональні, мовно-компетенційні, фонові знання.

Подальшого розгляду потребує інструментарій лінгвістики переконання, який охоплює різностильові засоби і способи впливу на формування суспільної свідомості соціуму загалом.

**Ключові слова:** публіцистичний дискурс, лінгвопрагматика (лінгвістична прагматика), комунікативно-прагматичний аналіз дискурсу, публіцистичний текст.

### **Lipych Viktoriia, Pavlik Nelya. Pragmalinguistic parametr of publicistic discourse**

One of the leading areas of communicative and pragmatic analysis of different types of discourse is the study of the peculiarities of its construction in a certain socio-communicative situation, i.e. the effective use of language means to influence the addressee depending on their social orientation. Newspaper discourse is considered to be indicative of the impact on the mass audience and the development of the language system as a whole. In the proposed study, based on the material of modern Ukrainian-language newspaper and magazine articles, authors' TV programs, social networks, etc., an attempt is made to describe and systematize the components of the communicative and pragmatic plan of journalistic texts.

The authors of the research analyzed and summarised modern concepts of interpreting journalistic discourse, characterized its main features; identified the discursive properties of journalistic speech; identified and classified the communicative and pragmatic components of a media text; systematized and formalised the methods of linguistic influence on the recipient within the framework of journalistic discourse in an inseparable connection with its functions.

The study defines journalistic discourse as a type of institutional discourse, which is an information-oriented form of communication activity that is embodied through the media and is directed to a wide range of recipients. The communicative and pragmatic approach to the study of the analyzed type of discourse allowed the researchers to consider the journalistic text as a product of the thought and creative process, which consists in the conscious selection of effective communication tactics and effective linguistic means aimed at achieving a global strategic goal, namely, ideological persuasion of the potential reader.

*A thorough study of multigenre journalistic texts from the standpoint of communicative and pragmatic analysis of discourse allowed the authors to systematize and describe the following components of discourse: communicative and analytical, communicative and situational, communicative and motivational, intentional, linguistic competence, and background knowledge.*

*Further consideration is required for the tools of the linguistics of persuasion, which covers different means and ways of influencing the formation of public consciousness of society as a whole.*

**Key words:** *journalistic discourse, linguopragmatics (linguistic pragmatics), communicative and pragmatic analysis of discourse, publicistic text.*

**Вступ.** Безперервний розвиток інформаційного суспільства, технологій, бурхливі зміни в соціально-політичному й культурному житті народу зумовлюють посилення на сучасному етапі ролі засобів масової комунікації. Вони є не тільки своєрідними посередниками між представниками різних суспільно-політичних інституцій і масовим адресатом, але й агентами соціалізації суспільства, розповсюджувачами соціальних норм і стереотипів. Збройна агресія РФ і повномасштабна війна кардинально змінили життя українського народу і значною мірою вплинули на наш щоденний дискурс. Користувачі соціальних мереж, ЗМІ за допомогою різноманітних засобів, способів і прийомів намагаються донести інформацію до цільової аудиторії і тим самим вплинути на формування громадської думки. Тож на сьогодні газетно-публіцистичний дискурс вважаємо показовим щодо впливу на масову аудиторію і на розвиток мовної системи загалом, оскільки саме в ньому зароджуються всі основні тенденції розвитку мови, які завдяки швидкості й тиражованості ЗМІ легко засвоюються масовою аудиторією.

Публіцистичному дискурсу притаманні політико-ідеологічний акцент подання матеріалу, соціальна оцінність і авторська позиція, а також прагматична спрямованість на адресата, що виявляється у виборі експресивних засобів вираження, які забезпечують впливовий потенціал публіцистичного тексту. Як слушно зазначає О. Мосейчук, «суть функції впливу в межах публіцистичного дискурсу полягає у тому, що ЗМІ не просто інформують адресата, а «підказують» йому, як саме варто ставитися до предмета повідомлення, які висновки варто зробити та яких заходів ужити. Для цього, як правило, використовуються непрямі номінативні засоби та синтаксичні конструкції, які здатні опосередковано впливати на свідомість» [1, с. 173].

Одним з основних напрямів соціально-прагматичного аналізу публіцистичного дискурсу є дослідження особливостей його конструювання в певній соціокомунікативній ситуації, тобто ефективне використання мовних засобів для впливу на адресата залежно від його соціальної орієнтації. Саме публіцистичному дискурсу, у якому суб'єктові приписується найбільша соціальна функція (виражати інтереси соціуму), належить домінуюча роль у сучасному світі [1, с. 174].

**Метою** пропонованої статті є вивчення й систематизація прийомів впливу в сучасному газетно-публіцистичному дискурсі як процесі вербальної взаємодії суб'єктів комунікації, що реалізує авторську інтенцію переконання. Реалізація визначеної мети передбачала розв'язання *завдань* дослідження: 1) проаналізувати й узагальнити сучасні концепції щодо тлумачення публіцистичного дискурсу, схарактеризувати його

основні ознаки; 2) визначити дискурсивні властивості публіцистичного мовлення; 3) виявити і класифікувати комунікативно-прагматичні компоненти медійного тексту; 4) систематизувати і формалізувати прийоми мовного впливу на реципієнта в межах публіцистичного дискурсу в нерозривному зв'язку з його функціями.

Інтерес лінгвістів до публіцистичного дискурсу, газетної комунікації впродовж останніх років не вщухає, ці питання постійно перебувають у центрі досліджень багатьох лінгвістів, що свідчить про актуальність, своєчасність і необхідність наукових пошуків у цій царині. У різні періоди означені проблеми активно порушували Ф. Бацевич, І. Бехта, Я. Брухаль, А. Загнітко, Ж. Колоїз, Н. Кравченко, О. Мосейчук, М. Навальна, С. Потапенко, К. Разумна, К. Серажим, І. Стецула, О. Стишов, А. Худолій, О. Шатілова та багато інших.

У лінгвістичній літературі *публіцистичний дискурс* трактують як різновид інституційного дискурсу, що є інформативно зорієнтованою формою комунікативної діяльності, яка втілюється через засоби масової інформації і спрямовується на широке коло реципієнтів. Цей тип дискурсу охоплює тексти газетних і журнальних статей, інтерв'ю, авторські телепрограми, призначені для широкої глядацької аудиторії, тощо. Головне завдання публіцистичного дискурсу – привернути увагу до соціально-політичних проблем якомога ширшого кола громадян, спонукати їх до дії, викликати відповідну реакцію на інформацію чи просто висловити свою позицію щодо важливих суспільних явищ. Основу публіцистичного тексту становлять питання суспільного, соціального та громадського характеру. Він покликаний не лише інформувати, але й завдяки активному впливу на адресата розв'язувати нагальні проблеми суспільно-політичного життя, пропагувати певні ідеї, погляди, агітувати за їх втілення, формувати громадську думку тощо [2, с. 25].

Згідно з дослідженнями останніх років публіцистичний дискурс тлумачать як дистантну форму комунікації між представниками масмедіа та споживачами інформації, для якої характерне певне ідеологічне спрямування і яка може відповідати інтересам певних соціальних груп. Він формується під впливом свободи слова, політичної свободи, наявності реклами, зниження культури мовлення, персоніфікації автора, емоційності та ін. [3, с. 122].

Я. Брухаль визначає публіцистичний дискурс як комунікативне середовище систематичного поширення повідомлень серед численних розосереджених аудиторій з метою здійснення впливу на формування та зміну оцінок, думок, переконань і поведінки людей у вигляді передачі прагматично призначеної інформації [4, с. 27].

Публіцистичний дискурс може розглядатися також як ідеологічно структурована друкованими засобами масової інформації символічна система. Вона відповідає інтересам домінуючої соціальної групи, зумовлює процес сприйняття соціального контексту, і в рамках цієї системи відбувається репрезентація і коректування соціального контексту [1, с. 175].

**Матеріали та методи.** Для розв'язання визначених у пропонованій розвідці завдань використовувалися різні методи наукового дослідження, зокрема: *інтерпретаційно-аналітичний метод*, на основі якого вивчалися наукові джерела із застосуванням синтезу, аналізу та систематизації; *метод теоретичного аналізу*, який сприяв обґрунтуванню наукових положень і формулюванню узагальнених висновків; описовий метод, що дав змогу схарактеризувати комунікативно-прагматичні компоненти публіцистичного тексту.

Фактичним *матеріалом* дослідження стали численні тексти газетних і журнальних статей, журналістських розслідувань, соціальних мереж, інтерв'ю, авторських теле- і радіопрограм.

**Результати.** Дослідники наголошують, що прагматичні аспекти спілкування – це аспекти, пов'язані з впливом суб'єктів один на одного за допомогою мовних засобів (коду) [5, с. 105]. Тому комунікативно-прагматичний аспект публіцистичного дискурсу надзвичайно важливий, адже будь-який акт спілкування передбачає реалізацію в мовленні певного комунікативного завдання. Термін *прагматика* досить часто використовують у сучасній лінгвістичній літературі й розглядають як співвідношення лінгвальних та екстралінгвальних факторів у межах певного типу комунікативних ситуацій. Об'єктом прагматики вважають дискурсивну дію. Зокрема, К. Серажим убачає в прагматиці науку, «що вивчає відношення впливу комуніканта (того, хто виступає ініціатором процесу спілкування) на комуніката (того, на кого спрямоване це спілкування), адресанта на адресата» [6, с. 80]. Ф. Бацевич окреслює лінгвопрагматику в сучасному її вияві як міжпредметну галузь досліджень, що вивчає аспекти, пов'язані із суб'єктом мовлення (зокрема, наголошено на іллокутивних намірах, мовленнєвих тактиках, установках, прагматичних пресупозиціях та ін.), адресатом мовлення (інтерпретація мовних кодів, перлокуція, типи мовленнєвого реагування тощо), стосунками між учасниками спілкування, а також із ситуацією спілкування (дейксіс, вплив мовленнєвої ситуації на тематику спілкування тощо) [7].

Публіцистичний дискурс, розрахований на широкого адресата, має на меті формування в суспільній свідомості реципієнта певної концептуальної картини світу, зокрема політико-ідеологічної, соціальної, економічної, ціннісної тощо. Ця картина цілком збігається з уявленнями й оцінками автора тексту, котрий вибирає оптимальну стратегію, тональність і актуалізує найефективніші мовні ресурси, що забезпечують йому комунікативний зв'язок і вплив на уявного читача. Автор медіатексту є виразником не лише власного світобачення, а виступає переважно в кооперації з певною

соціогрупою. З іншого боку, у ролі адресата – об'єкта впливу – теж виступає суспільство, котре репрезентує певний тип суспільної свідомості. Дослідники вважають прикметною ознакою публіцистичного дискурсу його діалогічність, називаючи відносини автора і споживача інформації діалогічними як з позиції автора, так і з позиції читача [4, с. 24].

З-поміж чинників, які формують комунікативно-прагматичний план публіцистики, виокремимо ситуативну та соціальну їхню обумовленість з опертям на актуальні проблеми сьогодення, цілеспрямованість або мотиваційний фактор, що виступає ініціальним моментом у створенні текстового масиву, усвідомлену роботу над активізацією мисленнєво-творчої діяльності соціуму, спрямовану на очікуваний відгук аудиторії, взаємодію автора та реципієнта.

Таким чином, прагматичний аспект публіцистичного тексту безпосередньо пов'язаний з його соціальною функцією – інформаційно-ідеологічним впливом на масового споживача. Цьому типові дискурсу властива чітко виражена авторська позиція, ґрунтована на вибудованих механізмах і стратегіях мовленнєвого впливу. Результатом такого впливу є відповідна авторським настановам реакція масового адресата. Дослідники наголошують, що публіцистичний дискурс став середовищем систематичного поширення повідомлень серед численних розосереджених аудиторій із метою здійснення впливу на формування та зміну оцінок, думок, переконань і поведінки людей у вигляді передачі прагматично призначеної інформації [1, с. 175].

Крім цього, спостерігається посилення ролі засобів масової інформації в активній фіксації перетворень, що відбуваються в суспільно-політичній, соціально-економічній, культурній та інших сферах життя соціуму, у виробленні й утвердженні етичних норм поведінки членів суспільства, формуванні світоглядних позицій, пріоритетів у галузі державної мовної політики тощо.

Отже, цілями публіцистичного дискурсу вчені слушно вважають: 1) опис дійсності (пояснення, інтерпретацію), 2) регулювання (як-от примушування чи обмеження) діяльності адресатів, 3) вплив на свідомість адресатів (наприклад, навіювання), 4) оцінку дійсності, прогнозування стану справ тощо [4, с. 27].

Публіцистика належить до переконувального типу дискурсу, в основі якого лежить процес вербальної взаємодії суб'єктів комунікації і котрий реалізує авторську інтенцію впливу та переконання. ґрунтовне дослідження різножанрових публіцистичних текстів із позицій комунікативно-прагматичного аналізу дискурсу дає змогу виділити й описати такі його компоненти (табл. 1).

Безперечно, публіцистичний дискурс є дискурсом цілеспрямованого впливу, який організується через відбір тих мовних засобів, які б дали змогу отримати відповідну реакцію реципієнта, перлокутивний ефект, що може виявлятися, на думку Т. А. ван Дейка, в кількох напрямках – це зміна власних уявлень про навколишній світ (інформація), або здійснення у цьому світі потрібних нам змін (прохання чи наказ), або очікування

Комунікативно-прагматичні компоненти публіцистичного дискурсу	
Комунікативно-аналітичні	мають <i>іллокутивний</i> , <i>комунікативно-інформаційний</i> і <i>модальний</i> складники, що є актуальними для аналізу лінгвопрагматичної специфіки медіапростору
Комунікативно-ситуаційні	представлені комунікативною ситуацією, компонентами якої виступають <i>соціальні чинники</i> : час та умови мовленнєвого процесу, соціокультурологічні норми поведінки його учасників, їхній соціальний статус тощо, тобто весь комплекс суспільно-політичних і соціокультурних явищ, що супроводжують означений тип дискурсу; автор публіцистичного твору враховує політичні, національні, культурологічні, релігійні й інші характеристики масового реципієнта, норми і традиції мовленнєвої поведінки, систему суспільних цінностей та ідеалів, притаманних певному соціуму; до того ж сам автор уявляється репрезентантом певної соціальної групи, виразником її суспільних чи політичних (ідеологічних) поглядів
Комунікативно-мотиваційні	опираються на <i>комунікативне завдання</i> , структура якого охоплює мотив, що спонукає до здійснення мовленнєвого акту, мету комунікативної дії, систему мовних засобів; автор сам вибирає комунікативну стратегію та відповідні мовні засоби й маніпулятивні прийоми для досягнення головної мети публіцистичного дискурсу – інформативно-пропагандистський вплив на соціум
Інтенціональні	визначають прагматичну настанову висловлення; прагматична настанова (інтенція) визначається як соціальна діяльність автора публіцистичного тексту, спрямована на досягнення стратегічної мети – переконання аудиторії в правильності його ідей, поглядів тощо; з-поміж інтенційних текстотвірних домінант виокремимо <i>категорію оцінності</i> , а саме авторську та соціальну оцінку (як один із прийомів формування «певної аксіологічної моделі суспільства, що закріплює в масовій свідомості політичні, ідеологічні, морально-етичні та інші універсальні й етноспецифічні цінності» [8, с. 75]) та <i>ідеологему</i> як ключовий конструкт будь-якої ідеологічної системи й ідеологічну настанову, експліковану агітаційно-пропагандистськими засобами та закріплену в громадській думці [9]
Мовно-компетенційні	виявляються у вмінні будувати дискурс, оптимально й усвідомлено використовуючи мовні засоби для реалізації комунікативних намірів (авторських інтенцій), тобто для впливу на масового реципієнта; визначальною ознакою публіцистичного твору є тенденція до поєднання нейтральних одиниць, що відповідають логіко-предметному, аргументованому способу викладу, орієнтованому на широке сприйняття масовим реципієнтом, і емоційно-експресивних, оцінних та маніпулятивних засобів впливу на аудиторію
Фонові знання	– це соціальні, індивідуальні, колективні, наукові, донаукові, життєві, енциклопедичні тощо знання учасників комунікативного процесу – адресанта й адресата. Фонові знання проявляються у вмінні інтерпретувати представлені автором факти дійсності (якими він часто намагається маніпулювати), допомагають декодувати інформацію в потрібному йому контексті

якихось подій чи дій в майбутньому (обіцянка, попередження) [10].

Комунікативно-прагматичний підхід до вивчення аналізованого типу дискурсу уможливує розгляд **публіцистичного тексту** як *витвору мисленнєво-творчого процесу, що полягає в усвідомленому відборі дієвих комунікативних тактик та ефективних мовних засобів, спрямованих на досягнення глобальної стратегічної мети, а саме ідеологічне переконання потенційного читача.*

Одним із ключових мовленнєвих прийомів, що дають змогу авторові досягнути комунікативної мети, є маніпуляція як компонента впливу, підпорядкування адресата. Крім цього, складовими комунікативної стратегії журналіста є тональність (позитивна / нейтральна / негативно агресивна), аргументація, авторська оцінка, вираження його емоційного ставлення до поданої інформації, симпатій /антипатій, виправдання, підбурювання тощо. Традиційно фахівцями виділяється два способи викладу матеріалу в публіцистичному тексті: експліцитний, який полягає у відкритому, неприхованому впливі на свідомість реципієнта, та імпліцитний – прихований вплив на підсвідомість широкого читача, який вимагає декодування смислів.

Подальшого, більш детального розгляду потребує інструментарій лінгвістики переконання, який охоплює різностильові засоби і способи впливу на формування суспільної свідомості соціуму загалом.

**Висновки.** Отже, прагматичний аспект публіцистичного дискурсу полягає не лише в репрезентації реалій сьогодення, а й у залученні широкого кола громадян до проблем суспільного, соціального, політичного спрямування, ідеологічному впливі, спонуканні масового реципієнта до суспільно-політичної діяльності, стимулюванні політичної активності, прагненні викликати адекватну реакцію на інформацію, переконанні, пропаганді певних поглядів тощо. У процесі дослідження ми дійшли висновку, що публіцистичний текст належить до переконувального типу дискурсу, в основі якого лежить процес вербальної взаємодії суб'єктів комунікації і котрий реалізує авторську інтенцію впливу та переконання. Складниками комунікативно-прагматичного плану аналізованого дискурсу є такі: комунікативно-аналітичні, комунікативно-ситуаційні, комунікативно-мотиваційні, інтенціональні, мовно-компетенційні, фонові знання.

#### Література:

1. Мосейчук О. М. Публіцистичний дискурс як контекст реалізації комунікативного впливу на масового адресата. *Вісник Житомирського державного університету*. Філологічні науки. 2012. Вип. 65. С. 174–177. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU\\_2012\\_65\\_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2012_65_36) (дата звернення: 24.04.2023).

2. Павлик Н. Комунікативно-прагматичні параметри публіцистичного листа як компонента газетного дискурсу. *Філологія й лінгводидактика в науковому дискурсі XXI століття* : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (до 35-ї річниці заснування кафедри філологічних дисциплін), 24 лютого 2016 р., м. Старобільськ / ДЗ «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2016. С. 23–30.
3. Разумна К. А. Англійськомовний публіцистичний дискурс у дзеркалі сучасних лінгвістичних розвідок. *Науковий вісник ДЦІІУ імені І. Франка Серія «Філологічні науки». Мовознавство*. 2018. № 10. С. 121–125. URL: [http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/10049/1/NVDDPUIF\\_2018\\_121-125.pdf](http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/10049/1/NVDDPUIF_2018_121-125.pdf) (дата звернення: 11.02.2024).
4. Брухаль Я. Б. Комунікативний підхід до вивчення публіцистичного дискурсу. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія: Філологічні науки*. 2014. Книга 2. С. 23–28. URL: [https://dereksiz.org/pars\\_docs/refs/452/451489/451489.pdf](https://dereksiz.org/pars_docs/refs/452/451489/451489.pdf) (дата звернення: 10.02.2024).
5. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
6. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалі сучасної газетної публіцистики). Київ : Націон. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. 392 с.
7. Бацевич Ф. С. Лінгвістична прагматика. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-55505> (дата звернення: 09.02.2024).
8. Шатілова О. Оцінність як категорія текстів в українських засобах масової комунікації. *Studia Philologica*, 2017, (1). URL: <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/204> (дата звернення: 10.02.2024).
9. Идеологема. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: <https://vue.gov.ua/> (дата звернення: 09.02.2024).
10. Dijk van T. A. *Studies in the Pragmatics of Discourse*. The Hague : Mouton Publishers, 1981. 331 p.

#### References:

1. Moseichuk, O.M. (2012). Publitsystychnyi dyskurs yak kontekst realizatsii komunikatyvnoho vplyvu na masovoho adresata [Journalistic discourse as a context for implementing communicative influence on a mass addressee]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Filolohichni nauky*. Issue 65. P. 174–177. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU\\_2012\\_65\\_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2012_65_36) (accessed 24 kvitnia 2023) [in Ukrainian].
2. Pavlyk, N. (2016). Komunikatyvno-prahmatychni parametry publitsystychnoho lysta yak komponenta hazetnoho dyskursu [Communicative and pragmatic parameters of a journalistic letter as a component of newspaper discourse]. *Filolohiia y lnhvodydaktyka v naukovomu dyskursi XXI stolittia: materialy Vseukr. nauk.-prakt. internet-konf. (do 35-yi richnytsi zasnuvannia kafedry filolohichnykh dystsyplin)*, 24 liutoho 2016 r., m. Starobilsk / DZ Luhan. nats. un-t imeni Tarasa Shevchenka. Starobilsk. P. 23–30 [in Ukrainian].
3. Razumna, K.A. (2018). Anhliiskomovnyi publitsystychnyi dyskurs u dzerkali suchasnykh lnhvistychnykh rozvidok [English journalistic discourse in the mirror of modern linguistic research]. *Naukovyi visnyk DTsIIU imeni I. Franka Seriya "Filolohichni nauky"*. *Movoznavstvo*. № 10. P. 121–125. URL: [http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/10049/1/NVDDPUIF\\_2018\\_121-125.pdf](http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/10049/1/NVDDPUIF_2018_121-125.pdf) (accessed 11.02.2024) [in Ukrainian].
4. Brukhal, Ya.B. (2014). Komunikatyvnyi pidkhid do vyvchennia publitsystychnoho dyskursu [Communicative approach to the study of journalistic discourse]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Seriya: Filolohichni nauky*. Book 2. P. 23–28. URL: [https://dereksiz.org/pars\\_docs/refs/452/451489/451489.pdf](https://dereksiz.org/pars_docs/refs/452/451489/451489.pdf) (accessed 10.02.2024) [in Ukrainian].
5. Batsevych, F.S. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi lnhvistyky: pidruchnyk* [Fundamentals of communicative linguistics: a textbook]. Kyiv: Vydavnychi tsestr "Akademiia". 344 p. [in Ukrainian].
6. Serazhym, K.S. (2002). Dyskurs yak sotsiolinhvalne yavyshe: metodolohiia, arkhitektonika, variatyvnist (na materialy suchasnoi hazetnoi publitsystyky) [Discourse as a sociolinguistic phenomenon: methodology, architecture, variability (on the material of modern newspaper journalism)]. Kyiv: Natsion. un-t im. Tarasa Shevchenka. 392 p. [in Ukrainian].
7. Batsevych, F.S. (2016). Lnhvistychna prahmatyka [Linguistic pragmatics] *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* / redkol.: I.M. Dziuba, A.I. Zhukovskyi, M.H. Zhelezniak [ta in.]; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. URL: <https://esu.com.ua/article-55505> (accessed 09.02.2024) [in Ukrainian].
8. Shatilova, O. (2017). Otsinnist yak katehoriia tekstiv v ukrainskykh zasobakh masovoi komunikatsii [Value as a category of texts in Ukrainian mass communication media]. *Studia Philologica*, (1). URL: <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/204> (accessed 10.02.2024) [in Ukrainian].
9. Ideolohema [Ideologeme] (2016). *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* / redkol.: I.M. Dziuba, A.I. Zhukovskyi, M.H. Zhelezniak [ta in.]; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. URL: <https://vue.gov.ua/> (accessed 09.02.2024) [in Ukrainian].
10. Dijk van T.A. (1981). *Studies in the Pragmatics of Discourse*. The Hague: Mouton Publishers. 331 p. [in English].

## ЛЕКСЕМИ «TOURIST / ТУРИСТ» В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ

Мизин Тетяна Олексіївна,

кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів  
Київського національного університету імені Тараса Шевченка  
ORCID ID: 0000-0003-2627-5670

У статті розглядається відображення лексем «tourist / турист» в англійській та українській мовних картинах світу. Під картиною світу розуміється спосіб концептуалізації світу, бачення позамовного світу певними етносами й закріплення його вербальними засобами певних мов. Дослідження проводиться на матеріалі туристичних термінів, які виконують комунікативну функцію в професійному середовищі й обслуговують людей, які користуються послугами цієї сфери. Етимологічний аналіз досліджуваних лексем засвідчив їхнє походження зі старофранцузької мови. Зазначається, що в англійській мові запозичення з'явилося набагато раніше, ніж в українській мові. Порівняльний аналіз показує, що англійська одиниця «tourism» є полісемантичною; словники української мови фіксують однозначність лексеми «турист». Обидва слова є складовими словосполучень. Виокремлено сім структурних моделей словосполучень в англійській мові, найчастотнішою серед яких є структура N + N. Серед багатоконпонентних структур переважає модель N + N + N. Оскільки лексема «турист» не вживається в функції означення в українській мові, словосполучень із досліджуваним словом набагато менше. Зафіксовано єдину структурну модель: прикметник + іменник. Акцентується увага на тому, що в українській мові широким є використання похідних від лексеми «турист». В обох мовах зафіксовано складні слова – афіксальні деривати. Зміст лексем «tourist / турист» доповнено синонімами. Підкреслюється, що переважає більшість синонімів англійської мови є ідеографічними. Для української мови характерним є більш широке використання стилістичних синонімів. В обох мовах помітний пласт лексики становлять професійні жаргонізми. З'ясовано, що деякі лексичні одиниці були запозичені з англійської мови в українську, що свідчить про інтенсивність культурно-історичних контактів народів. Виявлено, що лексеми «tourist / турист» мають як спільні для обох мов характеристики, так і марковану специфіку відображення в англійській та українській лінгвокультурах.

**Ключові слова:** картина світу, туристичний термін, етимологічний аналіз, значення, структурна модель, синонім.

### **Myzyn Tetiana. Lexemes “tourist / mypucm” in English and Ukrainian national language pictures of the world**

The article describes the representation of the lexemes “tourist / mypucm” in English and Ukrainian language pictures of the world. By the term “picture of the world” we mean the way of conceptualization of the world, understanding of the extra-linguistic world by certain ethnic groups and its fixation by verbal means of certain languages. The research is carried out on the material of tourist sphere terms, which perform a communicative function in the professional community, and at the same time they are used by the people who use the services of this sphere. The etymological analysis testified to the Old French origin of the lexemes “tourist / mypucm”. It is found out that the researched word appeared in the English language much earlier than in the Ukrainian language. It is ascertained that the English lexeme “tourist” is polysemantic while Ukrainian dictionaries fix the term «mypucm» as a monosemic word. Both words can form word combinations. Seven structural models of word combinations are singled out in the English language; the most frequent of which is the structure N + N. Among multicomponent structures the prevailing is the model N + N + N. As the lexeme «mypucm» is not used in the function of an attribute in the Ukrainian language there are fewer word combinations with the mentioned word. Only one structure Adj + N is registered. The attention is drawn to the fact that in the Ukrainian language derivatives of the lexeme «mypucm» are widely used. In both languages there are compound words – affixal derivatives. Synonyms of the lexemes “tourist / mypucm” are singled out in the research. It is stressed that the majority of English synonyms are ideographic; stylistic synonyms are more characteristic of the Ukrainian language. In both languages there are cases of the professional jargon. It is found out that some Ukrainian terms of the tourist sphere were borrowed from the English language which proves the fact of intense cultural and historical contacts between the people. It is stressed that the lexemes “tourist / mypucm” have both common characteristics and a specific representation in English and Ukrainian linguistic cultures.

**Key words:** picture of the world, term of the tourism sphere, etymological analysis, meaning, structural model, synonym.

**Вступ.** У фокусі сучасної лінгвістики є зіставне вивчення мов, виявлення спільних рис і специфічних національних особливостей різних мовних картин світу. Вивчення національно-культурної специфіки лексичних одиниць дає змогу встановити взаємозв'язок мови й культури, дослідити мовні картини світу в їхньому тісному зв'язку з концептуальними, визначити національно-культурну специфіку мовних одиниць.

**Актуальність** цього дослідження визначається потребою вивчення мови в її взаємозв'язку з ментальністю народу, з національно-маркованим сприйняттям світу.

Наша стаття має на меті з'ясування своєрідності англійської та української мовних картин світу крізь призму мовних особливостей відображення лексем *tourist / турист*. Зазначена мета передбачає виконання таких завдань: визначити етимологічні та семантичні особливості досліджуваних одиниць; проаналізувати їхню морфологічну структуру та стилістичні характеристики.

**Об'єктом** дослідження виступають лексичні одиниці *tourist / турист*.

**Предмет** – зіставний аспект етимологічних, семантичних, структурних характеристик лексем *tourist / турист*.

**Матеріали та методи.** Матеріалом дослідження слугують лексикографічні видання [1–11]. Розгляд фактичного матеріалу дослідження передбачає застосування таких методів: метод індуктивного аналізу й синтезу (для узагальнення теоретичних положень); описовий метод (для виявлення характерологічних ознак досліджуваних лексем); метод аналізу словникових дефініцій (для характеристики етимологічних, семантичних і структурних характеристик); метод кількісного аналізу (для підрахунку мовних одиниць).

**Результати.** Термін *мовна картина світу* досить міцно ввійшов у сучасний науковий словник. Про це свідчать публікації мовознавців В. фон Гумбольдта, Л. Вайсгербера, Й. Тріра, Б. Уорфа, А. Вежбицької. У вітчизняній науці це питання знаходить своє висвітлення в працях І. О. Голубовської, М. М. Полужина, А. М. Приходька, Ю. Л. Мосенкіса та інших учених.

У сучасній лінгвістиці ХХ–ХХІ століть з'явилася ціла низка визначень цього поняття. Так, І. О. Голубовська під національно-мовною картиною світу розуміє виражене засобами певної мови світовідчуття і світорозуміння етносу, вербалізовану інтерпретацію мовним соціумом навколишнього світу і самого себе в цьому світі [12, с. 6].

А. М. Приходько визначає мовну картину світу як абстрактний феномен, що існує в лінгвокультурній свідомості у вигляді відрефлектованого індивідуального й колективного досвіду, який втілюється в одиницях номінації, а також у специфіці їх функціонування [13, с. 12].

Для Л. О. Малгамової мовна картина світу – це відбите в мові й виражене за допомогою мови упорядковане уявлення про пристрій навколишньої реальності [14, с. 27].

У нашому дослідженні під мовною картиною світу ми будемо розуміти спосіб концептуалізації світу, бачення позамовного світу певними етносами й закріплення його вербальними засобами певних мов.

Використовуючи поняття мовної картини світу, лінгвісти найчастіше мають на увазі лексичний рівень із притаманним йому процесом номінації, адже лексика є важливим джерелом інформації про мовну картину світу.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених дослідженню мовної картини світу, недостатньо дослідженим, на наш погляд, залишається вектор аналізу термінологічної лексики і її репрезентації в національних мовних картинах світу.

Особливістю термінології сфери туризму є велика кількість загальноживаних слів, що свідчить про тісні зв'язки термінології із загальноживаною мовою і те, що вона обслуговує не тільки фахівців в індустрії туризму, а й людей, які користуються її послугами.

Найпоширенішим терміном у галузі туризму є лексема на позначення людини, що мандрує, а саме *турист*.

Сучасний термін *tourist / турист* пройшов тривалу еволюцію, яка до теперішнього часу ще не закінчена. Етимологічний аналіз показує, що слово *tourist* вперше було зафіксовано в 1772 році зі значенням: *one who*

*makes a journey for pleasure, stopping here and there*. Лексема є похідною від слова *tour*, яке виникло в 1300 році й мало значення *a turn, a shift on duty*. Слово *tour* є запозиченням лексем *tor, tourn; tourn* зі старофранцузької мови, які мали значення *a turn, trick, round circuit, circumference, from torner, tourner – to turn*. Значення *a continued ramble or excursion* датується 1640-ми роками [3].

Словник [2] вперше зафіксував слово *tourist* у 1775 році.

В Етимологічному словнику української мови вказано, що слово *турист* також є запозиченням із французької мови: фр. *tourisme* виводиться від англ. *tourism*, похідного від *tour* «здійснювати подорож, гастрольну поїздку, екскурсію», пов'язаного з *tour* «подорож, поїздка», джерелом якого є фр. *tour* «прогулянка, подорож» [8, с. 680].

Попри те що люди мандрували з давніх часів, в українській мові слово *турист* з'явилося набагато пізніше, у ХІХ столітті. Замість нього використовувалася інші лексичні одиниці, запозичені з грецької та латинської мов: *номади, пілігрими, прочани, путники, богомольці, голіарди, ваганти, варивари, тогочани, голіарди, вандрівці, вандрівники, вандровкаші, мандрюхи, мандрівці, мандрівники, фланери* [15, с. 79].

Слід звернути увагу, що наразі існують різноманітні визначення цього терміна. Так, Енциклопедичний словник-довідник з туризму подає дефініцію слова *турист* як особи, яка здійснює подорож по рідній країні або в іншу країну з різною, не забороненою законом країни перебування, метою на термін від 24 годин до шести місяців, без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності. Туристами є особи, що здійснюють поїздки з метою службових відряджень, відвідування з'їздів, конгресів, симпозіумів, відпочинку, лікування, розваг, навчання, із сімейних і релігійних причин. Це визначення запропоноване на конференції ООН у 1954 році й підтвержене Римською конференцією ООН з туризму й екскурсій у 1963 році [7].

Автори Англо-українського словника термінів сфери туризму підкреслюють, що *the definition of a tourist involves two elements: travel of a certain distance from home and a length of stay* [9, с. 271].

Лексикографи акцентують увагу на тому, що лексеми *tourist / турист* є полісемантичними. Так, англійське слово *tourist* подається лексикографічними джерелами у вигляді таких значень: 1. *A person who is travelling or visiting a place for pleasure*. 2. *British English: a member of sports team that is playing a series of official games in a foreign country* [1].

В українській мові зафіксовано одне значення: *турист* – той, хто займається туризмом [6, с. 62].

У досліджуваних нами мовах лексеми *tourist / турист* є елементами словосполучень. Слід зауважити, що терміни-словосполучення займають помітне місце в словниковому складі англійської мови. Так, у словниках англійської мови знаходимо такі словосполучення зі словом *tourist*: *tourist information, tourist board, tourist class, tourist spot, tourist industry, tourist resort, foreign*



*tourist, medical tourist, tourist attraction, group / party of tourists* [1]; *tourist card, tourist centre, tourist destination, tourist industry, tourist trap, tourist court trap, tourist season* [2].

В Англо-українському словнику термінів сфери туризму зафіксовано 75 словосполучень: *tourist amenities, tourist and excursion itinerary, tourist camp, tourist consumption, tourist destination, tourist exchange, tourist hotspot, tourist itinerary, tourist status, tourist visa, tourist voucher* та ін. [9]. Оскільки особливість англійської мови полягає в широкому використанні іменників у граматичній функції означення, структура  $N + N$  є превалюючою. Вона становить 68,4%.

Залежно від структури й характеру відносин між лексемами словосполучень розрізняють двокомпонентні та багатоконпонентні терміни, які визнані оптимальними актуальними домінантами в сучасній науці.

Аналіз нашого лексикографічного матеріалу показує, що серед багатоконпонентних словосполучень з англійською лексемою *tourist* є словосполучення, які складаються з трьох чи чотирьох елементів. Шляхом суцільної вибірки ми виокремили шість таких структурних моделей:

1)  $N + N + N$  (21,6%) (*tourist equipment rental, tourist guide permit, tourist hike arrangements, tourist information office, tourist service contract, tourist skills contest*);

2)  $N's + N + N$  (2,1%) (*tourist's call goods, tourist's wealth*);

3)  $Ns' + N$  (3,2%) (*tourists' involvement, tourists' instruction, tourists' sojourn*);

4)  $N + and + N + N$  (2,5%) (*tourist and excursion itinerary, tourist equipment and outfit*);

5)  $N + and + Adj + N$  (1,1%) (*tourist and recreational object*);

6)  $N + Ving + N$  (1,1%) (*tourist servicing techniques*).

Без сумніву, найактивнішою і найпродуктивнішою моделлю утворення словосполучень із лексемою *tourist* є  $N + N$ , у якій одна іменникова основа модифікується іншою і за якою утворюється абсолютна більшість таких словосполучень. Серед багатоконпонентних структур превалюючою є модель  $N + N + N$ .

Слід зазначити, що загальні словники української мови не відображають сполучуваність лексеми *турист*. Проте приклади таких структур знаходимо в наукових розвідках українських мовознавців: *індивідуальний турист, груповий турист, вітчизняний турист, внутрішній турист, міжнародний (іноземний) турист, транзитний турист, пішохідний турист, бізнес-турист, тенденційний турист, сімейний турист* [16, с. 185]. Вважаємо, що в українській мові словосполучень із досліджуваним словом набагато менше, оскільки лексема *турист* не вживається в функції означення.

В українській мові широким є використання похідних від лексеми *турист*: *туристський* і *туристичний*. Наприклад, *туристська путівка, туристична індустрія, туристичний продукт* [6, с. 62]. У двомовному Англо-українському словнику термінів сфери туризму знаходимо такі англо-українські відповідники: *туристська база, туристські витрати, туристський досвід,*

*туристський рух, туристичний напрямок, туристичні властивості, туристичне бюро, туристичний маршрут* та ін. [9].

Як показують приклади, для українських словосполучень із похідними *туристський*, *туристичний* характерною є модель: прикметник + іменник.

В українській мові лексема *турист*, крім лексем *туристський* і *туристичний*, має й інші похідні: *туристка, туристично-оздоровчий* [6].

Слід зазначити, що морфологічна деривація не є характерною ознакою лексем *tourist / турист*. Вона представлена чотирма одиницями в українській мові та трьома одиницями в англійській: *tourism, touristic* [2], *touristy* [9]. Крім названих вище дериватів, в англійській мові зафіксовані складні слова – афіксальні деривати: *tourist-generation area, tourist-oriented* [9].

Зміст лексем *tourist* і *турист* доповнюють синоніми. У лексикографічних джерелах англійської мови загалом виділяються 92 синоніми, які розширюють структурний компонент додатковими понятійними ознаками.

Наше дослідження засвідчує, що найчастіше в словниках реструються синоніми: *sightseer, excursionist, tripper, traveler, voyager, journeyer, globetrotter, holiday maker*.

Дослідження синонімів виявило існування ідеографічних і стилістичних синонімів. Ідеографічні синоніми відрізняються відтінками значень, вказують на різний ступінь виявлення ознаки. Відношення між цими синонімами є системними. Як показує аналіз, серед синонімів англійської лексеми *tourist* переважають саме ідеографічні синоніми.

Однак ми виявили і декілька стилістичних синонімів, які мають експресивно-емоційні конотації: *gypsy, nomad, rubberneck, rubbernecker* [4]. Останні дві лексеми, імовірно, є варіантами одного слова. Вони входять до розмовного прошарку англійської мови.

Територіальні синоніми представлені такими лексичними одиницями: *tripper, holiday-maker*, які вживаються переважно в британському варіанті англійської мови, і *vacationer*, лексична одиниця, яка вживається в американському варіанті англійської мови.

Словосполучення *tourist trap* [2] і скорочення *PAX* (short for passenger) [5] належать до жаргонізмів.

За нашими спостереженнями, синоніми, які належать до питомої англійської лексики, становлять 23,8%. Запозичення представлені 76,2%. При цьому переважна більшість досліджуваних лексичних одиниць була прямо або через французьку мову-посередник запозичена з латинської мови.

Словники української мови фіксують меншу кількість синонімів: *екскурсант, мандрівець, мандрівник, подорожанин відвідувач, мандрика, мандрівник, оглядач, подорожник, подорожній, екскурсант, вояжер, обходисвіт, подорожанин, подорожець* [10; 11].

У науковому дослідженні Л. В. Півньової виділяються професійні жаргонізми, які були помічені в усному мовленні менеджерів туристичних фірм: *ходаки* (особи, які ходять по турагенціях і шукають найдешевшу ціну туру); *старики* (туристи з досвідом);

дальняки (туристи, які вибирають тури в найвіддаленіші кінці світу); *спорожнілі гнізда* (економічно активні туристи (45–55 років), які відпочивають із сім'єю і друзями); *зелені* (туристи-новачки); *алігатори* (дуже забезпечені туристи); *бігуни* (туристи, які використали турпоїздку для нелегальної еміграції); *пацієнти* – неадекватні туристи, які самі не розуміють чого бажають); *фантики* (від англ. infant) – діти туристів віком до 2 років) та інші [15, с. 142].

Запозичення з англійської мови поповнили синонімічні ряди синонімів лексеми *турист* в українській мові: *бекпекер* (англ. backpack – «рюкзак»), *глобтротер* (англ. globe – «куля»), *trot* – «бігти») та інші.

Ми вважаємо запозичення одним із факторів розвитку мови, які збагачують словниковий запас і є продуктом довготривалого історичного розвитку мов. Вони свідчать про інтенсивність культурно-історичних контактів народів.

**Висновки.** Таким чином, у проведеному дослідженні визначено етимологічні характеристики, семантичні особливості, структурні моделі сполучуваності

лексем *tourist* / *турист*. Етимологічний аналіз досліджуваних лексем засвідчив їхнє запозичення з французької мови. Англійське слово *tourist* є полісемантичним; українська лексема має одне значення. Обидві лексеми є елементами словосполучень. В англійській мові виокремлено шість структурних моделей, в українській мові – одна. Морфологічна деривація не є характерною ознакою лексем *tourist* / *турист*. Обидві одиниці мають синоніми. В англійській мові їхня кількість є більшою. В обох мовах превалюють ідеографічні синоніми. Аналіз процесів мовного втілення лексем *tourist* / *турист* в англійській та українській національно-мовних картинах світу дав змогу виявити як спільні, так і національні особливості, пов'язані з культурою та менталітетом народів. Наше дослідження свідчить, що вивчення національно-культурної специфіки мовних одиниць є методом пізнання специфіки мови, розуміння самотності народу.

**Перспективи** подальшого дослідження вбачаємо у вивченні функціональних характеристик лексем *tourist* / *турист*.

### Література:

1. Cambridge Advanced Learners Dictionary and Thesaurus. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/tourist> (access date: 12.01.2024).
2. Merriam-Webster Learner's Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary//tourist> (access date: 12.01.2024).
3. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/search?q=tourist> (access date: 14.01.2024).
4. Power thesaurus. URL: <https://www.powerthesaurus.org/tourist/synonyms> (access date: 25.01.2024).
5. Travel Industry jargon Explained. URL: <https://www.flightcentre.ca/window-seat/travel-industry-jargon-explained> (access date: 02.02.2024).
6. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
7. Енциклопедичний словник-довідник з туризму. URL: <https://leksika.com.ua/15450702/turizm/turist> (access date: 13.01.2024).
8. Коломієць В. Т. (гол. ред.) Етимологічний словник української мови. Київ : Наукова думка, 2006. Т. 5. 705 с.
9. Мальська М. П., Микитенко Н. О., Котловський А. М. Англо-український словник термінів сфери туризму. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 448 с.
10. Словник синонімів онлайн. URL: <https://synonimy.info> (дата звернення: 21.01.2024).
11. Словник синонімів української мови. URL: <https://synonim.org.ua/turyst-synonimy> (дата звернення: 13.02.2024).
12. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ : Логос, 2004. 284 с.
13. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
14. Малгамова Л. О. Асоціативний експеримент як емпіричний метод дослідження лінгвокогнітивних концептів. *Слобожанський науковий вісник. Серія Філологія*. 2023. Випуск 2. С. 26–29.
15. Півньова Л. В. Лексика туризму в українській мові: формування та функціонування: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2017. 258 с.
16. Півньова Л. В. Структурна організація термінополя туризму в українській мові. *Термінологічний вісник*. 2019. Випуск 5. С. 182–187.

### References:

1. Cambridge Advanced Learners Dictionary and Thesaurus. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/tourist>.2024.12.1 [in English].
2. Merriam-Webster Learner's Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary//tourist>. 2024.12.1 [in English].
3. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/search?q=tourist>. 2024.14.1 [in English].
4. Power thesaurus. URL: <https://www.powerthesaurus.org/tourist/synonyms>.2024.25.1 [in English].
5. Travel Industry Jargon Explained. URL: <https://www.flightcentre.ca/window-seat/travel-industry-jargon-explained>.2024.02.2 [in English].
6. Busel, V.T. (2005). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the Modern Ukrainian language]. Kyiv, Irpin: Perun, 1728 p. [in Ukrainian].

7. Entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk z turyzmu [Encyclopedic dictionary in tourism]. URL: <https://leksika.com.ua/15450702/turizm/turist.2024.13.1> [in Ukrainian].
8. Kolomiets, V.T., Tkachenko, O.V. (2006). Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy [Etymological dictionary of the Ukrainian language]. Vol. 5. Kyiv: Naukova Dumka, 705 p. [in Ukrainian].
9. Malska, M.P., Mykytenko, N.O., Kotlovskyi, A.M. (2015). Anhlo-ukrainskyi slovnyk terminiv sfery turyzmu [English-Ukrainian dictionary of the tourism sphere terms]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 448 p. [in Ukrainian].
10. Slovnyk synonimiv onlain [Online dictionary of synonyms]. <https://synonimy.info/2024.21.1> [in Ukrainian].
11. Slovnyk synonimiv ukrainskoi movy [Dictionary of synonyms of the Ukrainian language]. <https://synonim.org.ua/turyst-synonimy.2024.13.2> [in Ukrainian].
12. Holubovska, I.O. (2004). Etnichni osoblyvosti movnykh kartyn svitu [Ethnic characteristics of language pictures of the world]. Kyiv: Lohos, 284 p. [in Ukrainian].
13. Prykhodko, A.M. (2008). Kontsepty i kontseptosystemy v kohnityvno-dyskursyvni paradyhmi linhvistyky [Concepts and concept systems in the cognitive and discourse paradigm of linguistics]. Zaporizhzhia: Premier, 332 p. [in Ukrainian].
14. Malhamova, L.O. (2023). Asotsiatyvnyi eksperyment yak empirychnyi metod doslidzhennia linhvokohnityvnykh kontseptiv [Associative experiment as an empirical method of linguocognitive concepts research]. *Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Seriia Filolohiia*. Issue 2, pp. 26–29 [in Ukrainian].
15. Pivnova, L.V. (2017). Leksyka turyzmu v ukrainskii movi: formuvannia ta funktsionuvannia [Tourism vocabulary in the Ukrainian language: development and functioning]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 258 p. [in Ukrainian].
16. Pivnova, L.V. (2019). Strukturna orhanizatsiia terminopolia turyzmu v ukrainskii movi [Structure of terminological field of tourism in Ukrainian]. *Terminolohichnyi visnyk*. Issue 5, pp. 182–187 [in Ukrainian].

## ФУНКЦІОНУВАННЯ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ У ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ АНАТОЛІЯ ГРИЗУНА

**Рудь Ольга Миколаївна,**  
кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри української мови і літератури  
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка  
ORCID ID: 0000-0002-5985-2422

*Статтю присвячено вивченню особливостей функціонування складних іменників у поетичному словнику Анатолія Гризуна. Поставлено за мету здійснити структурно-семантичний і функціональний аналіз складних іменників поетичного мовлення письменника.*

*Зазначено, що в поетичному словнику митця широко вживаються композитні іменники різних структурно-морфологічних типів, утворених такими моделями: «прикметник + іменник» (Adj + N), «іменник + дієслово» (N + V), «іменник + іменник» (N + N), «числівник + іменник» (Num + N), «займенник + іменник» (P + N), «прислівник + дієслово» (Vep + V), «дієслово + іменник» (V + N), «іменник + прикметник» (N + Adj), «числівник + дієслово» (Num + V). Кількісний аналіз різних частин мови як безпосередніх компонентів іменників-композитів засвідчив, що іменникові основи є досить частотним складовим елементом композитних утворень. Прикметникові основи переважно виступають першим компонентом іменників-композитів, віддієслівні основи – другим. Визначено семантичні групи складних іменників, які належать до продуктивних структурно-морфологічних типів.*

*Встановлено, що характерними для індивідуального стилю поета є такі види юстапозитних конструкцій: сполуки з пре- і постпозитивним прикладковим компонентом і словоскладання компонентів із різним граматичним родом. Спостережено поодинокі випадки вживання юстапозитних іменників, побудованих як парні зближення сумарної семантики. Виявлено, що в поетичному лексиконі Анатолія Гризуна вживаються різноманітні за семантикою юстапозитні іменники, зокрема номінації рослин, явищ природи, небесних світил, абстрактних понять, емоцій, почуттів тощо.*

*З'ясовано, що індивідуально-авторські складні найменування, які утворені за аналогією, за певними зразками, виходять за рамки загальнономовних норм і стають втіленням унікального стилю поета та його мовної індивідуальності.*

*У висновках наголошено, що складні іменники в поетичному мовленні Анатолія Гризуна є ефективним стилістичним засобом, який дає змогу лаконічно, стисло висловити думки й переживання автора, сприяє мовній економії та виступає визначальною ознакою мовотворчості поета.*

**Ключові слова:** складні іменники, композити, юстапозити, структурні типи, семантичні групи, індивідуально-авторські новотвори, поетичне мовлення, Анатолій Гризун.

### **Rud Olha. Functioning of complex nouns in poetic texts of Anatoliy Hryzun**

*The article is devoted to the study of peculiarities of functioning of complex nouns in poetic dictionary of Anatoliy Hryzun. The goal is to carry out a structural-semantic and functional analysis of complex nouns in writer's poetic speech.*

*It is noted that composite nouns of various structural and morphological types formed by the following models are widely used in poetic dictionary of the artist: "adjective + noun" (Adj + N), "noun + verb" (N + V), "noun + noun" (N + N), "numeral + noun" (Num + N), "pronoun + noun" (P + N), "adverb + verb" (Adv + V), "verb + noun" (V + N), "noun + adjective" (N + Adj), "numeral + verb" (Num + V).*

*Quantitative analysis of different parts of speech as direct components of composite nouns proved that noun stems are the fairly frequent component of composite formations.*

*Adjective stems are mostly the first component of composite nouns, verb stems – are the second. Semantic groups of complex nouns, which belong to productive structural and morphological types, are defined.*

*It was established that the following types of juxtaposed constructions are characteristic of poet's individual style: compounds with a pre- and postpositive applied component and word formation of components with different grammatical genders. Isolated cases of juxtaposed nouns use, constructed as paired approximations of aggregate semantics, were observed. It was found that Anatoliy Hryzun's poetic lexicon used juxtaposed nouns of various semantics, in particular nominations of plants, natural phenomena, heavenly bodies, abstract concepts, emotions, feelings, etc.*

*It was found that individual authorial complex names, which are formed by analogy, according to certain patterns, go beyond the general language norms and become the embodiment of poet's unique style and his linguistic individuality.*

*The conclusions emphasize that complex nouns in poetic speech of Anatoliy Hryzun are effective stylistic tools that allow to concisely and succinctly express author's thoughts and experiences, contributes to language economy and are defining features of poet's language creation.*

**Key words:** complex nouns, composites, juxtaposes, structural types, semantic groups, individual author's innovations, poetic speech, Anatoliy Hryzun.

**Вступ.** Складні слова завжди викликали науковий інтерес у мовознавців не лише структурною організацією, а й своєю образністю, семантичною місткістю, високою інформативністю, здатністю «економно та сконденсовано виразити складне явище в одному понятті» [1, с. 88]. У поетичному мовленні вони слу-

гують для детального опису різноманітних об'єктів та явищ навколишнього світу, розширюють лексичний і стилістичний спектр поезії, виокремлюють її образні та лексичні засоби виразності.

Вивченню складних слів у мові художньої літератури присвячені праці таких науковців, як А. Дем'янюк, М. Доленко, Н. Журавльова, Є. Карпіловська, Р. Коца, Т. Крупеньова, Н. Лісняк, В. Максимчук, І. Мислива-Бунько, З. Митяй, О. Мізіна, Л. Павленко, М. Піх, Н. Сологуб, Т. Юрченко та інші. Їхні дослідження підтверджують, що складні слова розкривають художній потенціал поетичної мови, формують унікальний ідіостиль письменника, створюють нові словесні образи в тексті. Вони є одним із сконденсованих засобів художньої виразності, емоційної насиченості, виразниками авторської позиції, світобачення і сприймання світу.

Складні слова, зокрема іменники, є яскравою ознакою поетичного стилю відомого поета Сумщини, члена Національної спілки письменників України, лауреата літературних премій імені В. Мисика (1995) та імені О. Олеся (2016), кандидата філологічних наук, доцента Анатолія Гризуна – автора дванадцяти поетичних збірок, однієї п'єси, кількох вагомих наукових робіт. У своїх віршах поет осмислює та узагальнює будні нашого мінливого життя, змальовує картини неповторної природи рідної Сумщини, роздумує над історичним минулим українського народу та його уроками, розмірковує над роллю митця в сучасному суспільстві.

Поезія Анатолія Гризуна – це «пошуки і знахідки нових виражальних форм, свіжих рим і обергонів. Це – ручаї рідної мови з широким вкрапленням авторських словотворів» [2]. Письменник Микола Гриценко зауважував, що кожен свій вірш Анатолій Гризун «огранює словами-новотворами, порушує розмір, додає «зайвий рядок», виокремлює акцентові строфи так, що вони видаються вежами... Робить це він шляхом інтуїтивно-природним, а не штукарським...» [2]. Поет експериментує зі словом, витворює оригінальні, часто складні за будовою поетичні неологізми, наділяє їх несподіваними смислами.

Поетичний доробок Анатолія Гризуна вивчають О. Вертіль, О. Волковинський, В. Голубченко, Д. Доробкевич, Г. Калантаєвська, П. Кислий, І. Корнющенко, П. Нестеренко, Л. Овдійчук, Т. Сипченко, Г. Хвостенко й інші. Дослідники переважно роблять загальний огляд творчості поета, його життєвого шляху, літературознавчої діяльності. Проте попри яскравість, емоційність мовостилу поета, оригінальність його словотворення, складні іменники як один із засобів художньої виразності, поетичної образності віршів Анатолія Гризуна на сьогодні лишаються поза належною увагою лінгвістів.

**Матеріали та методи.** У межах статті ставимо за мету структурно-семантичний і функціональний аналіз складних іменників поетичного мовлення Анатолія Гризуна. Завдання статті вбачаємо у виявленні складних іменників у поетичному доробку Анатолія Гризуна, аналізі структурно-морфологічних типів, семантики й особливостей функціонування складних іменників у поезії автора.

Для досягнення мети дослідження застосовані *методи* аналізу та синтезу інформації, отриманої з наукових джерел, метод суцільної вибірки й систематизації мовних одиниць, що дав змогу засвідчити цінний матеріал для вияву номінацій, їх семантичних різновидів; метод кількісно-якісного аналізу – для здійснення необхідних підрахунків і з'ясування кількісних співвідношень; метод структурно-семантичного аналізу – для виділення структурно-морфологічних типів і семантики складних іменників у досліджуваній поезії.

*Матеріалом дослідження* слугували складні слова, вибрані зі збірок «Джинсове небо» [3], «Озимина» [4], «Третє тисячоліття» [5] відомого поета Сумщини Анатолія Гризуна.

**Результати.** У поетичних текстах Анатолія Гризуна було виявлено 199 складних іменників, серед яких кількісно переважають композити – слова, утворені складанням основ (117 м. од., 58,8%). Іменників-юкстапозитів (слова, утворені поєднанням цілих слів) помічено 82 м. од., що становить 41,2%.

Як показав проведений аналіз, композитні іменники за структурою є неоднорідними й можуть бути поділені на 9 структурно-морфологічних типів залежно від частиномовної належності компонентів складного слова. До першого типу належать іменники, утворені за словотвірною моделлю «прикметник + іменник» (Adj + N): *життєвир* – життєвий вир, *пізньоліття* – пізнє літо, *світлозвукість* – світлі звуки, *чорноклен* – чорний клен тощо. Цей тип є досить продуктивним. До нього належать назви явищ природи, процесів, назви рослин тощо: *білозір* [4, с. 101], *білокрітіння* [3, с. 55], *білопромінь* [3, с. 73], *буйноквіття* [4, с. 78], *зеленолистя* [3, с. 44], *злототіні* [4, с. 62], *пізньоцвіт* [3, с. 61], *повнозерня* [5, с. 63], *рідколісся* [5, с. 62], *світлозвукість* [3, с. 69], *чорноклен* [3, с. 52]; назви людей за соціальним станом, родом діяльності, певними нахилами, рисами вдачі тощо: *златоуст* [3, с. 87], *золотоуст* [5, с. 41], *простолуд* [4, с. 11]; назви певних життєвих процесів, часових періодів, свят тощо: *життєвир* [3, с. 93], *Новоріччя* [5, с. 21], *Новочасся* [5, с. 60], *пізньоліття* [3, с. 141], *трудодень* [3, с. 142], *цілодення* [5, с. 55]; назви територій, населених пунктів тощо: *ріднокрай* [3, с. 49], *Чорнолісся* [4, с. 33], *Чорнолілля* [4, с. 33]; назви предметів за певними ознаками: *крутосходи* [3, с. 18] тощо.

Другий тип становлять іменники, утворені за моделлю «іменник + дієслово» (N + V): *градобій* – град б'є, *бурелом* – буря ламає, *листопад* – лист падає, *квітотрай* – квіти грають, *градонад* – град падає тощо. Тип є досить продуктивним. До цього типу належать назви явищ природи: *бурелом* [3, с. 130], *вітровій* [4, с. 101], *градобій* [3, с. 130], *градонад* [3, с. 21], *дощонад* [3, с. 148], *землетрус* [5, с. 45], *зоренад* [4, с. 51], *квітотрай* [3, с. 102], *краєвиддя* [3, с. 94], *кригоплин* [4, с. 15], *листопад* [5, с. 27; 3, с. 8], *небовись* [3, с. 41], *небосхил* [3, с. 23, 121], *моретрай* [5, с. 60]; назви осіб за родом діяльності, певними нахилами: *літописець* [3, с. 93], *ляльководи* [3, с. 40]; *хлібороб* [4, с. 63]; назви абстрактних понять: *світобудова* [3, с. 93], *словозаготовки* [3, с. 9]; назви процесів, часових періодів: *Водохреща* [4,

с. 64], *сіножать* [3, с. 77]; назви засобів пересування: *пароплав* [3, с. 139; 4, с. 32]; назви різноманітних предметів: *водомет* [4, с. 4], *гранатомет* [4, с. 10], *дорогоказ* [4, с. 56] тощо.

Використовуючи як зразок різні словотвірні моделі складних слів, поети створюють за аналогією оригінальні, несподівані своєю новизною оказіоналізми, експресивно-стилістична функція яких повністю розкривається лише в певному контексті [6, с. 33]. Так, за аналогією до слів *листопад*, *градонад* Анатолій Гризун утворює неологізм *дощонад*, який не зафіксований у загальнономовних словниках. У поетичному контексті «*Той говорить... / Той не чує. / Хтось зганя на комусь злість. / Тільки осінь всіх лінчує / В дощонад і падолист*» [3, с. 148] автор вдається до повторення основи *-над-* у композитах *дощонад*, *падолист*, чим досягається звукова гармонія поетичних рядків. Водночас завдяки нагромадженню у віршових рядках слів із негативною семантикою (пор. *падати* – валитися, руйнуючись; *гинути* [7, с. 875]; *лінчувати* – вчиняти самосуд, фізично розправлятися з ким-небудь [7, с. 621]) поет наголошує на відповідальності кожної людини, яка «*говорить*», «*не чує*», «*зганя злість*», за всі свої дії, необдумані вчинки.

Анатолій Гризун часто вдається до прийому звукообразної гри, який сформований на асоціативності за схожістю певних явищ, пор.: *дощонад* – *падолист*, *снігодоць* – *дощосніг*. Наприклад: «*Непомітно снігодоць / Перейшов у дощосніг, / Навіть перемерзлий хвоць / Зодягнути льолю встиг*» [4, с. 70]. Звукова гра слів є визначальною ознакою поетичного тексту, природа якого вимагає від автора вміння стисло й лаконічно передавати свої думки, почуття, висловлювати глибокі ідеї.

У поетичних текстах Анатолія Гризуна також спостережені композитні іменники таких структурно-морфологічних типів: «іменник + іменник» (N + N): *виногрона* [4, с. 29], *винопромінням* [3, с. 144], *дощосніг* [4, с. 42], *дощохмари* [4, с. 31], *зернокрихти* [3, с. 12], *лісостеп* [4, с. 32], *мовозвуки* [3, с. 9], *словозаготовки* [3, с. 9], *снігодоць* [4, с. 42]; «числівник + іменник» (Num + N): *двокрилля* [4, с. 42], *дволикість* [3, с. 11], *двопортрет* [3, с. 115], *многоголов'я* [3, с. 36], *многожилля* [3, с. 123, 157], *многокрилля* [3, с. 155], *многотруддя* [4, с. 26], *однобокість* [3, с. 120], *первоцвіт* [3,

с. 47], *першосніг* [3, с. 79], *стоколір* [3, с. 30], *століття* [4, с. 13], *трипілля* [4, с. 33]; «займенник + іменник» (P + N): *Всесвіт* [4, с. 107], *всесилля* [4, с. 77], *вселюдство* [4, с. 75], *вселюдськість* [4, с. 92], *всеніжність* [3, с. 105]; «прислівник + дієслово» (Ven + V): *кологіг* [4, с. 54], *круговерть* [3, с. 117], *пішохід* [3, с. 77]; «дієслово + іменник» (V + N): *падолист* [3, с. 25, 148, 157; 5, с. 27]; «іменник + прикметник» (N + Adj): *небосинь* [3, с. 105]; «числівник + дієслово» (Num + V): *однолюб* [3, с. 86] тощо.

Кількісний аналіз різних частин мови як безпосередніх компонентів іменників-композитів (рис. 1) засвідчив, що в поетичних текстах Анатолія Гризуна іменникові основи є досить частотним складовим елементом композитних утворень. Прикметникові основи переважно виступають першим компонентом іменників-композитів, віддієслівні основи – другим.

У віршованих текстах Анатолія Гризуна виділяються оказіональні утворення, які передають авторське бачення різноманітних подій, явищ, процесів, увиразнюють особливості сприйняття поетом навколишнього світу: *винопроміння* [3, с. 144], *двопортрет* [3, с. 115], *зернокрихти* [3, с. 12], *квітограй* [3, с. 102], *мовозвуки* [3, с. 9], *мореграй* [5, с. 60], *многокрилля* [3, с. 155], *ріднокрай* [3, с. 49], *світлозвукість* [3, с. 69], *словозаготовки* [3, с. 9] тощо. Наприклад: «*У дуби і буки / Пагорби вдяглися. / Чисті мовозвуки / Б'ють з зеленюлистя*» [3, с. 9]; «*Він вмить сплюндрує гони ріднокраю, / залізе в душу шляхом аскарид / І буде довго залишатись скраю, / не відати, що й світу він обрид*» [3, с. 49]; «*Від землі до голубині / З павутиння піруєт, / Й многокрилля голубині / З гадкою про орлій лет*» [3, с. 155].

Важливим елементом поетичного мовлення Анатолія Гризуна є юкстапозитні іменники, які дають можливість авторові об'єднати різні ідеї, створити непередбачувані й захоплюючі поетичні образи, які вражають читача своєю оригінальністю та глибиною. Г. Вокальчук, В. Максимчук, А. Попович та ін. іменники-юкстапозити поділяють на такі групи: слова-повтори; синонімічні зближення; парні зближення сумарної семантики; контрастні поєднання лексем; словоскладання компонентів із різним граматичним родом; прикладкові сполуки.

У поетичних текстах Анатолія Гризуна переважають прикладкові сполуки з означуваними пре- чи пост-

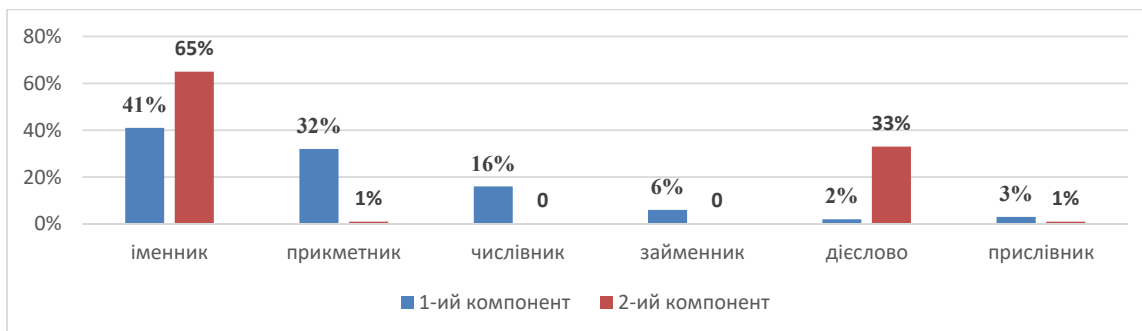


Рис. 1. Частота частин мови як компонентів композитних іменників

позитивними компонентами (*бурульки-перламутри* [3, с. 32], *вік-неспокій* [4, с. 85], *вітри-корсар* [3, с. 124], *день-оксамит* [4, с. 36], *джин-совок* [3, с. 7], *заспів-біль* [4, с. 41], *імла-габа* [3, с. 8], *коні-доці* [3, с. 17], *красуні-блондинки* [4, с. 18], *красуня-осінь* [4, с. 49], *ломикамінь-цвіт* [4, с. 25], *майдани-красені* [4, с. 18], *місяць-жовток* [3, с. 23], *міщаночки-моськи* [4, с. 96], *мрії-колисанки* [4, с. 42], *мушлі-макарони* [3, с. 144], *озеро-свічадо* [3, с. 31], *пролісок-благат* [3, с. 27], *промені-ножі* [4, с. 55], *птах-веселик* [3, с. 28], *хмари-запони* [4, с. 77], *хмарки-пір'їнки* [3, с. 8], *холод-вампір* [3, с. 17] та ін.) і словоскладання компонентів із різним граматичним родом (*блиск-ботвиння* [3, с. 75], *горамур* [4, с. 20], *диво-крига* [3, с. 32], *життя-карусель* [5, с. 22], *зло-корид* [3, с. 79], *зоря-маяк* [3, с. 85], *зоря-стриж* [3, с. 26], *мелодія-диво* [5, с. 24], *обрій-мембрана* [3, с. 26], *осінь-ковчег* [3, с. 78], *поезія-плакат* [4, с. 98], *промінь-зіниця* [4, с. 99], *прохання-звіт* [4, с. 6], *рай-дерево* [3, с. 113], *рибинка-мрець* [4, с. 30], *скирта-шолом* [3, с. 130], *фрагмент-цитата* [4, с. 80], *хмара-парашут* [4, с. 11], *щогла-хмарочос* [3, с. 22], *яблуня-креол* [3, с. 145] тощо). Парні зближення сумарної семантики в поезії Анатолія Гризуна становлять поодинокі випадки вживання (*шляхи-дороги* – життєвий шлях), наприклад: «*Я – / і літописець, і наратор / Чорної строкатої епохи: / Кримінальний час, як алігатор, / Розпростерся на шляхи-дороги*» [4, с. 39].

Вплив народної творчості на мовотворчість Анатолія Гризуна відчувається у творенні юкстапозитних іменників типу *рай-дерево*, *зелен-рясти*, *зелен-трава*, які в поетичних текстах використовуються для підсилення виразності й емоційного враження, для підкреслення конкретної ознаки в явищі або предметі. Наприклад: «*І що нам робити? Що нам / Всій людиності пропонувать, Коли в кольористиці чорній / Закутана й зелен-трава*» [3, с. 74]; «*... навертатимуть сюди / І розмаїті зелен-рясти, / І жада бурхливої води*» [4, с. 21].

У поетичному лексиконі Анатолія Гризуна знаходимо різноманітні за семантикою юкстапозитні іменники, що використовуються як образотворчі засоби. Найчастотнішими є назви рослин: *дуб-моноліт* [3, с. 60], *зелен-рясти* [4, с. 21], *зелен-трава* [5, с. 74], *пролісок-благат* [3, с. 27], *рай-дерево* [3, с. 113], *синь-підсніжник* [3, с. 105], *сосни-посестри* [5, с. 52], *яблуні-креоли* [3, с. 145]; назви явищ природи, небесних світил тощо: *вітри-корсар* [3, с. 124], *грім-навалень* [3, с. 82], *зорі-родзинки* [3, с. 133], *іній-сніг* [3, с. 45], *місяць-жовток* [3, с. 23], *море-небо* [4, с. 29], *синь-о-*

*кеан* [3, с. 159], *сонце-курча* [3, с. 84], *тумани-міражі* [5, с. 27], *хмари-парасольки* [5, с. 26], *хмари-парашути* [4, с. 11]; назви абстрактних понять, емоцій, почуттів тощо: *вік-неспокій* [4, с. 85], *зло-корид* [3, с. 79], *мрії-колисанки* [4, с. 42], *прохання-звіт* [4, с. 6], *тривоги-замороки* [3, с. 76].

Іменники-юкстапозити сприяють більш виразному й точному розкриттю внутрішнього світу ліричного героя, що нерідко співзвучний зі станом природи. У поетичному контексті такі номінації стають смисловим центром, підсилюючи сприйняття віршового твору читачем [8, с. 26]. Наприклад: «*Я люблю осінні зарисовки / Зустрічати побіля Десни, – / Білий берег... / Хмари-парасольки... / Тямава бронза вічної сосни*» [5, с. 26]; «*Стала напівмузикою тиша, / І мені в захоплення здалось, / Що зросла між морем-небом тирса / Й сипляться зернятка із колось*» [4, с. 29]; «*Як сумно! Безмір цих небес високих / Кудись ховає крихітну зорю. / У буднях, у тривогах-замороках / Себе самого викличеш на прю*» [3, с. 76].

В аналізованій поезії засвідчені також юкстапозити такої семантики: назви осіб за професією, родом діяльності, соціальним станом, зовнішніми ознаками тощо: *красуні-блондинки* [4, с. 18], *легінь-молодик* [5, с. 51], *міщаночки-моськи* [4, с. 96], *хлопчина-одчайдух* [4, с. 19]; назви предметів реальної дійсності: *потяг-автомат* [5, с. 28], *свічі-піраміди* [3, с. 124], *сани-глабці* [3, с. 61], *щогли-хмарочоси* [3, с. 22]; назви птахів: *птах-веселик* [3, с. 28] тощо.

**Висновки.** Складні іменники в поетичному мовленні Анатолія Гризуна є ефективним стилістичним засобом, який дає змогу лаконічно, стисло висловити думки й переживання автора, сприяє мовній економії та виступає визначальною ознакою мовотворчості поета. Аналізований матеріал засвідчив, що Анатолій Гризун використовує як традиційні складні утворення, зафіксовані в загальнономовних словниках, так і індивідуально-авторські, які утворені за наявними в мові зразками, за певною аналогією та вирізняються семантичною структурою, функціональним навантаженням, що свідчить про глибоке мовне чуття поета, його високу художню майстерність. Складні іменники віддзеркалюють світогляд автора, особливості його світосприйняття та неповторність його поетичного світу.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо зі структурно-семантичним і функціональним аналізом індивідуально-авторських складних іменників поетичного мовлення Анатолія Гризуна.

### Література:

1. Радомська Л. А. Критерії визначення лінгвального статусу іменників-юкстапозитів як самостійних лексико-граматичних одиниць. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2017. Випуск 1 (85). С. 88–92.
2. «Росинка кожна бісером стає...». URL: <https://litgazeta.com.ua/articles/rosynka-kozhna-biserom-staye/>
3. Гризун А. Джинсове небо : лірика. Суми : ВВП «Мрія-1», 2016. 172 с.
4. Гризун А. Озимина. Вірші та поеми. Суми : ВВП «Мрія-1», 2005. 112 с.
5. Гризун А. Третє тисячоліття. Поезії. Суми : ВВП «Мрія-1», 2003. 112 с.
6. Павленко Л. П. Складні іменники-оказіоналізми в поетичному контексті. *Українська мова і література в школі*. 1983. № 8. С. 33–35.

7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

8. Вокальчук Г. Семантико-стилістичні особливості юкстапозитів у поезії Лесі Українки. *Лінгвістичні студії : наук. журн.* Луцьк : Вид-во Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. Вип. 1. С. 48–55.

9. Малюга Н. М. Створення комічного ефекту засобами словотворення (про мовне чуття Остапа Вишні). *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету.* 2016. Вип. 14. С. 214–225.

#### References:

1. Radomska, L.A. (2017). Kryterii vyznachennia livgval'noho statusu imennykiv-yukstapozytiv yak samostiinykh leksyko-gramatychnykh odynyts' [The Criteria for Determining the Status Lingual of Noun-Juxtapositions as Independent Lexical and Grammatical Units]. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University. Philological sciences.* Issue 1. P. 88–92 [in Ukrainian].

2. «Rosynka kozhna biserom staie...» [«Each Dew Becomes a Bead...»]. URL: <https://litgazeta.com.ua/articles/rosynka-kozhna-biserom-staie/> [in Ukrainian].

3. Hryzun, A. (2016). Dzhinsove nebo: liryka [Denim Sky: Lyrics]. Sumy: Mriya-1. 172 p. [in Ukrainian].

4. Hryzun A. (2005). Ozymyna. Virshi ta poemu [Simon. Verses and Poems]. Sumy: Mriya-1. 112 p. [in Ukrainian].

5. Hryzun, A. (2003). Tretie tysiacholittia. Poezii [The Third Millennium. Poetry]. Sumy: Mriya-1. 112 p. [in Ukrainian].

6. Pavlenko, L.P. (1983). Skladni imennyky-okazionalizmy v poetychnomu konteksti [Compound Nouns-occasionalisms in Poetic Context]. *Ukrainian language and literature in school.* No. 8. P. 33–35 [in Ukrainian].

7. Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukraïnskoi movy (z dod. i dopov.) [A Large Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language (with add.)] / Comp. and Chief Ed. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: Perun, 2005. 1728 p. [in Ukrainian].

8. Vokal'chuk, H. (2014). Semantyko-stylistychni osoblyvosti yukstapozytiv u poezii Lesi Ukrainry [Semantic and stylistic features of juxtapositions in the poetry of Lesya Ukrayinka]. *Linguistic studies: scientific journal.* Lutsk: Publishing House of Lesya Ukrainka Volyn National University. Issue 1. P. 48–55 [in Ukrainian].

9. Maluga, N.M. (2016). Stvorennya komichnoho efektu zasobamy slovotvorennya (pro movne chuttia Ostapa Vyshni) [Creating a Comic Effect by Means of Word Formation (About Ostap Vyshnya's Sense of Language)]. *Philological Studies. Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University.* Issue 14. P. 214–225 [in Ukrainian].



## РОЗДІЛ 2 ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 82-2+792

DOI <https://doi.org/10.32782/philspu/2024.5.9>

### ГРИГОРІЙ КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО – ПИСЬМЕННИК ТА ІСТОРИК УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ

**Горболіс Лариса Михайлівна,**

доктор філологічних наук,

професор кафедри української мови і літератури

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ORCID ID: 0000-0003-4775-622X

ResearcherID: AAD-3345-2022

У статті на основі українознавчих («Українці»), історико-краєзнавчих («Про Харків і повітові міста Харківської губернії»), «Історія театру в Харкові») праць активного громадського діяча й українського письменника першої половини XIX століття Г. Квітка-Основа-Яненка охарактеризовано головні риси характеру українського народу, етапи виникнення, становлення та розвитку театру в Харкові. Аналітичний ракурс осмислення вибраних для аналізу праць є спробою актуалізувати зібрані Г. Квіткою-Основа-Яненком відомості про театр у сучасному науковому й культурному просторі.

Із залученням корпусу наукових методів з'ясовано роль театру в культурно-мистецькому просторі Харкова початку XIX століття, у формуванні естетичних смаків українців. Зібрані й систематизовані Г. Квіткою-Основа-Яненком факти про обставини виникнення, умови становлення, репертуар, особливості реалізації творчих задумів, акторську майстерність, фінансову спроможність театру, перешкоди (економічні, політичні тощо), що виникали в роботі театру, по суті доповнюють загальну картину про Харків початку XIX століття. З'ясовано, що письменник і громадський діяч Г. Квітка-Основа-Яненко розумів театр як потужний засіб формування свідомості й культури народу. Гумористично-сатирична складова вистав, декорації з виразним етнографічним компонентом були своєрідними маркерами, що зближували вистави з літературними творами для народу, над якими працював письменник. Цензура не дозволяла тогочасному театру показувати твори українською мовою, а істориків театру відкрито говорити у своїх статтях про нагальні (скеровані в українське русло) потреби театру. Тому в працях Г. Квітка-Основа-Яненка переважає констатація фактів, а коментарі й аналіз здебільшого відсутні. Авторка статті розглядає праці з історії театру як органічну складову творчого доробку Г. Квітка-Основа-Яненка, матеріал, що сприяє багатогранному осмисленню світоглядно-естетичних переконань письменника – апологета української мови, літератури, культури.

**Ключові слова:** література, п'єса, проза, театр, гумор, акторська майстерність, національна свідомість, декорації.

#### **Horbolis Larysa. Hryhoriy Kvitka-Osnovianenko is a writer and historian of Ukrainian theater**

The article is based on Ukrainian studies ("Ukrainian"), historical and local studies ("About Kharkiv and the district cities of the Kharkiv province", "History of the theater in Kharkiv") works of the active public figure and Ukrainian writer of the first half of the 19th century H. Kvitka-Osnovianenko the main features of the character of the Ukrainian people, the stages of emergence, formation and development of the theater in Kharkiv are characterized. The analytical perspective of the interpretation of the works selected for analysis is an attempt to actualize the information collected by H. Kvitka-Osnovianenko about the theater in the modern scientific and cultural space.

With the involvement of the body of scientific methods, the role of the theater in the cultural and artistic space of Kharkiv at the beginning of the 19th century, in the formation of the aesthetic tastes of Ukrainians, was clarified. The facts collected and systematized by H. Kvitka-Osnovianenko about the circumstances of its origin, conditions of formation, repertoire, peculiarities of the implementation of creative ideas, acting skills, financial capacity of the theater, obstacles (economic, political, etc.) that arose in the work of the theater, complement the overall picture about Kharkiv at the beginning of the 19th century. It was found that the writer and public figure H. Kvitka-Osnovianenko understood the theater as a powerful means of forming the consciousness and culture of the people. The humorous and satirical component of the performances, the scenery with a distinct ethnographic component were unique markers that brought the performances closer to the literary works for the people, on which the writer worked. Censorship did not allow the theater of that time to show works in the Ukrainian language, and the historian of the theater did not allow him to speak openly in his articles about the urgent (directed in Ukrainian) needs of the theater. Therefore, in the writings of H. Kvitka-Osnovianenko, the statement of facts prevails, while there are no comments and analysis. The author of the article considers works on the history of the theater as an organic component of the creative work of H. Kvitka-Osnovianenko, material that contributes to the multifaceted understanding of the worldview and aesthetic beliefs of the writer – an apologist of the Ukrainian language, literature, and culture.

**Key words:** literature, play, prose, theater, humor, acting skills, national consciousness, scenery.

**Вступ.** Г. Квітка-Основа-Яненко – фундатор нової української прози, драматургії, культурний і громадський діяч, ініціатор заснування журналу «Український вісник», альманаху «Молодик», один з активних фунда-

торів Товариства благодіяння, першої публічної бібліотеки в Харкові, історик українського театру, член Королівського товариства антикварів Півночі (Копенгаген). Театр і драматургія посідали важливе місце в житті-

творчості цієї талановитої та різногранної особистості, засновника жанру соціально-побутової комедії в класичній українській літературі. Театр митець розумів як потужний культурно-просвітницький майданчик, важливий у формуванні національної свідомості українського народу. Тому з'ясування поглядів Г. Квітки-Основ'яненка на театр, місце і значення театрального мистецтва для українців є важливою ланкою для вивчення світоглядних переконань Г. Квітки-Основ'яненка.

Доробок Г. Квітки-Основ'яненка на тлі культурно-мистецьких тенденцій першої половини XIX ст. з урахуванням його ролі в становленні нової української літератури досліджували літературознавці старшого покоління (С. Зубков, П. Хропко, М. Яценко та ін.). Сучасні вчені студіюють різні аспекти творчості письменника: у контексті європейських просвітницьких ідей [7], як претекст Шевченкових повістей [4], у контексті українського прозового дискурсу 30-х – початку 40-х рр. XIX ст. [3], зауважують про письменника як про автора-білінгва [11] тощо. Однак про Г. Квітку-Основ'яненка як історика українського театру немає окремих студій, що підкреслює актуальність нашого дослідження. Про цю дослідницьку ділянку письменника і громадського діяча принагідно згадується у працях учених XX ст. Д. Антоновича [1], Д. Багалія [2], А. Новикова [8] та ін.

**Матеріали та методи.** *Мета дослідження* – на основі статей «Українці», «Про Харків і повітові міста Харківської губернії», «Історія театру в Харкові» осмислити зібрані й систематизовані Г. Квіткою-Основ'яненком відомості про історію театру в Харкові в контексті світоглядно-естетичних переконань письменника і громадського діяча.

Для реалізації мети застосовано корпус *методів і підходів* – історико-культурний метод (осмислення умов заснування театру в культурно-мистецькому контексті), герменевтичний метод (потракткування ключових тез про роль і значення театру для формування ідентичності українців, культурно-мистецького простору Харкова початку XXI ст.), біографічний метод (з'ясування світоглядних переконань письменника, виявлення участі Г. Квітки-Основ'яненка у становленні Харківського театру), компаративний підхід (порівняння поглядів письменника на театр і літературу, роль і значення театрального мистецтва в XIX ст.).

**Результати.** Г. Квітка-Основ'яненко – один із перших істориків українського театру, який із 1812 р. перебував у творчій співдружності з колективом Харківського театру, про що зауважує Д. Антонович [див.: 1, с. 79]. Саме про цей театр ідеться у працях Г. Квітки-Основ'яненка українознавчого («Українці» 1841), історико-краєзнавчого («Про Харків і повітові міста Харківської губернії» 1838) спрямувань. Детально описано виникнення й поступове становлення Харківського театру у статті «Історія театру в Харкові» (1841). Названі праці Г. Квітки-Основ'яненка разом з історичним доробком І. Квітки (дядька Г. Квітки-Основ'яненка), а також студіями І. Срезневського, М. Костомарова, архієпископа Філарета (Гумилевського) формували основи

краєзнавства, «місцеву слободсько-українську історію», як зауважував Д. Багалій [2, с. 226]. Велике значення «мав Квітка і для гуртка молоді, котра цікавилася українством, бо він сам був немов живим українським літописцем, істориком і етнографом» [2, с. 221]. У своїх працях Г. Квітка-Основ'яненко зауважує про українців як талановитий народ, який володіє акторськими здібностями, гарно малює, має бездоганний музичний слух [див.: 6, с. 85].

Праця «Історія театру в Харкові» містить різноаспектну інформацію про появу та перші кроки театру в Харкові. Варто зауважити, що на момент опублікування статті Г. Квітка-Основ'яненко був автором опублікованих переважно в періодиці фейлетонів, жартівливих віршів (10-ті – початок 20-х років), а також сатиричних комедій (кінець 20-х – початок 30-х років). У цих творах він, як відомо, апелював до традицій класичної сатири, вживав прізвиська-характеристики, удавався до прийому узагальнення образів, прагнув за допомогою негативних образів вказати на недоліки тогочасної дійсності. Варто додати, що у 30-х роках уже були опубліковані такі твори Г. Квітки-Основ'яненка, як повість «Маруся», оповідання «Салдацький патрет», «Мертвецький великдень», «От тобі й скарб», «Пархімове снідання», соціально-побутова комедія «Сватання на Гончарівці». Проблематика, ідейна спрямованість, жанрова специфіка, художні особливості творчості Г. Квітки-Основ'яненка, що передувала написанню статті «Історія Харківського театру» (разом з активною участю в театральному житті Харкова) пояснює його звернення до історії театру й окреслює мету праці – означити творчий потенціал Харкова як культурно-мистецького центру. Зацікавлення Г. Квітки-Основ'яненка цим питанням доповнює уявлення про постать громадського діяча й письменника, автора «Супліки до пана іздателя», у якій задекларовані погляди на українську літературу.

У статті «Історія театру в Харкові» Г. Квітка-Основ'яненко зауважив, що харків'яни завжди хотіли мати театр. Інколи чиновники влаштовували спектаклі, щоправда, це були поодинокі випадки. У Харкові не було відповідного місця для вистав, можливості зібрати людей, які б розумілися на акторській справі. Із призначенням 1789 року губернатором Ф. Кишенського в Харкові започатковуються маскаради, бали, що імпонували вищим верствам суспільства. Щоб урізноманітнити сферу розваг, губернатор запропонував заснувати театр. На кошти меценатів 1789 р. за доволі короткий термін був створений театр з усіма його обов'язковими атрибутами – сценою, ложами, гримерними, кулісами, змайстрованими Л. Захаржевським. Г. Квітка-Основ'яненко констатує, що репертуар швидко сформували, акторами були на безплатній основі юнаки, які працювали в канцеляріях, – вони виконували чоловічі й жіночі ролі, оскільки жінки не виявляли бажання бути актрисами. Описаний автором статті етап започаткування й актуалізації театрального мистецтва в Харкові є важливою інформацією для розуміння передумов створення українського професійного театру. Описує Г. Квітка-Ос-

нов'яненко і графік роботи театру – вистави відбувалися по вівторках і п'ятницях; узимку і влітку починалися о шостій годині вечора. Афіші постійно знайомили містян із репертуаром. Директором театру обирали чиновника лише на один рік. Відомо і про існування в цей час у Харкові оркестру, що за наказом губернатора мав грати на кожній виставі безкоштовно. Наведені у статті факти про організаційні моменти засвідчують неослабний інтерес до театру всіх верств харківської громади, їхню зацікавленість у якісному розгортанні театральної діяльності в місті.

Першою п'єсою, поставленою в театрі, стала комедія Я. Княжніна «Примиритель-невдаха, або Без обіду додому їду». У театрі був аншлаг, глядачі оплесками висловлювали своє захоплення грою акторів. Вистава мала успіх; зібрані кошти стали підосновою для формування певної фінансової незалежності театру. Г. Квітка-Основ'яненко наголошує, що в перші дні роботи театру до директора завітав «справжній актор» Д. Москвичов. Він мав значно більший, ніж у харківських акторів, досвід роботи на сцені і запропонував поставити кілька комедій та опер. У цей період харківський театр доволі успішно розширився жанрово й тематично. Першим твором на сцені з участю Д. Москвичова була комедія «Князь-трубочист, трубочист-князь». Наступною була опера «Мірошник», у якій актори, не будучи професійними співаками, бездоганно виконували партії, орієнтуючись (на слух) на скрипку диригента. Ця вистава прикметна також і видовищними (із механічним компонентом) декораціями (млин, кінь, місяць, що рухалися) – як одного з головних маркерів сценічного твору, що захоплював публіку, увиразнював гру акторів. До якості виконання декорацій художником, підкреслює Г. Квітка-Основ'яненко, ставилися дуже вимогливо [див.: 6, с. 94].

Варто звернути увагу на ще один аспект значимості декорацій у Харківському театрі – їх максимальне наближення до добре знайомих глядачам реалій, об'єктів побуту, інтер'єру, що підсилювали естетичну складову твору на сцені, робили твір максимально зрозумілим. У силу цензурних заборон Г. Квітка-Основ'яненко не міг зауважити важливість етнографічної складової в театрі, репрезентованої відповідними декораціями. Не надто помітна для цензури заангажованість у народну культуру театральних декорацій означувала шляхи формування національної свідомості глядачів, адже, як стверджує Д. Багалій, Харків цього періоду стає центром просвіти й культури, але не української, а російської [див.: 2, с. 217]. Політика царського уряду була послідовно нещадна до всього українського: як відомо, 1787 р. були засновані цензурні комітети в Петербурзі, Москві, Одесі й інших містах для контролю за виданням і ввезенням книжок; 1800 р. видано указ Павла I про заборону будувати церкви в українському стилі (з трьома банями) [див.: 5, 82–83].

Тривалий час громадський театр у Харкові не мав у своєму складі жінок-акторок. З одруженням Д. Москвичова його молода й приваблива дружина Єлизавета (циганського походження), яка мала актор-

ські здібності, гарно співала, почала виконувати роль Анюти в опері О. Аблесимова «Мірошник – чаклун, обманщик і сват». Публіка захоплювалася її грою, постійно відвідувала вистави з її участю, що позитивно позначалося на фінансовому становищі театру. «Був у театрі й оркестр. Обов'язки театральних музикантів виконували вихованці училища», – додає про цей період становлення Харківського театру сучасний дослідник О. Новиков [8, с. 29].

Головну роль у «Мірошнику» виконував Д. Москвичов. Прикметно, що в оперних партіях актор із гумором згадував заможних людей міста – чиновника Сабурова, купців Карпова і Манухіна. Негативних наслідків пісні такого змісту не викликали: «Ніхто не звинувачував актора, всі сміялися винахідливості його... Часто були і згодом подібні сцени також проходили без покарань... але до певного часу» (тут і далі в цитатах переклад Л. Горболіс) [6, с. 94]. Гумористичну скерованість змісту оперних партій головного героя варто трактувати не лише як привабливий сценічний хід для залучення публіки (а отже, й коштів, що сприяло стабільності театру, оновленню костюмів тощо), а і як прикметну особливість, активно заявлену в культурно-мистецькому житті, наприклад, 10-х років XIX ст. – у сатиричних прозових фейлетонах Г. Квітки-Основ'яненка (підписаних Фалалеем Повинухіним), жартівливих віршах, що друкувалися в харківських періодичних виданнях «Український вісник», «Харківський Демокрит», «Вісник Європи», «супліках» і «писульках», а згодом байках П. Гулака-Артемівського (із застосуванням інакомовлення). Про важливість такої зорієнтованості художніх матеріалів, як відомо, зауважував у «Супліці до пана іздателя» Г. Квітка-Основ'яненко, апелюючи до майстерності П. Гулака-Артемівського: «А пан Артемівський-Гулак мало понаписував про «Твардовського», про «Солопія», про «Собаку», або «Гараськові оди» не мудро розказав по-нашому? Що, може, у іншого, хто читав, так і досі кишки болять від сміху, а в іншого – як там кажуть – трохи лишень шапка не загорілась» [6, с. 112].

Г. Квітка-Основ'яненко зауважує про розширення репертуару театру – з'явилися опери «Добрі солдати», «Нещастя від карети», «Скупий», «Розана і Любим», «Любовна сварка», «Аркас та Іриса» й інші нескладні за змістом твори. Вистави почали показувати у вихідні та святкові дні (на свята вхід у театр був вільний). Про театр активно говорили не лише в Харкові, але й за його межами, він став приваблювати широке коло глядачів. Кілька акторів уже мали постійну зарплату, що свідчило про підвищення престижності їхньої праці. Як бачимо, театр розвивається, проте його поступ ще не досягає професійного рівня.

Наступний, сприятливий для розвитку театру в Харкові, етап Г. Квітка-Основ'яненко пов'язує з актором Т. Костянтиновим, який 1795 р. приїхав до міста з шістьма акторами і трьома акторками – так сформувався, як переконає автор статті «Історія театру в Харкові», гармонійний колектив; театр став приватним. Т. Костянтинов змінив репертуар, спектаклі стали доско-

налішими в художньому плані, актори мали дорогі костюми, були поновлені та створені нові декорації. Застосовувалися рухомі елементи сцени, що відтворювали ліс, вулицю, інтер'єр кімнати з колонами, картинами, дзеркалами тощо. З'явилися нові п'єси «Чесне слово», «Наніна», «Мінхеми, або Близнюки», «Братом продана сестра», «Хвастун», опери ставили попередні [див.: 6, с. 97]. Особливе захоплення у глядачів викликала трагедія «Бeverлей», де Т. Костянтинов майстерно виконував головну роль. Постійні відвідувачі часто знали напам'ять епізоди вистав, репліки героїв, тому жваво аплодували улюбленим висловам. Потреби виїздити з театром на ярмарки в інші міста, щоб заробляти гроші, не було. Ціни на квитки збільшилися (що забезпечувало фінансову стабільність театру), внутрішнє оздоблення театру оновилося.

Проте були і складні часи для театру. «Після смерті Катерини II в листопаді 1796 року у зв'язку з оголошенням десятимісячної державної жалоби діяльність театру було припинено», – зауважує сучасний дослідник театру А. Новиков. Про цей період згадує і Г. Квітка-Основ'яненко, констатує, що сцена була розібрана, декорації знищені, гардероб проданий з аукціону. Антрепренер Т. Костянтинов і його трупа роз'їхалися.

Часта зміна чиновників у місті також негативно позначилася на культурній ситуації Харкова – не було часу та, очевидно, і бажання, як стверджує Г. Квітка-Основ'яненко, займатися питаннями дозвілля. Навесні 1808 року два заїжджі актора й актриса запропонували свої послуги – поставили комедію «Братом продана сестра». П'єса мала успіх серед публіки, яка звернулася до чиновників із прагненням посприяти поновленню театру в місті. Так були знову збудовані сцена, декорації – вистави стали регулярними. У цей час громадськість Харкова вирішує мати стаціонарний театр, створюючи будівлю із широкою та глибокою сценою, партером, амфітеатром, із ложами у два яруси зі зручними виходами. «Перший постійний театр зведено у Харкові у 1812 році при енергійній участі Квітки, що на той час покинув уже монастир і з усім запалом віддався театрові і працював для нього як актор, драматург, а пізніше і як історик театру у Харкові» [1, с. 75], – констатує Д. Антонович. Комедія «Сивільський цирюльник», інші маленькі комедії, а також опери становили репертуар нового Харківського театру, який поступово відроджувався.

Театральна справа в Харкові набирала обертів. До театру долучилася ще одна трупа, що її публіка спочатку підтримувала фінансово, проте згодом виникає чимало проблем – низький рівень гри, недисциплінованість акторів (запізнення на вистави тощо), неякісний переклад творів (наприклад, «Гамлета»), вимагання високих гонорарів, категоричне небажання грати образи героїв із нижчих верств суспільства: «...приємніше бачити на сцені королів, герцогів та інших героїв, ніж простих дворян, яких ми щодня зустрічаємо» [6, с. 100]. Але головна проблема полягала в тому, що актори були іншої національності, погано володіли мовою, говорили «з дивним акцентом» [6, с. 100]. Про

польсько-українські «трупні, що грали по театрах на Україні», зауважує Д. Антонович [1, с. 75]. Харківська публіка була незадоволена грою акторів – їх звільнили.

Театр повернувся до попередніх опер і вистав. Однак театр 1811 року слабнув, «настав час думати не про театр. На початку 1812 року він припинив існування», – констатує Г. Квітка-Основ'яненко. Автор статті зауважує про непрості часи для театру. У 1813 році показували вистави лише під час ярмарків. Рівень цих вистав був низьким. Згодом до Харкова приїздить трупа І. Штейна – здібного організатора й досвідченого режисера, антрепренера, балетмейстера [див.: 9]. Його фахова різногранність масштабно реалізувалася на сцені театру Харкова – у нових п'єсах, продуманих постановках, декораціях. Важливою складовою в роботі театру стало активне використання у виставах хореографічних композицій, до яких залучалися талановиті сільські діти. І. Штейн запропонував глядачам балети «Принцеса Карарська», «Пігмаліон», «Чарівна флейта». Акторів і актрис у його трупі (крім епізодичних) було понад сорок осіб, балетна група складалася з двадцяти осіб; театр мав злагоджений оркестр. І. Штейн піклувався про театр, його оновлення й розширення. Згодом до його трупи долучився М. Щепкін.

Г. Квітка-Основ'яненко захоплюється талантом М. Щепкіна: «...його ніхто не скеровував і не вчив: таланту, подібного Щепкіну, не можна створити, він сам народжується і часто буває невідомий *своєму господареві* (курсив Г. Квітки-Основ'яненка. – Л. Г.) – до певного часу. Ми всі, хто не бачив далі провінційних театрів, у Щепкіні почали розуміти, що є і яким має бути актор...то чи нам було вчити його?» [6, с. 102]. М. Щепкін, зауважує автор статті, намагався багато вчитися, використовувати різні можливості, щоб набувати нових умінь, удосконалювати свою акторську майстерність.

З особливим пієтетом Г. Квітка-Основ'яненко відгукується про трупу актора, режисера, антрепренера Л. Млотковського, яка виступала в Харкові. Для культурно-мистецького життя міста постать цієї поважної людини була особливо прикметною, адже саме він, констатує автор статті, за підтримки керівництва та громади міста збудував нове театральне приміщення. Г. Квітка-Основ'яненко не вказує дати, проте з довідкових джерел відомо, що це сталося 1842 року [див. про це: 10]. Помітна прихильність автора статті до постаті Л. Млотковського, чия діяльність і самовіддана праця сприяла формуванню театральних традицій у місті.

На цьому продуктивному етапі розвитку театру в Харкові Г. Квітка-Основ'яненко завершує свою працю, закликаючи відвідувати новий, гідний Харкова театр, дякуючи всім, хто був причетний до його створення, становлення та розвитку на всіх етапах, і будучи переконаним, що в перспективі театр удосконалюватиметься.

**Висновки.** Г. Квітка-Основ'яненко – автор статей «Українці», «Про Харків і повітові міста Харківської губернії», «Історія театру в Харкові», що засвідчують його участь у створенні літопису рідного краю. Зібрана,

систематизована Г. Квіткою-Оснoв'яненком важлива інформація про зачаткування, становлення й розвиток театру в Харкові містить детальні відомості про матеріальний стан театру в різні періоди, тематику, жанрову специфіку, оформлення вистав. «Історія театру в Харкові» – це об'єктивна, наповнена фактами праця про театр, з акцентуванням на проблемах (наприклад, пов'язаних з акторською майстерністю) і здобутках (досягнуті завдяки діяльності антрепренерів І. Штейна

і Л. Млотковського). Автор вибраних для аналізу статей трактує театр як потужний і перспективний осередок, важливий для розвитку та формування культурно-мистецької атмосфери й освітнього простору Харкова. Позиція Г. Квітки-Оснoв'яненка є важливою для студіювання в перспективі ролі та значення його багатогранної діяльності в розвитку українського професійного театру, в культурно-мистецькому просторі першої половини XIX ст.

#### Література:

1. Антонович Д. Триста років українського театру. 1619–1919 та інші праці. Київ : ВІП, 2003. 418 с.
2. Багалій Д. Історія Слобідської України. Харків : Дельта, 1993. 256 с.
3. Бондар М. Довкола Григорія Г. Квітки-Оснoв'яненка: твори українських прозаїків 30-х – початку 40-х років XIX ст. *Слово і Час*. 2017. № 3. С. 49–61.
4. Боронь О. Творчість Г. Квітки-Оснoв'яненка як претекст Шевченкових повістей. *Слово і Час*. 2011. № 5. С. 55–64.
5. Ільєнко І. В пазурах у двоглавого: Українство під царським гнітом (1654–1917). 2-ге вид. Київ : Ярославів вал, 2007. 256 с.
6. Квітка-Оснoв'яненко Г. Твори: у 7 т. Т. 7. Київ : Наукова думка, 1981. 568 с.
7. Лімборський І. Європейське та українське Просвітництво – незавершений проєкт? Реінтерпретація канону і спроба компаративного аналізу літературних парадигм: монографія. Черкаси : ЧДТУ, 2006. 364 с.
8. Новиков А. Український театр і драматургія: від найдавніших часів до початку XX ст. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2015. 412 с.
9. Театральна труппа Штейна. URL: <https://histpol.narod.ru/culture/teatr/enc19-018.htm>.
10. Труппа Л. Ю. Млотковського. URL: [https://leksika.com.ua/15511124/ure/trupa\\_1\\_yu\\_mlotkovskogo](https://leksika.com.ua/15511124/ure/trupa_1_yu_mlotkovskogo).
11. Федута О. Автор-білінгв у пошуках читача (колізія Г. Квітки-Оснoв'яненка). *Слово і Час*. 2016. № 9. С. 97–103.

#### References:

1. Antonovych, D. (2003). *Trysta rokiv ukrainskoho teatru. 1619–1919 ta inshi pratsi*. Kyiv: VIP. 418 p. [in Ukrainian].
2. Bahalii, D. (1993). *Istoriia Slobidskoi Ukrainy*. Kharkiv: Delta. 256 p. [in Ukrainian].
3. Bondar, M. (2017). *Dovkola Hryhoriia H. Kvitky-Osnovianenka: tvory ukrainskykh prozaikiv 30-kh – pochatku 40-kh rokiv KhIKh st. Slovo i Chas*. № 3. P. 49–61 [in Ukrainian].
4. Boron, O. (2011). *Tvorchist H. Kvitky-Osnovianenka yak pretekst Shevchenkovykh povistei. Slovo i Chas*. № 5. P. 55–64 [in Ukrainian].
5. Iliencko, I. (2007). *V pazurakh u dvohlavoho: Ukrainstvo pid tsarskym hnitom (1654–1917)*. 2-he vyd. Kyiv: Yaroslaviv val. 256 p. [in Ukrainian].
6. Kvitka-Osnovianenko, H. (1981). *Tvory: u 7 t. T. 7*. Kyiv: Naukova dumka, 1981. 568 p. [in Ukrainian].
7. Limborskyi, I. (2006). *Yevropeiske ta ukrainske Prosvitnytstvo – nezavershenyi proekt? Reinterpretatsiia kanonu i sproba komparatyvnoho analizu literaturnykh paradyhm: monohrafiia*. Cherkasy: ChDTU. 364 p. [in Ukrainian].
8. Novykov A. (2015). *Ukrainskyi teatr i dramaturhiia: vid naidavnishykh chasiv do pochatku KhKh st. Kharkiv: Kharkivske istoryko-filolohichne tovarystvo*. 412 p. [in Ukrainian].
9. *Teatralna trupa Shteina*. URL: <https://histpol.narod.ru/culture/teatr/enc19-018.htm> [in Ukrainian].
10. *Trupa L. Yu. Mlotkovskoho*. URL: [https://leksika.com.ua/15511124/ure/trupa\\_1\\_yu\\_mlotkovskogo](https://leksika.com.ua/15511124/ure/trupa_1_yu_mlotkovskogo) [in Ukrainian].
11. Feduta, O. (2016). *Avtor-bilinhv u poshukakh chytacha (koliziia H. Kvitky-Osnovianenka)*. *Slovo i Chas*. № 9. P. 97–103 [in Ukrainian].

## РОЗДІЛ 3 МЕТОДИКА

УДК 378.013:07[7.091,12.011.3-051]:[811.161.2+821.161.2]  
DOI <https://doi.org/10.32782/philspu/2024.5.10>

### ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ РОБОТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ З ІНТЕРНЕТ-ТЕКСТОМ

**Семеног Олена Миколаївна,**

доктор педагогічних наук, професор,  
в. о. завідувача кафедри української мови і літератури  
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка  
ORCID ID: 0000-0002-8697-8602  
Researcher ID: E-2994  
Web of Science: E-2994-2018  
Scopus: 57207763280

**Ольховик Марина Володимирівна,**

кандидат філософських наук, доцент,  
доцент кафедри філософії та культурології  
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка  
ORCID ID: 0000-0003-2789-9194  
Web of Science: GPP-4140-2022

*У статті окреслено змістове та методичне забезпечення формування культури роботи з інтернет-текстом майбутніх учителів української мови і літератури на заняттях з курсу методики навчання української мови. З метою визначення методичних особливостей роботи з інтернет-текстом з'ясовано дефінітивні ознаки та жанрово-тематичну специфіку інтернет-тексту як різновиду медіатексту. До специфічних рис інтернет-тексту віднесено актуальність, інтерактивність, гіпертекстуальність.*

*Акцентовано увагу на роботі з такими інформаційними мовленнєвими жанрами, як блог і форум. Форуми та блоги представлено як специфічні жанри інтернет-дискурсу, з оригінальним підбором стилістичних засобів мовлення і відповідністю характеристикам мережевого тексту. Форум більшою мірою зосереджений на певній темі обговорення, до якої можна повертатися, тоді як блог – це постійна зміна коротких інформаційних повідомлень, оновлення яких читач може спостерігати, заходячи в систему. Для форумів як мовленнєвого жанру інтернет-повідомлення характерна взаємодія: факт – повідомлення – обговорення, інтерактивний характер комунікації, часова необмеженість.*

*Ключове словосполучення «культура роботи з інтернет-текстом» визначаємо як психологічні передумови сприйняття інтернет-тексту, розуміння інтернет-тексту, володіння різними видами аналізу інтернет-тексту та його укладання.*

*Педагогічне партнерство організацій, у яких працюють автори статті, спонукало розробити вправи та завдання на прикладі матеріалів регіональних форумів і блогів, що найбільше відповідають характеристикам мережевого тексту, мають швидку динаміку до урізноманітнення, дають змогу робити широкую добірку тематичних панелей.*

*Для формування культури роботи майбутніх учителів з інтернет-текстами в межах курсу методики навчання української мови розроблені вправи для сьомого класу за модельною програмою нової української школи. Апробація розроблених вправ на базі старших класів закладів загальної середньої освіти м. Сум і м. Чернігова дала змогу уточнити групи вмінь майбутніх учителів для формування культури роботи з інтернет-текстом.*

*Перспективою досліджень визначено проведення різнофакторного аналізу впливу інтернет-середовища на формування мовної особистості молоді.*

**Ключові слова:** інтернет-текст, мовно-методична підготовка, формування, майбутній учитель української мови і літератури, культура роботи з інтернет-текстом, змістове та методичне забезпечення, навчання української мови у старшій школі.

***Semeng Olena, Olkhovik Maryna. Formation of the culture of work of future teachers of the Ukrainian language and literature with the internet text***

*The article outlines the content and methodological support for forming a culture of working with Internet text in teaching methods of the Ukrainian language. In order to determine the methodological peculiarities of working with the Internet text of future Ukrainian language and literature teachers, the definitional features of the genre and the thematic specificity of the Internet text as a kind of media text are clarified.*

*Based on the analysis of scientific sources and the research work carried out, the key concepts of the study are outlined. The specific features of the Internet text include relevance, interactivity, and hypertextuality.*

*During the study, the emphasis was placed on working with informational speech genres such as blogs and forums, which are most suitable for the methodological training of future teachers to work with Internet texts. Forums and blogs are presented as specific genres of Internet discourse, with an original selection of stylistic means of speech and compliance with the characteristics of online text. A forum is more focused on a specific topic of discussion that can be returned to, while a blog is a constant change of short informational messages, the updates the reader can observe by logging in. As a speech genre of online communication, forums are characterized by interaction: fact-message-discussion, interactive nature of communication, and unlimited time.*

*We define the keyword "culture of working with Internet text" as the psychological prerequisites for perceiving, understanding, and mastering various types of analysis of Internet text and its compilation.*

*The pedagogical partnership of the organizations in which the authors of the article work prompted us to develop exercises and tasks based on materials from regional forums and blogs that best match the characteristics of online text, have rapid dynamics of diversification and allow for a wide selection of thematic panels.*

*In order to form the culture of future teachers' work with online texts, exercises for the seventh grade according to the New Ukrainian School program were developed and tested as part of the methodology of teaching the Ukrainian language. In contrast, testing the developed exercises on the basis of senior classes of general secondary education institutions in Sumy and Chernihiv allowed us to clarify the groups of skills future teachers need to form a culture of work with online texts.*

*The research prospect is to conduct a multifactorial analysis of the influence of the Internet environment on the formation of youth's linguistic identity.*

**Key words:** *Internet text, language and methodological training, formation, future teacher of Ukrainian language and literature, culture of working with Internet text, content and methodological support, teaching Ukrainian in high school.*

**Вступ.** Епіцентром суспільних і глобальних соціокультурних перетворень у динамічному і складному ХХІ столітті все більшою мірою визнають Інтернет. На початок 2023 року, згідно з Digital Global Overview Report [1], понад п'ять із восьми мільярдів людей у світі щодня користуються Інтернетом. Зростає вплив інтернет-середовища на всі аспекти особистісного розвитку людини.

Сучасна молодь майже стовідсотково реалізує власні комунікаційні стратегії в межах інтернет-середовища, споживаючи, продукуючи й обмінюючись великими масивами інформації, в основі якої якісно новий комунікативний феномен медіатексту. Своєрідність функціонування інтернет-текстів засвідчує значний вплив на формування мовної особистості й насамперед мовної свідомості молодого покоління.

Вплив на зміну світоглядних доміант соціуму та формування мовної дійсності активізує наукові, науково-методичні дослідження інтернетного тексту як категорії, засобу, за допомогою якого формуються такі важливі компетентності особистості, як критичне мислення й інфомедійна грамотність. Підтверджує важливість вивчення та методичного застосування інтернет-тексту на заняттях з української мови в закладах середньої освіти Державний стандарт базової середньої освіти (2020) [2], у якому визначено перелік наскрізних умінь: читати з розумінням, висловлювати власну думку усно і письмово, критично та системно мислити, діяти творчо, виявляти ініціативність, здатність логічно обґрунтувати позицію, конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми.

Роботу з інтернет-текстами введено складником модельних програм з української мови для 5–6-х, а також 7–9-х класів нової української школи, що розроблені Н. Голуб та О. Горошкіною у 2022 і 2023 рр. [3]. У межах мовленнєвої змістової лінії укладачі в цьому класі виокремлюють блок «Інформація». Увагу акцентовано на розгляді таких питань: види інформації (текстова, графічна, числова, звукова, відео), добір і пошук інформації, надійність джерел інформації, факти

та судження, достовірність і недостовірність, актуальність інформації). Для восьмого класу, як показує аналіз, запропоновано такі жанри мовлення, як блог і чат: вивчення явного і прихованого змісту інформації, трансформація текстової інформації у графічну, особливостей медійної інформації, розрізнення факту і судження, елементів маніпуляції та пропаганди. Для дев'ятого класу предметом вивчення визначено фейки, специфіку новинної інформації та хроніки.

Важливі завдання формування наскрізних умінь учнівської молоді відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (2020) актуалізують необхідність оновлення змісту курсу методики навчання української мови майбутніх учителів української мови і літератури, зокрема введення питань формування культури роботи з інтернет-текстом.

Доцільність більш детального дослідження проблеми означена в роботах закордонних (зокрема, А. Белла, Т. Ван Дейка, Р. Крейга, Д. Лалли та ін.) і українських дослідників (як-от Н. Гудзь, В. Ільганаєва, Б. Потятиник, В. Різун, О. Сербенська, Н. Шкворченко, М. Яцимирська та ін.), що присвячені різним векторам розвитку сучасних масових комунікацій, аналізу медіапростору сьогодення, ролі віртуального простору у формуванні сучасної мовної картини світу, розгляду сутності, жанрової специфіки, лінгвокультурних особливостей інтернет-текстів.

У попередніх публікаціях автори статті у складі колективів аналізують використання відеоконтенту – виступи відомих спікерів минулого і сьогодення, розміщені на YouTube, аудіокурси з риторики, подкасти (Д. Будянський, О. Семеног, О. Семеніхіна [4]); освітні платформи (Prometheus, Ed-Era, IREX, 4mama), відеоконтент (М. Друшляк, О. Семеног, Н. Грона, Н. Пономаренко, О. Семеніхіна [5]), пропонують змістове та методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів-словесників до формування читачької грамотності учнів НУШ на уроках зарубіжної літератури на засадах дослідження PISA-2018 (О. Семеног, Ю. Плужник [6]).

**Матеріали та методи.** У межах статті ставимо за мету окреслити змістове та методичне забезпечення

формування культури роботи майбутніх учителів української мови і літератури з інтернет-текстом на заняттях з курсу методики навчання української мови, а завдання – з'ясувати основні дефінітивні характеристики інтернет-тексту, виділити особливості жанрово-тематичної специфіки інтернет-видань; дослідити методичні особливості роботи з інтернет-текстом; розробити вправи й завдання з використанням інтернет-текстів.

Методологія дослідження питання формування культури роботи майбутніх учителів з інтернет-текстами передбачає використання загальнологічних методів, зокрема аналізу, синтезу й узагальнення проблематики роботи з медіатекстом, його жанрової специфіки та класифікацій. Важливим є врахування компетентнісного й аксіологічного підходів для створення системи вправ і завдань роботи з інтернет-текстами.

Дослідна робота проводилась у 2023/2024 н. р. у межах мовно-методичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури СумДПУ імені А. С. Макаренка та НУ «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

**Результати.** З урахуванням досліджень закордонних теоретиків А. Белла [7], Т. Ван Дейка [8], Р. Крейга [9] та українських учених, зокрема Н. Гудзь [10], Льганасва В. [11], Н. Шкворченко [12], М. Яцимирської [13], окреслимо поняття «інтернет-текст / інтернетний текст».

Як показує проведений аналіз наукових джерел, загально визнаної дефініції інтернет-тексту не запропоновано. Розглядаючи інтернет-текст як різновид медіатексту, більшість дослідників сходяться на думці щодо особливостей каналу розповсюдження інформації, характерної для інтернет-текстів.

Специфічні риси, що виділяють інтернет-текст від інших видів медіатексту, пов'язані з темпоральними та комунікаційними особливостями каналу передачі інформації. Ідеться про актуальність (пов'язана з безперервним оновленням інформації), інтерактивність (постійний взаємообмін між автором і читачем), гіпертекстуальність (гіперпосилання, мультимедійні компоненти). Гіпертекстуальність вирізняє мережевий текст з-поміж інших медіатекстів. За твердженням М. Яцимирської [13], гіпертекст доцільно розглядати як певну комбінацію мовних кодів, що дають змогу відтворювати нелінійний текст, і це не дає можливості його роздрукувати у звичайний спосіб.

Формування культури роботи з інтернет-текстами передбачає врахування відповідної класифікації для розробки системи вправ і завдань з української мови. Чіткої градації інтернет-текстів науковий дискурс не пропонує, здебільшого послуговуючись загальною класифікацією медіатекстів. Так, дослідниця Н. Бобаль виділяє певну систему параметрів, потрібних для вивчення медіатекстів, як-от: спосіб виробництва тексту, форма створення, форма відтворення, канал розповсюдження, функціонально-жанровий тип тексту, тематична домінанта. З огляду на це авторка пропонує такий поділ жанрів текстів відповідно до композицій-

них особливостей: оперативно-новинні (різновиди замітки), оперативно-дослідні (інтерв'ю, репортаж, звіти), дослідницько-новинні (кореспонденція, коментар, рецензія), дослідницькі (стаття, лист, огляд), дослідницько-образні (нарис, есе, фейлетон, памфлет) [14, с. 235].

Щоправда, така пропозиція залишає поза увагою такі новітні жанри, як гайд, демотиватор, інфографіка, меми. Більш ґрунтовною в контексті формування культури роботи з інтернет-текстами вважаємо класифікацію мовленнєвих жанрів, представлену дослідницею Н. Гудзь [10, с. 21–23]. Для розробки вправ важливо, що один жанр залежно від реалізації та зміни головної функції може водночас відповідати кільком аспектам. Дж. Лалл слушно зауважує, що жанр залежно від мети та текстового наповнення автором за тими чи іншими показниками може належати до кількох класифікацій і вільно «переходити» з однієї в іншу, відбувається також постійна дифузія жанрів в інтернет-середовищі [15].

Ключове словосполучення «культура роботи з інтернет-текстом» характеризуємо як психологічні передумови сприйняття інтернет-тексту, розуміння інтернет-тексту, володіння різними видами аналізу інтернет-тексту та його укладання.

Проведена дослідна робота з вивчення впливу інтернет-середовища на формування мовної особистості в межах мовно-методичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури СумДПУ імені А. С. Макаренка та НУ «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка дає змогу припускати важливість функціонального осмислення на заняттях таких жанрів інтернет-тексту, як форуми та блоги. Ідеться про специфічні жанри інтернет-дискурсу, з оригінальним підбором стилістичних засобів мовлення й відповідністю характеристикам мережевого тексту. Матеріали форумів дають змогу зробити широку добірку тематичних панелей, пропонуючи читачам теми й можливості обговорення в середині цих тем.

Вивчення таких жанрів мовлення запропоновано в модельній програмі з української мови Н. Голуб і О. Горошкіної для 7–9-х класів [3]. Форуми та блоги Н. Голуб, В. Новосьолова, Л. Галаєвська розглядають у межах інформаційних мовленнєвих жанрів, до яких автори відносять представлення, пояснення, інструкції, повідомлення [16, с. 18].

Для форумів як мовленнєвого жанру інтернет-повідомлення властива взаємодія: факт – повідомлення – обговорення, інтерактивний характер комунікації, часова необмеженість. Зі студентами аналізуємо приклади, аналогічні до наведених у посібнику [16, с. 33]: людина пройшла онлайн-курс із критичного мислення на освітній платформі Edega, потім за запрошенням працює у форумі курсу, на якому всі учасники мають загальну нову інформацію (зміст навчального курсу), а також пропонують власні спостереження, ідеї, рефлексії щодо курсу, комунікують з іншими учасниками.

Повідомлення форуму будують інформацію за схемою «автор – тема – зміст – дата», створюють тему,



відхилення від якої часто заборонені правилами поведінки на форумі. Класична структура форуму охоплює розділи (наприклад, система сучасної освіти, сучасні освітні тенденції, інформаційно-комунікаційні технології в освіті, нова українська школа тощо); теми (у кожному з розділів користувачі можуть створювати теми для обговорення, як-от: 12-річна система навчання, можливості Google-інструментів у навчанні); коментарі (під кожною темою пропонується обговорення, обмін думками).

Блог називають щоденником подій. Інформаційний мовленнєвий жанр характеризується дотриманням певної хронології та подієвості, коли основу становить зв'язок між автором і читачем, різновид веб-сайту, у якому поряд із записами додають мультимедіа та зображення, а весь контент постійно оновлюється. Інформація оформлюється у вигляді коротких записів. Особливістю блогів є легкість подання інформації, мобільність, оновлювання змісту, швидка доступність цієї інформації в Інтернеті.

Форуми та блоги розрізняють: форум більш зосереджений на певній темі обговорення, до якої можна повертатися, тоді як блог – це постійна зміна коротких інформаційних повідомлень, оновлення яких читач може спостерігати, заходячи в систему.

Відповідно до методики роботи з інтернет-текстом звертаємо увагу майбутніх учителів на авторські та тематичні блоги. Такий матеріал дає змогу використовувати як традиційні – аналітичні, синтетичні, пошукові, творчі тощо, так і продуктивні методи: опис типів людей, що є дописувачами або коментаторами блогів, створення власного блогу з метою покращення рівня побутової української мови серед однолітків.

Працюючи з інтернет-текстами, враховуємо відмінність архітекtonіки інтернет-текстів від традиційної будови. Як зазначає В. Різун [17, с. 192], для інтернет-текстів архітекtonіка друкованих видань, а саме: традиційні мовні засоби (вставні слова, ритмо-мелодичні засоби (тон зачину розповіді, інтонація, рубрикування змісту тощо); візуально-образні засоби, чуттєво-емоційні засоби, графічно-шрифтові виділення; текстові засоби (заголовковий комплекс, абзацподіл тощо) – втрачає актуальність.

Опрацьовуючи інтернет-тексти, привертаємо увагу студентів на графічно-шрифтові засоби тексту, на їх загальне зорове і змістове наповнення. Ураховуємо, що вигляд тексту вже на першому етапі сприйняття наводить читача на думку про зміст запропонованого тексту. Тому вправи на розвиток антиципації на основі графічних засобів є вкрай доцільними.

Прокоментуємо роботу зі студентами магістерського рівня. На заняттях із методики навчання української мови, готуючись до виробничої педагогічної практики з магістрантами опрацьовуємо навчальні програми для 10–11-х класів закладів загальної середньої освіти. Означені програми розроблені ще у 2017 р. і чекають на відповідне оновлення у зв'язку з реалізацією Державного стандарту базової середньої освіти (2020).

Проведений аналіз підручників з української мови для 11-го класу, зокрема підручника О. Авраменка [18], засвідчує, що джерелом текстів для уроків переважно слугують газетно-журнальні видання, мемуарна й біографічна проза тощо; інтернет-тексти частіше використовуються як різновид інтерв'ю на YouTube або як фрагменти телефонних діалогів. Припускаємо, що психолого-педагогічні особливості учнів старшої школи, що трансформуються під впливом інтернет-середовища, ураховуються під час опрацювання інтернет-текстів частково або побіжно.

Тому в роботі з майбутніми вчителями враховуємо пропозиції Н. Голуб та О. Горошкіної щодо блоку «Інформація», викладені в модельній програмі з української мови для 7–9-х класів [3], і розгляд таких питань, як достовірність і недостовірність, актуальність інформації; вивчення явного і прихованого змісту інформації, розрізнення факту і судження, елементів маніпуляції та пропаганди. У межах занять розробляємо й виконуємо вправи та завдання на роботу з інтернет-текстами, які доцільно апробувати для учнів старших класів:

*Поміркуйте, чи відрізняється частота або якість риторичних фігур відповідно до теми блогу (блоги про здоров'я і спорт, блоги про сучасні субкультури, політичні блоги, регіональні блоги соціокультурного змісту).*

Завдання дають змогу вивчати інтернет-контент під кутом відображення мовної дійсності окремих регіонів України, що видається плідним для проблемного навчання.

У межах предметно-мовного інтегрованого навчання української мови й іноземної мови пропонуємо:

1. *Створи (створить) активний форум спілкування з носіями англійської мови з метою вивчення української мови. Зроби (зробить) схематичний компаративний аналіз неповних та односкладних речень і порядку слів у реченні на прикладі української та англійської мов. Запропонуй/те вправи для закріплення матеріалу.*

2. *Змоделюй/те на форумі дискусію «Проблемні питання українсько-польської історії» з обов'язковим використанням стилістично маркованої лексики.*

3. *Проаналізуй/те популярні регіональні блоги на тематичну спрямованість і визначте аудиторію; знайди (знайдіть) у текстах блогів стилістично забарвлену лексику; поміркуй/те, яка лексика вживається частіше – книжна чи розмовна; порахуй/те в останніх двох дописах кожного блогу кількість використання оцінної лексики, поясни (пояснить), чи залежить використання цієї лексики від тематичної спрямованості блогів.*

Диглосія та мовні девіації – важливі прояви мовної дійсності, що не тільки відображають сучасні соціокультурні тенденції, а й можуть бути визначені як критерії якості комунікації як окремого респондента, так і певної соціальної групи. Означену тему опрацьовуємо на прикладі соціальних мереж та відеоконтенту YouTube:

1. *Проаналізуй/те дописи в Instagram своїх друзів і визнач/те, до яких мовних девіацій загалом тяжіють ці дописи (кальки з російської мови, запозичення з анг-*

лійської мови, зловживання пасивними формами дієслова, незнання правил сучасної української мови тощо), які, на твою (вашу) думку, мовні засоби роблять допис максимально близьким до читача.

2. Проаналізуй/те сучасний український інтернет-контент соціокультурного спрямування (наприклад, «Українська правда»): як часто на вебсайтах пропонуються дискусії щодо «мовного питання», досліди (дослідіть) варіант дискусії (емоційно забарвлена лексика, специфічні лексико-фразеологічні засоби, новотвори, маніпулятивні питання, використання фактів і суджень).

3. Створи (створіть) власну класифікацію мовних девіацій, що найчастіше використовуються в Instagram, і зроби (зробіть) допис у відомій тобі (вам) соціальній мережі щодо важливості уникання таких проявів мовних девіацій, проаналізуй/те соціальну дискусію, що може виникнути під цим дописом.

Інтернет-тексти тяжіють до використання новотворів, тим самим впливаючи на мовну дійсність сучасного українця. Тому і методичні можливості вивчення цього явища на прикладі інтернет-текстів максимально широкі: від традиційних вправ репродуктивного, проблемного, творчого характеру до вправ, пов'язаних із новітніми комп'ютерними технологіями.

Для аналізу пропонуємо такі приклади вправ:

1. Зроби (зробіть) вибірку з відомих вебсайтів текстів із новотворами, запропонуй/те замінити в тексті ці новотвори на загальнозживану лексику.

2. Запропонуй/те ряд новотворів з інтернет-простору, що яскраво відображають сучасну соціокультурну ситуацію країни, поясни (поясніть) свою думку, оминаючи емоційно забарвлену лексику, спрогнозуй/те їх подальшу функціональність у системі української мови.

3. Напиши (напишіть) приклад тексту блогу про культурну подію у вашому місті, рівномірно використовуючи новотвори й архаїзми; зроби (зробіть) коментар під таким дописом однокласника, використовуючи маніпулятивні запитання.

4. Змодель/те завдання до штучного інтелекту (ChatGPT) за темою «Оказіональні слова в інтернет-середовищі: чи впливають на мовну дійсність українця» з позиції вчителя, редактора онлайн-видання, іноземця, який вивчає українську.

Важливість креолізації для інтернет-текстів актуалізує роботу з графічними засобами. Пропонуємо для аналізу такі приклади вправ:

1. Аналіз лексико-стилістичних особливостей заголовкових комплексів в інтернет-виданнях і друкованій пресі: компаративний аналіз. Чи змінюються мовні засоби відповідно до виду мережевого тексту? Яку роль у повідомленнях інтернет-видань відіграє лід?

2. Порівняй/те іконічні засоби в заголовках регіональних вебсайтів. Що, на твою (вашу) думку, привертає більшу увагу читачів – зміст заголовка, його розташування, лід чи шрифт і колір? Змодель/те шпальту інтернет-видання на наступний тиждень, застосувавши заголовки з неповними реченнями.

3. Обери (оберіть) актуальну, на твою (вашу) думку, статтю з інтернет-видання й аргументуй/те цю актуальність, допиши (допишіть) лід із використанням простого ускладненого речення.

Окремої розробки потребують креолізовані тексти реклами, роль емодзі в дописах для соціальних мереж, меми як фразеологічні одиниці (текстові, аудіальні, зображувальні) та інше. Це дасть змогу відслідковувати актуальні мовні процеси, що впливають на формування мовної особистості носіїв української мови сьогодні. Уже розроблені популярні проєкти для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з української літератури з використанням подкастів («Крутезно» платформа Litcom), і хоча жанр належить до усних, його популярність надає широкі можливості його застосування і для методики навчання української мови.

У межах занять із методики навчання української мови розробляємо й апробуємо вправи за розділом «Інформація» у сьомому класі нової української школи (дет. у підручнику [19]). Вправи спрямовуємо на розвиток інфомедійної компетентності, умінь протистояти мовній агресії та маніпуляції. Працюємо з графічною, текстовою, відео- і аудіоінформацією; навчаємося розрізняти факти і судження, правдиву й фейкову інформацію, різні види маніпуляцій у медіасфері та соціальних мережах.

Наприклад, для уроку 23 «Якість і достовірність інформації. Вербальні й невербальні засоби інформації» пропонуємо прочитати текст «Як навчитися ефективно працювати з різними видами інформації», застосовуючи технологію маркування, перевірити, що пишуть інші медіа чи публікують інші блогери щодо події чи на тему, яка шокувала / засмутила / вразила [19, с. 84].

Під час опрацювання § 44 «Текст. Повторення вивченого у 5–6-х класах. Поради читачам. Мета читання» обговорюємо проблему в колі «Чому читання важливе?»; ознайомлюємося з аргументами на користь читання, які пропонує блогер І. Зінчук за QR-кодом або покликанням <https://chytay-ua.com/view.php?id=1083>. Розмірковуємо, яку позицію автора допису в блозі доцільно вибрати «Яку книжку обираємо для читання – паперову чи електронну? Чому?» [19, с. 49].

Опрацьовуючи § 74 «Непохідні й похідні приєменники. Написання похідних приєменників разом, окремо та з дефісом», пропонуємо для аналізу текст про критичне мислення і штучний інтелект (ШІ) [19, с. 258]; обговорюємо відомі приклади застосування ШІ в житті людей; виконуємо завдання: текст з англійської мови переклали українською за допомогою Google-перекладача, міркуємо, чи варто завжди довіряти гаджетам, штучному інтелекту. Чому? [19, с. 65–67].

Апробація розроблених вправ на базі старших класів закладів загальної середньої освіти м. Сум і м. Чернігова дала змогу уточнити групи вмінь майбутніх учителів для формування культури роботи з інтернет-текстом: виявляти інформацію, надану в тексті в неявному вигляді; доводити надійність аргументів, аргументуючи власні висновки фактами з тексту та неявними доказами; висловлювати припущення

щодо нового розуміння тексту після його аналізу й добору контраргументів. Таким чином, актуалізуємо інформаційно-цифрову компетентність майбутнього вчителя, що визначена у Професійному стандарті вчителя як одна з ключових для навчання української мови в новій українській школі.

**Висновки.** Проведений теоретичний аналіз, дослідна робота в межах мовно-методичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка та Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка дала підстави дійти таких висновків.

На основі аналізу наукових джерел, проведеної дослідної роботи окреслено ключові поняття дослідження. Інтернет-текст, як показує аналіз, дослідники розглядають як різновид медіатексту, до специфічних рис відносять, зокрема, актуальність, інтерактивність, гіпертекстуальність.

Форуми та блоги характеризуємо як специфічні жанри інтернет-дискурсу, з оригінальним підбором стилістичних засобів мовлення й відповідністю характеристикам мережевого тексту. Форум більш зосереджений на певній темі обговорення, до якої можна повертатися, тоді як блог – це постійна зміна коротких інформаційних повідомлень, оновлення яких читач може спостерігати, заходячи в систему. Для форумів як мовленнєвого жанру інтернет-повідомлення характерна взаємодія: факт – повідомлення – обговорення, інтерактивний характер комунікації, часова необмеженість.

Культуру роботи з інтернет-текстом визначаємо як психологічні передумови сприйняття інтернет-тексту,

розуміння інтернет-тексту, володіння різними видами аналізу інтернет-тексту та його укладання. Формування культури роботи майбутніх учителів з інтернет-текстами передбачає використання таких методів, як аналіз жанрової специфіки та класифікацій, урахування компетентнісного й аксіологічного підходів для створення системи вправ і завдань роботи з інтернет-текстами.

Дослідна робота в межах мовно-методичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури враховувала розгляд таких питань, як достовірність і недостовірність, актуальність інформації; вивчення явного і прихованого змісту інформації, розрізнення факту і судження, елементів маніпуляції та пропаганди.

Розуміння засадничих соціокультурних, лінгвістичних, інфомедійних аспектів творення текстів у мережі Інтернет і вміння використовувати інтернет-тексти в роботі майбутніми учителями української мови і літератури дає змогу впливати на рівень мовної особистості молодого покоління, максимально наближати навчальний матеріал до потреб та інтересів учнів, тим самим підвищуючи мотиваційну складову освітнього процесу. Різноманіття композиційно-структурних, мовленнєвих, графічно-шрифтових характеристик, постійна дифузія жанрів, їхня темпоральність і розвиток нових медіа робить інтернет-тексти продуктивним емпіричним матеріалом у процесі створення підручників з української мови і літератури на основі модельних навчальних програм.

Перспективою досліджень визначено проведення різнофакторного аналізу впливу інтернет-середовища на формування мовної особистості молоді.

#### Література:

1. Digital Global Overview Report 2023. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2023-global-overview-report>.
2. Державний стандарт базової середньої освіти (2020). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoi-serednoyi-osviti-i300920-898?fbclid=IwAR2L6wsCGLa8K7qlzeTItm3FiSQKtO7IKMsJ2e6bZ20jLqQyERgcEKrg0cI>.
3. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти / Н. Б. Голуб, О. М. = Горошкіна. Рекомендовано Міністерством освіти та науки України. Наказ № 883 від 24.07.2023. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovdzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.
4. Drushlyak M.G., Semenog O.M., Budianskyi D.V., Sotska H.I., Trynus O.V., Semenikhina O.V. The Use of Digital Technologies for the Development of Pre-service Teachers' Rhetorical Skills: The Experience of Ukraine. 45th Jubilee International ICT Convention – MIPRO 2022. May 23–27. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9803713> (дата звернення 16.02. 2024).
5. Друшляк М.Г., Семенов О.М., Грона Н.В., Пономаренко Н.П., Семеніхіна О.В. Типологія інтернет-ресурсів для розвитку інфомедійної грамотності молоді. Інформаційні технології та засоби навчання, 2022. Том 88, № 2. С. 1–22.
6. Семенов О., Плужник Ю. Фахово-методична підготовка майбутніх учителів до формування читацької грамотності учнів на засадах дослідження PISA-2018. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2023. Вип. 3. С. 150–162.
7. Bell A. *The Language of News Media*. Oxford: Blackwell, 1991. 277 p.
8. Dijk, Teun A. van. *Discourse and Communication: New Approaches to the Analysis of Mass Media Discourse and Communication*, Berlin, New York: De Gruyter, 1985. URL: <https://doi.org/10.1515/9783110852141>.
9. Крейг Р. Інтернет-журналістика: робота журналіста і редактора у нових ЗМІ. Київ: Видавничий дім «Киево-Могилянська академія», 2007. 324 с.
10. Гудзь Н. О. Інтернет-дискурс як новий тип комунікації: структура, мовне оформлення, жанрові формати. *Сучасні лінгвістичні студії: навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка*, 2015. С. 61–87.
11. Шкворченко Н. Інтернет-дискурс як лінгвістична категорія. Актуальні питання гуманітарних наук. *Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 2019. Вип. 23. Том 3. С. 62–68.

12. Яцимирська М., Драган Н. Медіатекст як продукт журналістської творчості (психолінгвістичний аналіз логічного сприйняття та емоцій). *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика*. Львів, 2007. Вип. 30. С. 267–276.
13. Ільганаєва В. О. Інформація та знання в соціально-комунікаційних процесах. Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації. 2009. № 2. С. 149–153.
14. Бобаль Н. Р. Тексти ЗМІ: структура та зміст поняття. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2012. № 30. С. 234–235.
15. Лалл Джеймс. Мас-медіа, комунікація, культура: глобальний підхід [Текст] /пер. О. Гриценко [та ін.] ; ред. О. Г. Гриценко. Київ : К.І.С., 2002. 264 с.
16. Мовленнєві жанри на уроках української мови в ліцеї (рівень стандарту) : практичний посібник. Голуб Н. Б., Новосолова В. І., Гадаєвська Л. В. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 128 с.
17. Різун В. В. Літературне редагування: підручник. Київ : Либідь, 1996. 240 с.
18. Авраменко О. М. Українська мова (рівень стандарту) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Грамота, 2019. 208 с.
19. Семенов О. М., Калинич О., Дятленко Т.І., Білясник М.Д., Гапон Л. Українська мова: підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль : Астон, 2024. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/konkursniy-vdbr-pdruchnik-v-dlya-7-klasu/movno-literaturna-osvtnya-galuz/ukraska-mova/ukraska-mova-pdruchnik-dlya-7-klasu-zakladv-zagalno-seredno-osvti-avt-semenog-o-m-kalinich-o-v-dyatlenko-t--blyasnik-m-d-gapon-l-o/>.

#### References:

1. Digital Global Overview Report (2023). URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2023-global-overview-report> [in Ukrainian].
2. State standard of basic secondary education (2011). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> [in Ukrainian].
3. Model educational program «Ukrainian language. 7–9 grades» for institutions of general secondary education. N.B. Golub, O.M. Horoshkina. Recommended by the Ministry of Education and Science of Ukraine. Order № 883 dated 07.24.202. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> [in Ukrainian].
4. Drushlyak, M.G., Semenov, O.M., Budianskyi, D.V., Sotska, H.I., Trynus, O.V., Semenikhina, O.V. The Use of Digital Technologies for the Development of Pre-service Teachers' Rhetorical Skills: The Experience of Ukraine. 45th Jubilee International ICT Convention – MIPRO 2022. May 23–27. Retrieved from: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9803713>.
5. Drushlyak, M.G., Semenov, O.M., Grona, N.V., Ponomarenko, N.P., Semenikhina, O.V. (2022). Typology of Internet resources for the development of information media literacy of young people. *Information technologies and teaching aids*. Volume 88. № 2. P. 1–22 [in Ukrainian].
6. Semenov, O., Pluzhnyk, Yu. (2023). Professional and methodical training of future teachers for the formation of students' reading literacy on the basis of the PISA-2018 study. *Slobozhan Scientific Bulletin. Series: Philology*. Issue 3. P. 150–162 [in Ukrainian].
7. Bell, A. (1991). *The Language of News Media*. Oxford: Blackwell. 277 p.
8. Dijk, Teun A. van. (1985). *Discourse and Communication: New Approaches to the Analysis of Mass Media Discourse and Communication*, Berlin, New York: De Gruyter. Retrieved from: <https://doi.org/10.1515/9783110852141>.
9. Craig, R. (2007). *Internet journalism: the work of a journalist and editor in new media*. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing House. 324 p. [in Ukrainian].
10. Hudz, N.O. (2015). Internet discourse as a new type of communication: structure, language design, genre formats. *Modern linguistic studies: Studyguide*. Zhytomyr. Department of State University named after I. Franko. P. 61–87 [in Ukrainian].
11. Shkvorchenko, N. (2019). Internet discourse as a linguistic category. *Actual issues of humanitarian sciences. Interuniversity collection of scientific works of young scientists of Ivan Franko State Pedagogical University of Drohobych*. Issue 23. Volume 3. P. 62–68 [in Ukrainian].
12. Yatsimirska, M., Dragan, N. (2007). Media text as a product of journalistic creativity (psycholinguistic analysis of logical perception and emotions). *Bulletin of Lviv University. Series: Journalism*. Lviv. Issue 30. P. 267–276 [in Ukrainian].
13. Ilganaeva, V.O (2019). Information and knowledge in social and communication processes. *Education of the region. Political science, psychology, communications*. № 2. P. 149–153 [in Ukrainian].
14. Bobal, N.R. (2012). Massmedia texts: structure and content of the concept. *Scientific notes of the National University «Ostroh Academy»*. Series: Philological. № 30. P. 234–235 [in Ukrainian].
15. Lall James. (2002). *Mass media, communication, culture: A Global Approach [Text]*; translated by O. Hrytsenko [and others]; edited by O. Hrytsenko. Kyiv: K.I.S. 264 p. [in Ukrainian].
16. Holub, N.B., Novosyolova, V.I., Gadaevska, L.V. (2020). *Speech genres in Ukrainian language classes at the lyceum (standard level): a practical guide*. Kyiv: CONVEY PRINT. 128 p. [in Ukrainian].
17. Rizun, V.V. (1996). *Literary editing: a textbook*. Kyiv: Lybid. 240 p. [in Ukrainian].
18. Avramenko, O.M. (2019). *Ukrainian language (standard level): textbook for the 11th grade of general secondary education institutions*. Kyiv: Diploma. 208 p. [in Ukrainian].

19. Semenog, O.M., Kalynich, O., Dyatlenko, T.I., Bilyasnyk, M.D., Gapon L. (2024). Ukrainian language: a textbook for the 7th grade of general secondary education institutions. Ternopil: Aston. Retrieved from: <https://lib.imzo.gov.ua/konkursniy-vdbr-pdruchnikv-dlya-7-klasu/movno-literaturna-osvtnya-galuz/ukranska-mova/ukranska-mova-pdruchnik-dlya-7-klasu-zakladv-zagalno-seredno-osvti-avt-semenog-o-m-kalinich-o-v-dyatlenko-t--blyasnik-m-d-gapon-l-o/> [in Ukrainian].

Наукове видання

# СЛОБОЖАНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

*Серія: Філологія*

*Науковий журнал*

**Випуск 5, 2024**

Коректура • *Н. Ігнатова*

Комп'ютерна верстка • *О. Молодецька*

---

Підписано до друку: 26.03.2024 р.  
Формат 60x84/8. Times New Roman.  
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 7,44.  
Замов. № 0424/292. Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»  
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1  
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08  
E-mail: mailbox@helvetica.ua  
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи  
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.